

Forord

Jeg vil først takke min kjære samboer, John Marius Nielsen, som har gjort denne masteroppgaven mulig. Han har vært tålmodig, hjulpet meg med det tekniske, og støttet meg når arbeidet med oppgaven har gått sakte fremover. Han har passet vår lille sønn som kom til verden mai 2013, og han har holdt hus og hjem rent, ryddig og levelig.

Så vil jeg takke min eminente veileder, Berit Berg, som har ført meg gjennom arbeidet med stødig hånd, samtidig som hun har holdt meg oppe når jeg var ved å drukne i egen frustrasjon. Hun har vært rolig når min egen toppetasje har kokt som verst, hun har gitt meg ros når motet var på vei å ebbe ut, og hun har gitt meg troen på at jeg skulle klare å levere inn et ferdig produkt, når jeg hadde mest lyst til å gi opp. Hun var også med meg når jeg var på mine topper i planlegging og skriving, og delte min iver og interesse, til tross for at dette var et helt nytt tema for henne. Hun fikk den største stjernen hos meg, da hun til tider fulgte med på Femundløpet. Dette viste meg at hun var tvers igjennom god og oppriktig interessert i at jeg som student skulle levere et ferdig produkt.

Jeg vil også takke informantene som tok seg tid og så seg villige til å delta i undersøkelsen, og dermed gjorde denne masteroppgaven mulig. Dere har vært med meg under hele arbeidsprosessen, og jeg håper det endelige resultatet er noe dere kan kjenne dere igjen i.

Jeg vil også takke mine to fantastiske søstre, Tone Grytten og Linn Grytten, som har lest korrektur og kommet med konstruktive tilbakemeldinger og egne innspill til oppgaven.

Ellers vil jeg takke familie, venner, medstudenter og kollega, som tålmodig har lånt meg øre i perioden mens jeg har jobbet med oppgaven, og kommet med tanker og innspill, i tillegg til motiverende kommentarer som har kommet godt med. Takker også Gunder Hofstad for at han oversatte sammendraget til engelsk.

Sist men absolutt ikke minst vil jeg takke min egen hund, Theia, som er en 4 år gammel Cairn terrier. Hun har bidratt til min interesse for dette temaet, og i den første tiden mens jeg jobbet med oppgaven inni mitt eget hode, var hun med meg på turer for å få fart på tankeprosessene. Etter hvert som jeg begynte å skrive på oppgaven, ble det betraktelig mindre turer på den lille frøkna. Det som ble ironiske etter hvert var at jeg skrev en oppgave om hvordan dyr kan hjelpe oss mennesker til et bedre liv og til å lykkes bedre i behandling, mens den største taperen mens jeg har jobbet med oppgaven ble min egen hund.

Sammendrag

Bakgrunn for valg av tema:

Hovedårsaken til valg av tema, er den personlige interessen for bruk av dyr i arbeidet med mennesker. Interessen har også ført til bevisstgjøring på at det finnes svært lite forskning på feltet, og da særlig på bruk av dyr i behandlingen av rusmisbrukere. I 2013 fikk i underkant av 26 500 personer behandling for rusproblemer i spesialisthelsetjenesten. Men i overkant av halvparten av de som søkte behandling for rusproblemene dropper ut før de hadde gjennomført behandlingsopplegget. Kanskje kunne bruk av dyr bidratt positivt slik at flere hadde fullført rusbehandlingen.

Metode:

Masteroppgaven bygger på kvalitative intervjuer med seks personer. Tre av de som ble intervjuet var i behandling for sitt rusbruk, mens de tre andre var ansatt ved ulike behandlingskollektiver. I tillegg til intervjuene ble det gjennomført en analyse av to dokumentarserier som har gått på tv. Hovedvekten av materialet i oppgaven bygger på de kvalitative intervjuene. For å supplere informasjonen fra intervjuene, øke diskusjonsgrunnlaget og for å kunne skape mer bredde på oppgaven ble materialet fra dokumentarseriene brukt. Årsaken til at det ble brukt dokumentarserier, var fordi det var ønskelig å vite hvordan personer i rusbehandling ved andre behandlingskollektiv opplevde dette med bruk av dyr som en del av deres behandlingsopplegg, og fordi det var interessant å se om det var annerledes der det ble brukt andre typer dyr. For å sikre at dokumentarseriene virkelig viste livet for de som var i rusbehandling ved behandlingskollektivet, ble kollektivet kontaktet. De kunne bekrefte at dokumentarserien var så virkelighetsnær at den kunne brukes som pålitelig kilde i en masteroppgave, og da særlig som supplement til de kvalitative intervjuene. En ting som er viktig å få frem er at formålet med oppgaven ikke er å generalisere til alle som er i rusbehandling,

Resultater:

Bruk av dyr i behandlingen av rusmisbrukere kan bidra positivt på en rekke områder, også på flere områder det trolig vil kunne være vanskelig for mennesker å bidra. Dyr kan blant annet være kontaktskapere den første tiden, skape trivsel, gi opptrening av ferdigheter som omsorg, kjærlighet og tillit. De kan bidra i opptreningen av fysisk helse, hjelpe elevene til bedre utholdenhet og bidra til elevenes mestringsfølelse. Dyrene kan også hjelpe elevene til å skape gode rutiner og gir mulighet for å ta ansvar. Dette er særlig positivt når elevene skal ut i storsamfunnet og begynne med skole eller arbeid.

Summary

Choice of theme:

The main reason for the choice of topic is the personal interest in using animal interaction when working with people. This interest has led to a notice on the existence of very little research in this field, particularly on the use of animals in the treatment of drug addicts. Around 26,500 people got treatment for substance abuse in the Norwegian specialized health services in 2013. However, more than half of those seeking treatment for drug problems dropped out before they had completed the program. Could the use of animal interaction increase the number of completed drug treatments?

Method:

The master thesis is based on qualitative research interviewing of six individuals. Three of which were in treatment for their substance abuse. The remaining three were employees who worked in drug treatment. In addition the thesis contains an in-depth analysis of two TV-documentaries. The main part of the material in the analysis comes from the six interviews. As a supplement to the interviews, some information from the documentaries was used to increase the basis for discussion and to create more width on the theme. TV-documentaries were used because it was desirable to know how individuals in other institutions responded to animal treatment programs, and also how they responded to use of other animals than the ones in the interviews. The institutions were contacted to ensure the documentaries gave a correct projection of real life. The institutions confirmed that the documentaries were so realistic that it could be considered a reliable source for a master thesis, especially as a supplement. It must be pointed out that this thesis will not generalize individuals undergoing treatment for addictions.

Results:

The use of animals interaction in the treatment of substance abuse can contribute positively in many ways, including several areas that probably would be difficult for people to contribute. Animals may serve as a base for contact, create prosperity, provide training in social skills, love and trust. They can contribute to the rehabilitation of physical health, help individuals improve stamina and help the getting a sense of achievement. The animals can also help individuals create good routines and give them the opportunity to take responsibility, which is important when it comes to integrating into the society and head out to school and work.

Innhold

Forord	I
Sammendrag	II
Summary	III
1 Innledning	1
1.1 Begrunnelse for temavalg	2
1.2 Denne oppgaven	4
1.3 Oppgavens videre oppbygging	5
1.4 Noen siste ord før vi begynner med selve oppgaven	6
2 Bakteppe	8
2.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer	8
2.2 Rusbruk	9
2.3 Rehabilitering	10
2.4 Bo- og behandlingskollektivene	14
2.5 Måter å bruke dyr i arbeid	15
3 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver	17
3.1 Dyrs påvirkning på mennesker	18
3.1.1 Kritisk blikk på forskning på dyrs påvirkning	21
3.2 Individet og omgivelsenes påvirkning	22
3.2.1 Speiling	23
3.2.2 Identitet	23
3.2.3 Selvbilde	24
3.2.4 Selvfølelse eller selvtillit	24
3.2.5 Relasjoner	25
3.2.6 Makt og brukervedvirkning	26
3.2.7 Fordommer/forforståelse	27

3.2.8	Stigma.....	28
3.2.9	Stempling	29
3.3	Risiko- og beskyttelsesfaktorer	30
3.3.1	Mestring	34
3.3.2	Rusbehandlingen	35
3.4	Helse	37
3.4.1	Den fysiske helsens påvirkning av rusbruk.....	37
3.4.2	Forholdet mellom rus og psykiske lidelser	38
3.4.3	Barn utsatt for dårlig eller skadelig omsorgsform.....	39
3.4.4	Barn av rusmisbrukere	41
3.5	Veier til det gode liv	41
3.5.1	Maslows behovspyramide	42
3.5.2	Honneths anerkjennelsesteori.....	43
4	Gjennomføring og metode	46
4.1	Presentasjon av metodevalg.....	46
4.2	Etiske refleksjoner	48
4.3	Kritisk blick på egen oppgave	49
4.4	Dataenes pålitelighet og gyldighet	49
4.5	Analyseprosessen.....	50
5	Presentasjon av resultater.....	52
5.1	Dyrenes betydning i behandlingen	52
5.2	Helse	59
5.3	Kjærlighet, balanse, omsorg	60
5.4	Ansvar og tillit	62
5.5	Respekt, selvaktelse og fordommer.....	64
5.6	Læring, og mestring.....	67
5.7	Motivasjon og trivsel.....	69

6	Drøfting og analyse.....	71
6.1	Helse	71
6.2	Respekt og fordommer	71
6.3	Relasjon, tillit og ansvar	73
6.4	Læring og mestring.....	76
6.5	Kjærlighet og omsorg	77
6.6	Motivasjon og trivsel	79
6.7	Individet.....	79
6.7.1	Identitet.....	80
6.7.2	Selvbilde, selvfølelse og selvtillit.....	81
7	Avslutning.....	83
8	Litteraturliste.....	85
	Vedlegg	90
	Vedlegg 1.....	91
	Vedlegg 2.....	93
	Vedlegg 3.....	94

1 Innledning

Mennesker og dyr har hatt et nært forhold i mange årtusener, og dyrene har bidratt med hjelp for oss i ulike situasjoner. Før ble noen dyr brukt som vakt mot rovdyr og ledsager på jakt, mens andre ble brukt i kriger, som fremkomstmiddel eller i arbeid med jordbruk. Mange bruker fremdeles dyrene på mange av de samme måtene. Men i vår tid er det også mange som bruker dyr i arbeidet med andre mennesker. Noen bruker hunder i det pedagogiske arbeidet med skoleelever som har utfordringer med leseferdighetene, på sykehjem brukes dyr i arbeidet med blant andre demente og i psykiatrien bruker noen behandlere dyr blant annet når pasientene skal lære seg å stole på seg selv og kjenne sine grenser. For mange som er i rusbehandling er også dyr en del av behandlingsopplegget, da flere behandlingssteder befinner seg på gård eller bruker dyr på annen måte som for eksempel del av arbeidstreningen. Men til tross for at dyrene for mange er en del av behandlingsopplegget, finner vi svært lite forskning på dette feltet. Derfor vil det meste av teorien i denne oppgaven være forskning gjennomført på andre arena enn bruk av dyr i rusbehandlingen.

For tiden gjennomføres det en undersøkelse i forbindelse med doktorgraden til Ann Kern-Godal, som er tilknyttet stallen på Gaustad som stipendiat. Stallen er en del av Senter for rus og avhengighetsbehandling ved Oslo universitetssykehus, og hesteassistert terapi har siden 2010 blitt brukt i behandlingen av unge rusmisbrukere i alderen 16-26 år. Kern-Godal har ikke lagt frem sin avhandling enda, men noe av det foreløpige forskningsmaterialet har hun lagt frem og resultatene tyder så langt på at bruk av hest i behandlingen kan ha en rekke positive bidrag. Blant annet kan det å ri hest på en bane gi trening av konsentrasjon, fokus og kroppsbevissthet. Å ri hest ute i skogen gir opplevelse av mestring, kontroll og glede, og når vi er kusk gir det opplevelse av kontroll, tillit og ansvar. I tillegg vil den fysiske styrken trenes opp, og personen vil få opptrening i ferdigheter som fokus, samarbeid og sosialt samspill med hesten (Kern-Godal 2013).

Fordelene med å bruke dyr i behandlingen kan være mange. Der iblant mener flere at vi gjennom å bruke hest kan lære oss en del om oss selv. I en artikkel fra VG HELG 9.februar 2013 er flere personer som bruker hest i ulike former for behandling intervjuet. I denne artikkelen sier psykolog Kari-Anne Moan som jobber ved Distriktpsikiatrisk senter ved

Levanger sykehus at hesten kommuniserer det meste av følelsene gjennom kroppsspråket, noe som gjør den svært velegnet til denne typen arbeid. Vi mennesker kan læres til å få bedre kontakt med våre egne følelser gjennom å trene på å tolke hestens kroppsspråk (VG 2013). Mange hevder at hesten er kongruent, som vil si at det er overenstemmelse, her i betydningen av at det er overenstemmelse mellom de følelsene hesten viser synlig gjennom kroppsspråket, og de følelsene den bære inni seg. Dette kan gi oss en trygg og god følelse når vi møter en hest. I tillegg hevder også mange at hesten reagerer på om den den møter er kongruent eller ikke, og hvis den ikke er kongruent vil hesten oppleve dette som utydelige intensjoner og den vil kunne trekke seg tilbake eller reagere ved å vise misnøye gjennom kroppsspråket (Skyrud 2014).

TV2 nyhetene hadde 28.12.14 en reportasje fra Stallen på Gaustad der blant annet foreløpige funn fra undersøkelsen til Kern-Godal ble presentert. Funnene tyder på at deltakerne som hadde hesteassistert terapi som en del av behandlingsopplegget, har 4 ganger høyere sannsynlighet for å fullføre behandlingsopplegget sammenliknet med de som ikke benyttet hesteassistert terapi (TV2 2014). I artikkelen fra VGHELG ble også Kern-Godal intervjuet. Her uttaler hun at noe av det som gir de positive resultatene er at de som er i behandlingen selv deltar aktivt for sin egen behandling og sin egen bedring (VG 2013).

1.1 Begrunnelse for temavalg

Men hvorfor har *jeg* valgt å skrive en masteroppgave om temaet bruk av dyr i behandling av rusmisbrukere? At jeg valgte dyr som tema og ville se på hvordan dyrene kan påvirke mennesker er det flere grunner til. Først og fremst er jeg veldig glad i dyr og liker å omgås dyr selv. Det har vel kanskje vært hovedårsaken til at jeg tenkte at dette temaet ønsker jeg å fordype meg i. Denne interessen har ført til at jeg har lest litt om ulike måter å bruke dyr på, og har sett en del dokumentarer, kanskje særlig fra USA som har tatt for seg hvordan dyr kan være til hjelp for mennesker på ulike arena. Årsaken til at jeg ønsket å se på rusmisbrukere, er fordi jeg har tenkt at mange rusmisbrukere opplever at de står veldig på siden av samfunnet, og ofte kan bli sett ned på av andre. Jeg har tenkt at det kan være lett å se rusmisbrukeren og kanskje vanskelig å virkelig se den personen de er, og det tror jeg også fagpersoner glemmer av og til.

Min egen interesse for dyr har også ført til at jeg for noen år siden kjøpte meg hund, og som hundeeier har jeg sett hvilken kontakt hunden skaper i møtet med mennesker. Når jeg går tur med hunden er det ofte mennesker som tar kontakt, da særlig andre hundeeiere. Men jeg opplever også at mange rusmisbrukere som bor like i nærheten av meg tar kontakt, men de tar bare kontakt når jeg går tur med hunden, aldri ellers. Ofte vil de hilse på hunden først og spør litt om min hund og hunderase og liknende, for så å fortelle historier om hunder de selv har hatt. Mange ganger har samtalen gått videre til andre tema og jeg har fine dialoger der midt på gata. Dette har fått meg til å tenke på dyrene som en kontaktskaper og en «ice breaker» i møtet med nye mennesker. For når dyret kan være en ufarlig tredjepart, har vi noe ufarlig å snakke om og en kilde til kontaktetablering. Særlig hvis dyr er et interesseområde for begge.

Jeg fikk også oppleve hvordan dyr kan påvirke og endre atferd hos mennesker igjennom en tidligere jobb jeg hadde. I denne jobben tok vi med oss ungdommer som hang mye i sentrum ut på aktiviteter. En av aktivitetene var gårdsbesøk og ridning. Noen av disse ungdommene opplevdes som harde og tøffe, de kunne være vanskelig å komme innpå og det var vanskelig å få til samtaler om følelser og liknende. Jeg observerte ved flere anledninger at disse tøffe, harde guttene endret seg når vi var på gårdsbesøkene. Hvis de satt ute og for eksempel en katt kom trippende, tok de den på fanget og kjælte med den. Jeg opplevde at de med ett ble mykere, mer følsomme, og jeg mener jeg kunne se en endring på hele ungdommen. De gikk på en måte fra harde, tøffe ungdommer til å bli gutter med følelser og behov, kanskje særlig for nærhet. Når ungdommen red på hest kom mestringen tydelig frem.

De som hadde drevet med hest før, fikk vise frem noe de var gode på og som de mestret godt på en positiv arena. Mens de som ikke hadde ridd før, opplevde mestring når de behersket de store dyrene. Stemningen var alltid god i bussen når vi avsluttet for kvelden. Dette fikk meg til å tenke at kanskje dyr kan få frem andre sider ved oss enn det vi viser i hverdagen, og at disse levende vesenene, og da kanskje særlig de store, kan bidra til en annen form for mestringsfølelse enn det ting kan bidra med. Jeg tenkte også på om disse tøffe guttene egentlig hadde et stort behov for nærhet, som de ikke klarte eller følte de kunne vise overfor andre mennesker. Men at de fikk dekket noe av dette behovet gjennom dyrene, uten at det var pinlig eller uten at de måtte bruke ord for å be om det. Kanskje følte de også at dyrene kunne se den følsomme gutten som skjulte seg bak det tøffe ytre, og søkte denne gutten for oppmerksomhet uten å dømme.

En siste grunn er at jeg har mennesker som står meg nær som har opplevd en del utfordringer i livet, og som har slitt med rusmisbruk og psykiske lidelser. Da jeg luftet ideen min for en masteroppgave, fikk jeg tilbakemelding på at de mente det var et bra tema. På spørsmål om hvorfor dette var et tema som var interessant, var blant annet svaret at dyrenes ubetingede kjærlighet er så viktig, fordi den betyr så mye, er så synlig og påvirker menneskene den berører, men at den ikke krever noe tilbake. De fleste har hørt historier om hvordan familiens katt eller naboens hund har «vært der» når livet blir vanskelig. Mange opplever at de kan fortelle dyrene alt, og de kan søke trøst og nærhet når de har behov for en skulder å gråte på. Da kan en myk pels være like fin å ha, som de dype samtalene med et menneske. I alle fall hvis det er vanskelig å be om noen å snakke med.

Jeg ser i min nye jobb hvordan særlig barn i vanskelige livssituasjoner, setter dyr høyt når de skal lage nettverkskart og få frem hvem som er viktige for dem. Jeg ønsket derfor å finne ut om det var slik at mennesker som hadde opplevd en del utfordringer i livet, og om de som hadde vært i behandling der det var dyr, hadde kjent på at dyrene kan bidra med trøst og kjærlighet. Særlig når de ikke føler at de ikke fortjener det, eller ikke er vant til å føle denne kjærligheten fra omgivelsene. Jeg ønsket også å finne ut om personene opplevde dyrene som en støtte i vanskelige situasjoner, og om de opplevde at dyrene sto i situasjonene lengre enn andre mennesker. Mange av de som blir rusmisbrukere i voksen alder, har hatt problemer allerede i barndommen. Jeg lurte derfor på om de påvirkningene som rusmisbrukerne opplevde av dyrenes nærvær, var de samme som barn har beskrevet gjennom tidligere forskninger. Jeg ønsker gjennom denne oppgaven å undersøke om disse temaene er forsket på, og om jeg eventuelt kan belyse noen av dem selv igjennom min undersøkelse.

1.2 Denne oppgaven

I denne oppgaven skal jeg som sagt skrive om forholdet mellom mennesker og dyr. Men i og med at det er et stort tema, har jeg avgrenset temaet ved å besvare problemstillingen «*Kan bruk av dyr være en beskyttelsesfaktor i behandlingen av rusmisbrukere? I så fall, på hvilken måte?*». I tillegg hadde jeg noen forskningsspørsmål med meg i arbeidet:

- Hva er beskyttelsesfaktorer?
- Hva viser tidligere forskning at dyr bidrar med hos mennesker?

- Hva opplever informantene er viktige faktorer for behandlingen?
- Hva opplever informantene dyrene bidrar med i behandlingen?

Datamaterialet har jeg i hovedsak fått på to måter. Hovedvekten av empirien i oppgaven kommer fra intervju jeg har gjennomført med ansatte og personer i rusbehandling, dette er min primærdata. Men jeg har også sett på to dokumentarserier på tv, og jeg bruker også noe fra disse to i analysen, de er sekundærdata. Den ene dokumentarserien heter «Vårt lille land» og gikk på TV2 (2014), mens den andre heter «Ut i naturen» og gikk på NRK1 (2012). Begge disse dokumentarseriene ble funnet på nettet på hjemmesidene til tv-kanalene. I en episode av Vårt lille land, fikk vi møte Ronny Frydenlund, som er tidligere rusmisbruker og har vært elev ved Frankmotunet. Nå er han en av landets mest profilerte hundekjørere, og driver selv med oppdrett av hunder som han bruker i hundekjøringen. Den første hunden Ronny Frydenlund fikk kom fra Frankmotunet, og ble hans begynnelse på veien til å bli den profilerte hundekjøreren han er i dag. I Ut i naturen fulgte vi seks elever som var i behandling ved Frankmotunet igjennom 6 episoder. De fleste elevene som var med i dokumentarserien deltok i Frankmotunets hundegruppe, der målet var å stille til start under Femundløpet. I løpet av serien fikk vi være med elevene på deres ferd fra de var nylig ankommet kollektivet, videre gjennom måneder med trening før noen av elevene til slutt krysset målstreken på Femundløpet. I den siste episoden fikk vi et gjensyn med en av elevene, og vi fikk et lite innblikk i livet hennes etter endt rusbehandling.

Jeg valgte å bruke dokumentarseriene fordi jeg fikk et lite antall informanter som var i behandling, og fordi jeg ønsket informanter i behandling fra ulike behandlingssteder og med erfaring fra ulike dyr. Formålet med dokumentarseriene er å gi oppgaven mer bredde ved å få informasjon om livet ved et annet kollektiv der de bruker dyr på en annen måte. Gjennom disse fikk jeg også et lite innblikk i hvordan livet til tidligere rusmisbrukere kan være etter endt behandling, og hvor stor betydning livet ved kollektivet kan ha for dem senere.

1.3 Oppgavens videre oppbygging

Etter innledningen går vi over til bakteppet for oppgaven. Her skal vi se på teori som går direkte på bo- og behandlingskollektiv, rehabilitering av rusmisbrukere og en kort presentasjon av ulike former for bruk av dyr i arbeidet med mennesker. Dette kapittelet er

ment som bakgrunnsinformasjon for leseren, før vi går over til resten av oppgavens teori som i hovedsak tar for seg tidligere forskning og teoretiske begreper eller perspektiver. Først i teorikapittelet skal vi se på tidligere forskning som er gjort på forholdet mellom dyr og mennesker, før vi går over til hva som danner individet, og hvordan omgivelser påvirker oss i dannelsen av vårt individ. Derfra skal vi se på risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer for fremtidig rusmisbruk. Disse risikofaktorene og beskyttelsesfaktorene er hentet fra en nettside som heter «tidlig intervensjon», som er utarbeidet av Korus Nord. Vi skal samtidig se på begrepet mestring, før vi går over til helse og presenterer ulike helseutfordringer rusmisbrukere er utsatt for. Her skal vi se på helsebegrepet som helhet, ikke bare på den fysiske helsen. Til sist setter vi fokus på det litt mer positive og tilbake på det helsefremmende, gjennom en kort presentasjon av Maslow sin behovspyramide og Honneth sin anerkjennelsesteori.

Etter teorikapittelet kommer presentasjonen av resultatene fra undersøkelsen der jeg i hovedsak presenterer datamaterialet fra undersøkelsen, men jeg presenterer også litt fra dokumentarseriene. Dette kapittelet er delt inn i tema, og empirien blir presentert tema for tema. Det nest siste i oppgaven er analyse og drøftingskapittelet, der resultatene fra undersøkelsen blir analysert og drøftet opp mot teorien fra bakteppet og teorikapittelet. Her blir det også delt inn i tema og stort sett de samme temaene som blir brukt i drøfting- og analysekapittelet, men med litt endringer på rekkefølgen på temaene. Til sist kommer avslutningen der oppgaven blir oppsummerer helt kort, og funnene fra undersøkelsen blir presentert. Etter oppgaven finner du litteraturliste og ulike vedlegg.

1.4 Noen siste ord før vi begynner med selve oppgaven.

Før vi går videre i oppgaven og over til bakteppet og teorien, er det et dikt fra Tjersland, Engen og Jansen (1998) jeg kom over da jeg leste teori til oppgaven. Dette diktet likte jeg veldig godt, og budskapet tror jeg er viktig for mennesker å ha med seg nå vi jobber med andre i vanskelige og kanskje håpløse livssituasjoner. Men som en kontrast til oss finner vi dyrene, som ikke har behov for slike budskap eller påminnelser for å gi hver og en de møter en reell sjanse.

«Alle mennesker bærer i seg muligheten til forandring.

Uansett opphav, historie og aktuell situasjon,
har alle mulighet til å gjøre noe annet og mer positivt ut av livet sitt.
Livet er ikke forutbestemt av verken skjebnen eller materielle forhold.

Det finnes en dag i mårå som rein og ubrukt står».

(Engen og Jansen, Tjersland 1998)

2 Bakteppe

I dette kapittelet vil jeg presentere tre definisjoner på rusbruk, før jeg gjør en kort presentasjon av bo- og behandlingskollektivene, så går jeg videre til rehabiliteringsprosessen og ser på ulike utfordringer for de som søker seg til behandling. Til sist blir det en kort gjennomgang av ulike metoder for å bruke dyr i arbeidet med mennesker. Men helt først vil jeg kort presentere begrepene som er kjernen i denne masteroppgaven, risiko- og beskyttelsesfaktor. Det vil her bare være en helt kort generell forklaring på hva begrepene innebærer, mens det i neste kapittel vil være mer fokus på risiko- og beskyttelsesfaktorer i forhold til rusmisbruk.

2.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Alle mennesker er igjennom livet utsatt for både *risikofaktorer* og for *beskyttelsesfaktor*.

Risikofaktorer er faktorer som øker sannsynligheten for at individer senere skal utvikle vansker. Disse vanskene kan bestå i psykiske lidelser og problemer med sosial tilpasning, så vel som somatiske problemer. Som sagt opplever alle risikofaktorer i løpet av livet, men det fører ikke til at alle havner skjevt ut i samfunnet. Antallet risikofaktorer, alvorlighetsgraden av disse og varigheten er derfor svært avgjørende for sannsynligheten. Risikofaktorer som vedvarer over tid skader mer enn avgrensede perioder der risikofaktorene er tilstede, og de kan øke i alvorlighet over tid hvis de vedvarer. Studier har vist at risikofaktorer i familier kan være forholdsvis stabile over tid, og vi søker ofte miljøer eller personer å dele livet med som har noenlunde samme utgangspunkt som oss selv når det kommer til risikofaktorer, eller beskyttelsesfaktorer. Derfor vil miljøet vi trekker til forsterke de faktorene vi selv opplever (Kvelling 2013). Risikofaktorene utsettes vi for, men utfallet av risikoen vil variere.

Beskyttelsesfaktorer er faktorer som bidrar med å dempe risikoen, og minsker sannsynligheten for å utvikle vansker. Det er ikke slik at når man skårer lavt på risikofaktorer, skårer man automatisk høyt på beskyttelsesfaktorer. Samme beskyttelsesfaktor kan påvirke flere risikofaktorer, og beskyttelsesfaktorer kan minske alvorlighetsgraden av risikofaktorene (Kvelling 2013).

Dette var den generelle beskrivelsen av risiko- og beskyttelsesfaktorer. Som sagt skal vi i neste kapittel se på disse to faktorene knyttet opp mot rusmisbruk. Men hva som definerer rusbruk og rusmisbruk er svært forskjellig alt etter hvem du spør. Jeg har her valgt ut tre definisjoner for å belyse noen av de som befinner seg der ute i jungelen av definisjoner knyttet til begrepene. To definisjoner har jeg hentet fra NOU 2010:3, mens den tredje har jeg valgt å ta med fordi den omfavner flere aspekter når det kommer til hvordan rusmisbruk påvirker samfunnet, og fordi den er lik mange av de andre definisjonene jeg hørte da jeg studerte sosialt arbeid.

2.2 Rusbruk

NOU 2010:3 sine to definisjoner på rusbruk er rusmiddelavhengighet, og skadelig rusbruk eller rusmiddelmissbruk der begge begrepene brukes om det samme fenomenet.

Rusmiddelavhengighet defineres som; *«En lidelse som kjennetegnes ved manglende kontroll over bruk av rusmidler og fortsatt bruk på tross av skadelige konsekvenser, der rusmiddelbruket prioriteres fremfor andre aktiviteter og forpliktelser. Diagnosen kan stilles når tre eller flere av de følgende kriteriene har inntruffet samtidig i løpet av det foregående året:*

- Sterk lyst, eller følelse av tvang, til å innta substansen
- Problemer med å kontrollere inntaket av substansen og mengden
- Fysiologisk abstinensstilstand som opptrer dersom bruken av substansen opphører eller reduseres, eller viser seg med karakteristisk abstinenssyndrom for den aktuelle substansen, eller gjennom bruk av samme eller beslektet stoff for å lindre eller unngå abstinenssymptomer
- Toleranseutvikling, slik at større doser må til for å gi samme effekt som tidligere (eksempler på dette er alkohol- eller opiatavhengige som daglig inntar doser som ville tatt livet av en ny bruker)
- Økende likegyldighet overfor andre gleder og interesser, mer og mer tid brukes på å skaffe seg substansen, på å bruke den eller på å komme seg i form etter bruken
- Substansbruken opprettholdes til tross for åpenbare tegn på skadelige konsekvenser.

Det må fastslås om brukeren var, eller kunne forventes å være, klar over disse konsekvensene (NOU 2010:3).

Skadelig rusbruk eller **rusmiddelmissbruk** defineres som; «Skadelig bruk av en psykoaktiv substans er en diagnose, og innebærer at stoffet brukes på en måte som gir helseskade. Dette kan være både somatiske (for eksempel hepatitt etter injeksjoner, eller leverskade etter inntak av alkohol) og psykiske helseskader (som for eksempel depresjoner eller angsttilstander etter bruk av cannabis eller benzodiazepiner). Det defineres ikke som skadelig bruk at rusmiddelinntaket får negative sosiale konsekvenser (som problemer med familie, på arbeidsplass eller ved arrestasjoner)» (NOU 2010:3).

En annen definisjon på rusmiddelmissbruk er «Rusmiddelmissbruk innebærer gjentatt bruk av rusmidler, som medfører problemer og negative konsekvenser for brukeren selv og omgivelsene. Ved avhengighet skaper rusbruken alvorlige kognitive, atferdsmessige og fysiologiske symptomer og personen fortsetter å bruke rusmidlene til tross for de problemer dette medfører. Et typisk fenomen er toleranseutvikling, som innebærer at det trengs stadig større mengder rusmidler for å oppnå den ønskede virkningen, og abstinenser aksjonerer når en rusperiode avsluttes» (Bu, Martinsen og Prochazka i Bahr 2009:205).

Disse var tre av mange definisjoner som tar for seg hvordan vi kan titulere mennesker som bruker rusmidler ut over den bruken som er akseptert i samfunnet, men også hva vi legger i ulike former for rusbruk ut over det aksepterte. Jeg har i hovedsak hatt definisjonen til Bu, Martinsen og Prochazka (2009) i bakhodet mens jeg har jobbet med oppgaven. Jeg har valgt den, fordi jeg opplever at den inkluderer flere aspekter av hvordan det påvirker en person når et rusbruk går utenfor det samfunnet aksepterer. For mens definisjonene i NOU 2010:3 tar for seg kriterier eller har hovedfokus på elementer eller behov hos selve individet som bruker rusmidlene, er Bu, Martinsen og Prochazka også opptatt av hvordan rusbruken påvirker omgivelsene og personer som står rusbrukeren nær. I oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet rusmisbruker, fordi det var begrepet elevene omtalte seg selv med.

2.3 Rehabilitering

Det kan virke som om det er forholdsvis lett å rehabilitere rusmisbrukere, bare du som ansatt er tilstede og bygger gode og trygge relasjoner, er mye av jobben gjort. Men så lett er det nok ikke. Det finnes også mange utfordringer i rehabiliteringsprosessen. En av utfordringene i

rehabiliteringen av dagens rusmisbrukere sammenliknet med rusmisbrukerne før i tiden, er at dagens rusmisbrukere debuterer svært tidlige. Før i tiden begynte de fleste å jobbe i ungdomsårene, og mange begynte med alkohol når de var blitt voksne. Mens mange av de som blir rusmiddelbrukere i dag, har begynt med rusmidler i ungdomsårene (Fekjær 2009:97). Undersøkelsen fra Frankmotunet viser at hele 96,8% av deltakerne hadde sin rusdebut før fylte 14 år (Brandsberg-Dahl og Rokken 2003).

Den tidlige debuten fører til at de fleste ikke har kjennskap til arbeidslivet og det å være voksen før de begynner med rusmidler, noe som bidrar til at rehabiliteringen tar lengre tid. Mens rusmisbrukerne før i tiden hadde grunnleggende ferdigheter når det kom til blant annet arbeid og bolig før de begynte å misbruke rusmiddel. Må rusmisbrukerne som begynner med rusmidler i ung alder etablere et funksjonsnivå, noe som tar tid i motsetning til å reetablere et funksjonsnivå de har hatt tidligere (Fekjær 2009:97). Den tidlige debuten gjør at de har gått glipp av vanlig ungdomstid, utdanning og jobberfaring. På Frankmotunet hadde 14,6% ikke fullført grunnskolen, mens 63,5% hadde fullført grunnskolen, men ikke gjennomført videregående skole/gymnaset (Brandsberg-Dahl og Rokken 2003). Ser vi på en undersøkelse fra Sollia kollektivet gjennomført noen år senere viser den at 10% ikke har gjennomført grunnskolen, mens 50% har grunnskolen som høyeste gjennomførte utdanning (Fauske 2011).

I tillegg til manglende skolegang og arbeidserfaring har dagens rusmisbrukere har vært en del av et annet miljø, med andre regler, andre normer og andre krav til kompetanse. Dette gjør at det kan være vanskelig å bryte helt med det kjente, for å ta del i storsamfunnet med de regler og krav det fører med seg. Det er ikke alltid det nye livet som rusfri virker mest forlokkende. Mange går fra å ha en bra posisjon i miljøet, med mange venner, god kompetanse på enkelte områder, og de har vært en del av noe, til et liv der de blir forhåndsdømt, deres kompetanse er langt fra god nok og deres kunnskap er ikke verdt noe. Mange opplever å bli ensom og havner lett litt på siden av det som skjer i storsamfunnet på grunn av blant annet jobb og sosialt nettverk (Fekjær 2009:255).

Samfunnet består av mennesker med ulike forutsetninger, og ofte ser vi på ulike forutsetninger som ulike former for kapital. Når det er snakk om samfunnets ulike former for kapital ser vi veldig ofte på Bourdieu sine tre kapitalformer, som består av økonomisk-, kulturell- og sosial kapital (Bourdieu i Garsjø 2007). Disse formene for kapital er med på å forme hierarki i samfunnets oppbygging, jo mer kapital du har, da særlig økonomisk kapital,

jo mer makt har du. Den økonomiske kapitalen består av penger og rikdom, mens den kulturelle kapitalen går på om du har utdanning, kjennskap til kunst og musikk, og språkbruk. Den kulturelle kapitalen kan også brukes for å øke den sosiale kapitalen og til å øke den økonomiske kapitalen. I følge Bourdieu har den kulturelle kapitalen stor betydning for maktfordeling og ulikheter mellom grupper i samfunnet. Til sist har vi den sosiale kapitalen, som går på medlemskap i grupper og nettverksrelasjoner. De sosiale ulikhetene er med på å skape forskjellige sosiale posisjoner i befolkningen, som blant annet kommer frem i ulik fordeling av økonomiske goder og ulik kulturell interesse. Det fører til at mennesker velger ulike livsstiler (Bourdieu i Garsjø 2007). For en del rusmisbrukere ser vi at det er en annen form for kapital som er gjeldene innad i miljøet, enn de tre formene Bourdieu bruker. Denne formen for kapital blir av Pedersen og Sandberg (2009) kalt *gatekapital*. Men denne kapitalformen har mange ulike navn innenfor feltet, og da særlig internasjonalt. Gatekapitalen defineres av Pedersen og Sandberg som:

«Kunnskap, kompetanse, ferdigheter, egenskaper og objekter som tilkjennes verdier i gatekulturen» (Pedersen og Sandberg 2009:83)

Mens gatekapitalen er ulike egenskaper hos individet, bruker de begrepet gatekultur om ulike utenforliggende forutsetninger, og definerer den som:

«Subkulturen som utvikler seg i forbindelse med småkriminalitet, bruk og salg av illegale stoffer, slagsmål/vold og protestmaskulinitet. Gatekulturen vokser ofte frem rundt offentlige rom i større byer» (Pedersen og Sandberg 2009:83)

Livet som rusmisbruker krever ofte andre ferdigheter, ressurser og andre former for kompetanse, enn det livet storsamfunnet ønsker. Miljøet kan mange ganger være tøft, og det fører til at mange må være harde for å få respekt og det gir dem status (Pedersen og Sandberg 2009). En velkjent rap-artist ved navnet Tupac Shakur, også kjent som 2 Pac, levde et liv på kanten av samfunnet, med gjengtilhørighet og rusbruk. Han ble i ung alder skutt og drept. Han har skrevet en strofe som jeg mener er et godt bilde på hvordan en del av de som besitter gatekapital tenker. De har ikke noe å tape, de har bare seg selv, og de er villig til å kjempe for sin plass.

I got nothin'ta lose,
it's just me against tha world
(Tupac Shakur i Pedersen og Sandberg 2009)

I tillegg til at det å leve med en annen form for kapital, manglende skolegang og arbeidserfaring kan skape utfordringer med rehabilitering tilbake til samfunnet, ser vi også en utfordring når det kommer til å uttrykke følelser. I en undersøkelse gjennomført ved Tyrilistiftelsen, viste det seg at to tredjedeler av de som var i behandling for rusavhengighet opplevde utfordringer når de skulle identifisere og uttrykke egne følelser. Undersøkelsen viste at utfordringene var uavhengig av kjønn, alder, tid med rusmisbruk og hvilke rusmidler de hadde brukt. Den eneste faktoren som spilte en rolle for utfordringene var hvor lenge de hadde vært i behandling. De som hadde vært kort tid i behandling opplevde at de hadde større problemer med å uttrykke seg om egne følelser enn de som hadde vært lenge i behandling. Formålet med undersøkelsen var å se på begrepet aleksitymi, som er gresk og betyr «uten ord for følelser». Det er et begrep som er lite brukt i Norge, både innenfor forskning og behandling (Aamodt 2014).

Aleksitymi kommer til uttrykk på flere områder. Det går på vanskeligheter med å identifisere og skille følelser som er kroppslige, vanskeligheter med å beskrive følelser for andre mennesker, evnen til å regulere egne følelser synes å være hemmet og personer med aleksitymi har en begrenset forestillingsevne (Aamodt 2014:1). Undersøkelsen til Aamodt viste at de som var i rusbehandling hadde høyere skår enn normalbefolkningen hadde. De hadde også høyere skår på psykisk belastning, og det var en sterk sammenheng mellom aleksitymi og psykisk belastning. At vi ser en korrelasjon mellom grad av aleksitymi og tid i behandling, kan komme av at de som har vært i behandling over lengre tid har blitt bedre kjent med pasientgruppen og de har utviklet en relasjon til ansattgruppen. De har også fått større avstand til rusen, og har kommet inn i et nytt miljø der det er grunnlag for å få en økt bevissthet om følelser (Aamodt 2014:1).

En beskrivelse av pasienter som sliter med aleksitymi er at de heller bruker handlinger enn ord, og på den måten avleder oppmerksomheten fra problemer med å uttrykke følelser. De kan også være opptatt av å heller holde et ytre fokus enn å ha fokus på sitt indre. Disse problemene med å uttrykke følelser, kan være med på å skape utfordringer når det kommer til forholdet mellom pasient og behandler. I og med at tid i behandling var med på å påvirke

pasientenes vanskeligheter med å uttrykke følelser, vil utfordringene mellom pasient og behandler være ekstra store i begynnelsen av behandlingsopplegget, når relasjonen skal skapes, og behandleren skal lære pasienten å kjenne. Dette kan skape frustrasjon hos både pasient og behandler (Aamodt 2014:1-2).

Følelsene vil hos pasienter med aleksitymi være umodne eller ubevisste, og det vil derfor ikke ha noen hensikt å be pasienten beskrive følelser. Men igjennom miljøterapi og aktive gjøremål, vil de ansatte ha mulighet til å bli kjent med pasienten og se ulike sider som kanskje ikke pasienten ser selv eller klarer å beskrive (Aamodt 2014:3).

2.4 Bo- og behandlingskollektivene

Bo- og behandlingskollektiv er institusjoner der de som er ansatt i hovedsak bor sammen med de som er i behandling. Disse kollektivene deles inn i tre grupper, der gruppe 1 i hovedsak tar inn ungdommer under 18 år, og er tilpasset denne brukergruppen ved at de legger til rette for voksenroller, skolegang og felles turer. Gruppe 2 består i hovedsak av ungdommer/voksne over 18 år, og hverdagen består mer av reell arbeidstrening i form av jordbruk, husdyrhold, verksted og liknende. Her er det større grad av selvbestemmelse. Den tredje gruppen består av en blanding av personer under 18 år og personer over 18 år. I 1991 etablerte bo- og behandlingskollektivene et samarbeidsforum for norske kollektiver. Felles for alle kollektivene er at de jobber for å bygge *«sterke og trygge levesteder der ungdom og voksne i fellesskap kan etablere prososiale miljøer. Gjennom samhandling og relasjonsbygging skal deltakerne bli påvirket til positiv vekst og utvikling»* (Ravndal 2007:2).

Kollektivenes arbeidsmål er viktige, og kanskje helt avgjørende for behandlingen. Dette fordi mange av elevene som er i behandling er en sterkt relasjonsskadd gruppe, der tillit og trygghet fra voksenpersoner har vært satt på prøve opp igjennom årene (Ravndal 2007). Av elevene som deltok i undersøkelsen på Frankmotunet mellom 1991-2001, hadde 31,8% av alle som deltok vært utsatt for seksuelle overgrep før fylte 16 år. Av kvinnene hadde hele 58,5% vært utsatt for seksuelle overgrep før fylte 16 år. 19,5% hadde blitt utsatt for incest, og 24,4% var utsatt for overgrep av personer utenfor familien (Brandsberg-Dahl og Rokken 2003). Nesten 60% av elevene hadde en eller begge foreldrene som misbrukte alkohol, og 40% hadde foreldre som misbrukte narkotiske stoffer (Ravndal 2007). Forskning har vist at trygge og

tillitsfulle relasjoner mellom behandler og klient har mer betydning for behandlingsprosessen enn hvilken metode som brukes (Engen, Jansen og Tjersland 2010:124-125). Det vil derfor være viktig å bygge opp tilliten og tryggheten for de som søker seg til behandling.

I undersøkelsen som ble gjennomført ved Solliakollektivet, skulle informantene vurdere ulike sider ved oppholdet på kollektivet. Øverst skåret «*at de ansatte bor på stedet*», på andre plass kom «*arbeidstreninga totalt*» og som nummer tre kom «*fjøsgruppa*». Skåringen gikk fra 1-5, der 1 var *svært fornøyd*, mens 5 var *svært misfornøyd*. Alle de tre som kom øverst havnet på en gjennomsnittsskår på like over 1,5, som vil si svært fornøyd. De to andre formene for arbeidstrening, som er «*utegruppa*» og «*husgruppa*» kom på henholdsvis plass nummer 5 med skår innenfor svært fornøyd, og plass nummer 9 med skår på fornøyd. Mens «*fritidstilbudet*» havnet nederst på listen. Men selv om det kom nederst, hadde den en gjennomsnittsskåre på like over 2, som vil si at elevene var fornøyd. Elevene var også svært fornøyd med felleskapet totalt, lærernes engasjement og de ansattes engasjement. Elevenes engasjement havnet nest nederst, men skåret allikevel innenfor fornøyd (Fauske 2011).

2.5 Måter å bruke dyr i arbeid

Flere av bo- og behandlingskollektivene er plassert slik at dyrehold kan være en naturlig del av rehabiliteringsopplegget, og dyr kan brukes på ulike områder og måter når vi jobber med mennesker. Gjennom dyrehold kan elevene ha aktive gjøremål, og de ansatte får mulighet til å bli kjent med elevene på en annen arena. De kollektivene jeg var i kontakt med brukte i hovedsak dyrene som en del av arbeidstreningen. Dyrene var ikke trent til å jobbe terapeutisk, og det var ikke de ansatte heller utenom den ene informanten. Men heller ikke hun brukte terapidyr i arbeidet.

Dyr blir av mange brukt som et verktøy når de arbeider med mennesker i ulike livssituasjoner. Denne måten å bruke dyr på kalles for dyreassistert intervensjon, forkortet DAI. Dyreassistert intervensjon er tidsavgrensede tiltak, der interaksjon med bistand fra dyr blir brukt som et supplement til andre tiltak. Dyreassistert intervensjon kan deles i tre undergrupper; Dyreassistert terapi, Dyreassistert pedagogikk og Dyreassisterte aktiviteter (AntrozoologiSenteret uten dato).

Dyreassistert terapi, forkortet DAT, vil si at utdannet helse- og sosialpersonell bruker dyr som en del av arbeidet sitt. Ved Dyreassistert terapi er det en terapeut som har hovedkontakten med personen som er i behandling. Dyrene som blir brukt i Dyreassistert terapi har tilfredsstillende fastsatte krav, og blir brukt systematisk som en del av et behandlingsopplegg. Arbeidet skal dokumenteres og evalueres (AntrozoologiSenteret uten dato). Et eksempel på et område der Dyreassistert terapi blir brukt kan være innen psykiatrien. Blant annet brukes hester for å lære pasienter med spiseforstyrrelser å kjenne på egne grener i forhold til kropp. De kan brukes for å bli bevisst egne indre utfordringer til for eksempel egen personlighet, gjennom at pasientene skal plukke ut en hest i hesteflokken som gjenspeiler deres personlighet, og den hesten som gjenspeiler den de ønsker å være. Ved å sette ord på karaktertrekk ved hestene, setter pasientene ord på karaktertrekk ved seg selv som de liker eller misliker, eller hvem de ønsker å være.

Dyreassistert pedagogikk, forkortet DAP, er systematisk og målrettet bruk av dyr som et pedagogisk verktøy. Der dyrene skal bidra som en ressurs for å gi økt motivasjon og mestring. Dyreassistert pedagogikk blir ofte brukt ved generelle- og spesifikke lærevansker, sosio-emosjonelle vansker og til sansemotorisk trening (AntrozoologiSenteret uten dato). Eksempler på områder der Dyreassistert pedagogikk blir brukt, kan være som «lesehund» på skoler for å hjelpe elever med lesevansker, eller til opptrening av sanser og motorikk. Blant annet så jeg en gang en dokumentar der en hund ble brukt i opptrening av en svært funksjonshemmet gutt. Ved å bruke lek mellom gutten og hunden i form av blant annet å trille/kaste ball, og ved at gutten fikk kjæle hunden, klarte de over tid å trene opp guttens sansemotoriske ferdigheter. Hunden ble her brukt både som et verktøy for selve treningen, men også for guttens motivasjon.

Dyreassistert aktivitet, forkortet DAA, har som formål å bruke dyrene som miljøskaper. Dyrene kan brukes i mange ulike miljøer og av ulike personer, både av personer med spesiell utdanning, personer som er delvis utdannet og av frivillige lekfolk. Her kan det i motsetning til Dyreassistert terapi være ulike personer som er involvert (AntrozoologiSenteret uten dato). Eksempler på steder der Dyreassistert aktivitet brukes kan være frivillige besøksvenner på sykehus eller sykehjem. Der en ekipasje med fører og hund besøker mennesker som ligger på sykehus eller sykehjem for å skape et hyggeligere miljø, og være selskap med rom for samtaler med føreren og nærhet og kos fra dyret.

3 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver

I og med at denne oppgaven har som formål å belyse om bruk av dyr kan være en beskyttelsesfaktor i behandlingen av rusmisbrukere, vil jeg i dette kapittelet se på ulike teoretiske perspektiver som kan knyttes til nettopp disse temaene. I og med at jeg ikke har funnet så mye forskning som er gjennomført på nettopp feltet bruk av dyr i behandling av rusmisbrukere, vil jeg presentere litt forskning som er gjort på andre felt som bruker dyr. Dette er forskning som jeg mener kan være med på å belyse flere sider som har relevans for denne oppgaven, og gi oss et bilde på dyrenes påvirkning på mennesker. Her har jeg også valgt å ta med et litt kritisk blikk på forskning som går på hvordan dyr påvirker oss. Det har jeg gjort fordi jeg mener det er viktig å også være bevisst at en sak har flere sider, og det kan komme an på øyet som ser.

Etter at vi har sett på hvordan dyr kan påvirke oss, skal vi se på noe av det som utgjør individet, og vi skal se på ulike utenforliggende faktorer som kan påvirke oss og den vi er, eller utvikler oss til å bli. For vårt individ skapes ikke bare i og av oss selv. Det skapes også i høy grad i vårt samspill med andre og igjennom vår opplevelse av hvordan andre opplever oss. For som sosiale vesen er vi helt avhengig av relasjonene til de vi har rundt oss og de vi møter på vår veg for å utvikles, og dette kan være på både godt og vondt. Derfor har jeg først presentert det jeg mener er det indre individet, for så å presentere våre relasjoner til andre og hvordan disse kan påvirke oss.

Mot slutten av dette kapittelet har jeg valgt å presentere de meste sentrale teoretiske perspektivene for denne oppgaven. Her finner vi teori som går mer direkte på rusbruk og faktorer som kan øke sannsynligheten, men også faktorer som kan minske sannsynligheten for fremtidig rusmisbruk. Her har jeg også forsøkt å belyse både de helsehemmende sidene ved rusmisbruk, og de helsefremmende sidene som kan være med på å forebygge rusmisbruk eller som kan bidra beskyttende ved rusbehandlingen. Her vil jeg presentere teori om tidlig intervensjon og se nærmere på risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer når det gjelder rusbruk ut over det som er allment akseptert. Vi skal også se litt på temaet mestring og på sosiologen Aron Antonovsky sin teori om Salutogenese. Da denne teorien er både stor og kompleks, vil jeg i denne oppgaven bare presentere hovedelementene i hans Sense of Coherence.

Helt til sist i dette kapitlet skal vi se litt på Maslovs behovspyramide og Honneths anerkjennelsesteori. Ser vi disse to teoriene sammen med risiko- og beskyttelsesfaktorene for rusmisbruk vil vi se at mange av temaene går igjen, og de vil også bli med videre i denne oppgaven. Det samme gjelder for de temaene som vi finner under individet, de går også igjen både i disse to teoriene og de er sentrale for å få fram risiko- og beskyttelsesfaktorene.

3.1 Dyrs påvirkning på mennesker

Mennesker og dyr har en lang historie sammen, og ser vi på gamle helleristninger og gravfunn ser vi at båndet har vart i mange årtusener. Gamle hulemalerier viser mennesker og hunder på jakt sammen, og arkeologiske utgravninger viser at hunden har vært ved vår side i minst 14 000 år (Whitehead 2007). Forskere i det moderne Israel har blant annet funnet en 12 000 år gammel fossil av et menneske som var gravlagt med en arm rundt en valp. Forskerne som fant fossilen mente at dette var et tegn på kjærlighet og et bånd mellom mennesket og dyret (O'Haire 2010). Teoriene rundt hvordan dette forholdet har oppstått er mange, men den vanligste hypotesen er at ulver begynte å henge i nærheten av menneskelige bosetninger der de kunne spise matrester og annet avfall. Etter hvert begynte mennesker å nyttiggjøre seg ulvene som blant annet vakt mot andre dyr (Whitehead 2007).

Forskning har ved flere anledninger vist til positiv helseutvikling ved dyrehold. Hva som ligger bak disse positive helseutviklingene er ikke forskerne enige om, men mange mener den sterke tilknytningen mellom dyr og mennesket er en avgjørende årsak (Larsen og Lingaas 1997).

Det er gjennomført en del forskning på forholdet mellom dyr og mennesker, og på hvilken måte interaksjon med dyr påvirker mennesket fysiologisk og psykologisk. Allerede i 1929 ble det forsket på hvordan menneskelig kontakt kan påvirke hunden. Forskerne fant at når mennesket klapper hunden, synker hundens blodtrykk. Mer enn 50 år senere ble det forsket på hvordan det å berøre en hund påvirker mennesket. Også mennesket reagerte med at blodtrykket sank når det har interaksjon med hunden. Faktisk så forskerne at blodtrykket sank når interaksjonen hadde vart fra 5 minutter til 24 minutter hos alle menneskene som var med i undersøkelsen. Gjennomsnittstiden for at blodtrykket sank ved interaksjon var 15 minutter (Meintjes og Odendaal 2003). Forskerne har også funnet at kontakt med dyr kan føre til

hormonelle endringer hos mennesker, som en signifikant økning i endorfiner, oksytocin og dopamin, mens det ble registrert signifikant senkning i kortisolnivået (Odendaal 2000; Odendaal og Meintjes 2003).

Oksytocin blir av mange kalt for kjærlighetshormonet, og er kroppens eget velværehormon. For oss mennesker er dette hormonet viktig i forbindelse med fødsel og den første tiden etter fødselen, og det er særlig viktig når kontakten mellom mor og det nyfødte barnet skal etableres og båndet skal knyttes. Men det bidrar også til å senke blodtrykket, noe som skaper følelse av ro og avspenning (Fredriksen og Rode 2013).

Dopamin blir kalt for kroppens lykkehormon, og er viktig for hjernens belønningssystem og opplevelse av motivasjon. Høyt dopaminnivå gir også en økt følelse av velbehag, tilfredshet og glede, fordi dopamin forsterker nerveimpulsene. Dopamin øker også ved inntak av rusmidler (Letnes 2007). Når vi har et høyt nivå med dopamin opplever vi et rush, og vi opplever et ønske om mer. Dopamin aktiveres i den samme delen av hjernen som rusmidler, og kroppen reagerer på mange måter likt ved inntak av kokain. Dopaminproduksjonen er individuell, men den er avhengighetsskapende og vil stimulere oss til å gjenta atferden for å få mer dopamin og oppleve mer rush (Øvreberg 2011).

Endorfiner blir kalt kroppens morfin, og er kroppens naturlige smertelindrende middel. Endorfiner skilles ut når vi opplever fysisk smerter ved for eksempel å skade oss eller ved hard fysisk aktivitet. Men hormonet er også en del av vårt naturlige belønningssystem, og skilles også ut når vi opplever nytelse ved blant annet å spise noe godt. Endorfinsystemet påvirkes også når vi inntar rusmidler, og langvarig rusbruk kan føre til alvorlige forstyrrelser på endorfinsystemet (Malm 2014).

Kortisol blir ofte kalt for et stresshormon, og det virker beskyttende på kroppen, ved å øke når vi utsettes for stressende situasjoner. Kortisolen hjelper oss til å sette kroppslige funksjoner på vent, slik at vi kan ha fullt fokus på den truende situasjonen. Når kortisolnivået er høyt, reduseres eller stoppes andre prosesser som læring eller konsentrasjon. Når den truende situasjonen er over, går kortisolnivået tilbake til normalt. Langvarig høyt kortisolnivå kan blant annet svekke immunsystemet og føre til svekket hukommelse (NOU 2012:5). Forskning har også vist at det ikke er bare menneskene som opplever disse hormonelle endringene som

følge av interaksjonen, også dyrene reagerte på kontakten med mennesket på samme (Odendaal 2000; Odensaal og Meintjes 2003).

I artikkelen Hund og helse, en oversikt over dokumenterte sammenhenger, har Larsen og Lingaas (1997) tatt for seg en del forskning på området om hvordan hunder påvirker helsen til menneskene de omgås med. Blant annet presenterer de funn fra en undersøkelse gjennomført på 36 barn mellom 9 og 16 år. Der fant forskerne at hjertefrekvens og blodtrykk sank signifikant når det var hunder med i situasjonen. Et annet funn de presenterte var at voksnes autonome respons ble redusert, mens evnen til problemløsning økte når det var hunder med i situasjonen. Forskning har også vist at fordelene med å bruke hund i boliger for barn er større enn ulempene, og at hunden gav barna mulighet til å vise kjærlighet, hengivenhet og etablere vennskap med hunden. Hunden bidro også til at barna raskere kunne opprette en tilknytning til andre barn og voksne, og barna opplevde at de kunne bruke hunden som en fortrolig de kunne fortelle om tanker og følelser til og de følte at hunden lyttet til det de hadde å si (Larsen og Lingaas 1997).

They don't criticize; they don't leave».

(Larsen og Lingaas 1997)

En undersøkelse gjennomført på homofile menn med HIV eller AIDS viste at hundene gav mennene anledning til å gi omsorg og få kjærlighet. Hundene bidro også til å redusere stressnivået og de åpnet lettere for kommunikasjon med andre. Mennene opplevde at de fikk bedre selvbilde og mer mening med livet når de var i kontakt med hundene. En av mennene som deltok i undersøkelsen sa at støtten fra andre mennesker varierte, mens hunden representerte en kontinuerlig støtte både for han og andre informanter. Flere undersøkelser viser at hundeeiere som har mer kontakt med andre mennesker, har en signifikant lavere dødelighet etter hjerteinfarkt, og at servicehunder gir eieren mer selvsikkerhet i form av at de blant annet klarer seg bedre selv og de opplever seg mindre ensom (Larsen og Lingaas 1997).

Bruk av dyr behøver ikke å ha en direkte fysiologisk eller psykologisk påvirkning, men dyret kan gjøre det lettere å fortelle «hemmeligheten» sin. For mange kan det å fortelle om traumatiske hendelser som for eksempel seksuelle overgrep være vanskelig, særlig overfor en person vi ikke kjenner. Da er det mange som opplever at det å «fortelle det til et dyr» som for eksempel en terapihund kan gjøre det lettere. På den måten har personen som har vært utsatt for traumaet fått satt ord på det og fått det ut, mens terapeuten har fått vite om noe han eller

hun kanskje hadde brukt mye lengre tid på å få personene til å fortelle (Hardiman 2010). Dyr kan også brukes i møter med mennesker, og da særlig barn som har problemer med å takle fysisk nærhet fra mennesker. Disse kan lettere takle fysisk berøring fra et dyr (Linder 2011). Mona Thelle som er psykologspesialist og traumeterapeut ved Modum Bad forteller at de har bukt hester som en del av traumebehandling siden 2001. Hun hevder at øvelser som i hovedsak foregår på bakken, fører til at pasienter tør å prøve å bygge relasjoner. Flere av de hun jobber med har vært utsatt for blant annet seksuelle overgrep, og mange har aldri opplevd uforpliktende fysisk nærhet gitt av ren godhet i oppveksten. Disse vil derfor ha problemer med å regulere avstand og nærhet senere i livet. En del rusmisbrukere har også utfordringer når det kommer til å sette grenser for seg selv. Det å bruke hester for å lære å sette grenser for seg selv og regulere avstand, kan oppleves som positivt på mange måter. For det første blir du veldig bevisst dine grenser når et så stort dyr kommer mot deg, og klarer du å stoppe hesten fra å komme innenfor din grense, gir det en stor mestringsfølelse. For personer med utfordringer når det gjelder nærhet, kan det å tørre å sitte på en hesterygg være sterkt (VG 2013).

Flere forskere mener dyr kan fungere som sosial støtte for mennesker. Dyrene vil aldri kunne erstatte sosial støtte mellom mennesker, men den kan allikevel ha noen fordeler. Blant annet vil relasjoner mellom mennesker og dyr kunne være mer stabile og de vil kunne vedvare over tid. Særlig relasjoner til hunder vil kunne oppleves positivt. Dette fordi hundene alltid møter deg med glede og iver, og den vil søke nærhet og sosial omgang, helt uavhengig av hvem du er, hvilken historie du har og hvordan funksjonsnivået ditt er (Linder 2011).

3.1.1 Kritisk blikk på forskning på dyrs påvirkning

Når det skal forskes på dyrs påvirkning på mennesker, risikerer vi å møte på flere svakheter med forskningen som gjennomføres. Blant annet kan det være vanskelig å bruke en intervensjonsgruppe og en kontrollgruppe, fordi deltakerne da vil kunne vite om de er i kontrollgruppen eller intervensjonsgruppen ved å se om dyr er med eller ikke. Eller hvis vi har deltakere som liker dyr, kan de være tilbøyelige til å rapportere en mer positiv effekt av intervensjonen enn det som er virkelig. Et annet viktig tema er spørsmålsformuleringen. For hvis vi skal gjennomføre undersøkelser på mennesker som liker dyr, kan enkelte spørsmålsformuleringer være mer ledende enn andre. Et eksempel på en slik formulering i en

undersøkelse som kan oppfattes som ledende er «å ha selskap med dyr gjorde meg mindre ensom» (Linder 2011:14).

Kazdin i (Linder 2011) mener at for å få mest mulig korrekt svar i en undersøkelse som skal se på dyreassistert terapi, burde vi bruke minst to ulike behandlere og minst to ulike terapidyrr. Dette for å sikre seg best mulig mot at det er en av terapeutene eller et av terapidyrene som påvirker resultatene i positiv eller negativ retning. Det vil derfor være viktig å ikke bare se på hvordan hunden påvirker i intervensjonen med menneskene den møter, men også se på hvordan hundeføreren påvirker (Kazdin 2010 i Linder 2011).

3.2 Individet og omgivelsenes påvirkning

«Enkeltmennesket er i stor grad et produkt av- noen vil si praktisk talt identisk med- sine relasjoner til andre mennesker» (Eriksen 2007:37). Vi lever i et spenningsfelt mellom det å være konform og det å være unik. Vi utvikles i samspillet med andre, og det er på denne måten vi lærer å skille våre egne tanker, følelser og behov fra andres. Det er denne avgrensningen som danner grunnlaget for utviklingen av vår identitet (Garsjø 2007:207).

Som det går frem av teksten over, skapes vi ikke bare i oss selv, men vi er avhengig av omgivelsene våre og de tilbakemeldingene vi får eller opplever at vi får fra de vi har rundt oss. Jeg vil videre se på hvordan vårt individ skapes både i oss selv, og hvordan vi kan påvirkes av de vi møter på vår vei igjennom livet. Her vil jeg se på individers påvirkning generelt, ikke bare rettet mot rusmisbrukere. Men mot slutten av dette underkapittelet skal vi se på hvordan negativ oppmerksomhet fra andre, kan være med på å påvirke hvordan vi blir og utvikler oss. Jeg mener det er viktig å ha fokus på den negative oppmerksomheten, fordi mange rusmisbrukere opplever nettopp dette fra omverden. Jeg tenker at hvis vi kan forstå hvordan vårt individ skapes både gjennom oss selv og andre, vil vi også kunne forstå hvordan individer som misbruker rusmidler skapes og hvordan omgivelsene kan påvirke dem. I tillegg vil vi kanskje kunne ha et åpnere syn på at rusmisbrukere er mer enn hva du og jeg ser, og det bildet vi skaper oss. Fordi individene også skapes i seg selv. Jeg har valgt å bruke begrepet individ som en fellesbetegnelse på hele mennesket, da ikke fysiologisk. Videre vil jeg presentere deler av det jeg mener er med på å utgjøre individet.

3.2.1 Speiling

Georg Mead (1974) mente at vår selvoppfatning blir dannet gjennom vår interaksjon med andre mennesker. Han kalte denne teorien for sosial speilingsteori, og den gikk ut på at vi bruker andre mennesker for å skape vårt sosiale vesen. Vi blir påvirket gjennom å speile hvordan andre oppfatter oss, eller rettere sagt, vår tolkning av de andres oppfatning av oss, og dette skaper hvordan vi ser på oss selv. Så hvis jeg oppfatter at du ser på meg som en avviker, vil også jeg selv se på meg som en avviker. I følge Mead vil andres forventninger og handlinger påvirke vår selvoppfatning, vår bevissthet og våre prestasjoner. Men det er ikke slik at vår hele og fulle selvoppfatning dannes igjennom det sosiale miljøet, men vi kan heller ikke bevare selvoppfatningen helt uavhengig av det sosiale (Mead 1974 i Garsjø 2007:207-208).

3.2.2 Identitet

Identiteten kan forstås på mange ulike måter, og den består av mer enn roller, status og posisjoner knyttet til sosiale lag. Den består også av arvelige egenskaper og biologi. Den er personlig, men i sosiale sammenhenger vil den også kunne være tildelt og senere bli opprettholdt. Vår personlige identitet handler om hvordan jeg oppfatter meg selv, men også hvordan andre opplever meg. Den sosiale identiteten handler om vår personlige rolle i det sosiale livet (Garsjø 2007:210). Schiefloe (2010) mener vi ikke bare besitter en personlig- og en sosial identitet, men at vi også har en kulturelle identiteten. Der den kulturelle identiteten omhandler felles språk, felles erfaringer, felles normer og felles verdier vi har tatt til oss, mens den sosiale identiteten er vår bevissthet av oss selv som deltakere i et felleskap (Schiefloe 2010).

Den sosiale identiteten vår blir bekreftet ved at vi får anerkjennelse fra personene rundt oss, og ved at vi på den måten lever opp til de rolleforventningene som rår. Schiefloe mener også at mennesker kan sees på som både objekter og subjekter. Vi påvirkes av omgivelsene noe som gjør oss til objekter, mens vi samtidig kan være selvstendig i forholdet til omgivelsene og vi kan ha en aktiv rolle til vår egen utvikling (Schiefloe 2010). Vi har en individualitet som er vår personlige identitet, og det er den som gjør hvert enkelt menneske unik, og forskjellig fra alle de andre (Eriksen 2007). I følge Schiefloe (2010) sier identiteten «hvem vi er», mens selvbildet sier noe om «hvordan vi er» (Schiefloe 2010).

3.2.3 Selvbilde

Selvbildet vårt er også et resultat av en sosialiseringssprosess, der individet påvirkes av seg selv som tenkende og handlende vesen, og av omgivelsene rundt individet (Schieffloe 2010:269). Selvoppfatning som utvikles og modnes, bidrar til endringer av selvbildet. Individets oppfatning av egne ferdigheter er også med på å påvirke selvbildet. Men her er det viktig å være klar over at det er snakk om individets *egen* oppfatninger av *egne* ferdigheter. Denne trenger ikke alltid å være sammenfallende med den reelle kompetansen. Men i tillegg vil den enkeltes spontane selvbilde påvirkes av samspillet med andre.

Cooley (1902) utviklet en teori som han kalte «looking-glass self», der han mente at de betydningsfulle personene i livene våre utgjør et sosialt speil for oss. Ved å «speile» oss i de andre henter vi impulser til å utvikle vårt selvbilde. Egen oppfatning av egne ferdigheter sammen med det sosiale speilet utgjør en kompetansebasert og en relasjonsbasert innfallsvinkel (Cooley 1902 i Garsjø 2007). Disse innfallsvinklene står ikke i motsetning til hverandre, men de utfyller hverandre, og sammen skaper de et overordnet bilde av selvet, som er med på å utløse følelsen av egenverd (Gjærum, Grøholt og Sommerschild 2001:40-41).

Forskning som går på selvbilde og mestring, har vist at disse to henger tydelig sammen. Forløpsforskerne har funnet at barn som er motstandsdyktige, også har et godt selvbilde. Mens selvbildeforskerne viser at barn med godt selvbilde viser mestrende ferdigheter (Gjærum, Grøholt og Sommerschild 2001:43). Det mener jeg er viktig å være bevisst, særlig når vi arbeider med andre mennesker. Dette kan bidra til at de vi møter eller jobber med skal utvikle et godt selvbilde, og få en opplevelse av at de vil kunne mestre de utfordringene de utsettes for. Vi kan si at disse to ikke bare går en veg, fra det ene til det andre. Men de påvirker hverandre gjensidig, og vil kunne bidra positivt på hverandre gang etter gang.

3.2.4 Selvfølelse eller selvtillit

I tillegg til selvbildet, har vi også selvfølelse og selvtillit. Det kan ofte være vanskelig å skille selvfølelse og selvtillit, og deres betydning. Men det er viktig å forstå at dette ikke er to sider av samme sak. *Selvtillit* kommer ved at vi utvikler våre ferdigheter, og at disse utviklingene blir møtt med ros og beundring fra andre. Mens *Selvfølelsen* går på hvordan vi opplever oss selv som mennesker, og den utvikles ved at vi som individer blir sett, forstått og anerkjent for

den vi er av mennesker som er betydningsfulle for oss. Et eksempel som viser at disse to ikke trenger å henge sammen, er at en god fotballspiller kan være full av selvtillit til seg selv som fotballspiller, men han kan ha dårlig selvfølelse, og derfor føle seg lite verd som menneske. Dermed kan selvtilliten være god, uten at selvfølelsen er det (Hanssen og Røkenes 2007:160).

For små barn er opplevelse av mestring tett forbundet med selvfølelsen, og man ser at barn med god selvfølelse ofte er mer effektive i sin læring og utvikling. Etter hvert vil barnet utvikle mer selvstendighet (Fauske og Øia 2003:45). Vi kan også se dette i sammenheng med selvbildet, fordi de vil kunne påvirke hverandre gjensidig, mestringsfølelsen/mestringsevnen, selvbilde og selvfølelsen. Det vil derfor kunne bidra positivt i arbeidet med mennesker om vi klarer å styrke disse, slik at personene får en positiv opplevelse. Å kjenne på positivt selvbilde og selvfølelse, og opplevelse av mestring, bidrar også positivt på andre arenaer og områder i livet. Så påvirkningen eller omfanget kan romme mer enn vi tror i utgangspunktet. Som vi blant annet skal se på litt senere i dette kapittelet, har også opplevelse av mestring en positiv påvirkning på rusbehandlingen.

3.2.5 Relasjoner

Som vi ser innenfor samtlige av temaene jeg har presentert over i dette underkapittelet er vi mennesker sosiale vesen, som er avhengig av stimuli fra andre for å kunne utvikle oss sosialt, så vel som kognitivt og følelsesmessig. Mennesker har behov for å bli sett, hørt og føle fysisk berøring fra andre. Vi trenger omsorg, kjærlighet, bekreftelse, og vi har behov for å få hjelp fra andre til å fortolke oss selv. De menneskene som er viktig for oss har berørt noen, om ikke alle disse områdene i livet vårt (Engen, Jansen og Tjersland 2010:124-125). I og med at vi mennesker er avhengig av relasjoner til andre, og andres syn og reaksjoner på oss, vil måten vi blir møtt på være avgjørende for hvem vi blir i disse møtene. Det vil være viktig hvordan vi blir møtt både av enkeltpersoner og av fagpersoner, for at vi skal kunne yte vårt beste, vise oss fra vår beste side og for at vårt potensiale skal komme frem. I møter med andre er det flere begreper som er viktig å være bevisste, og det er noen av disse begrepene jeg vil belyse på de neste sidene. Et begrep som ofte blir løftet frem og satt fokus på innenfor blant annet sosialt arbeid er makt.

3.2.6 Makt og brukermedvirkning

En enkel beskrivelse av makt er «A har makt over B i den grad A får B til å gjøre noe han eller hun ellers ikke ville gjort». A og B kan være personer, organisasjoner, grupper og liknende (Dahl 1957:202-203). Vi finner makt i alle relasjoner, og den kan ikle seg ulike former. Foucault mente makt ikke bare var undertrykkende og negativ, men at den også kunne brukes til noe positivt, som noe produktivt hvis den er med på å påvirke andre til noe godt. Men for at makten skal kunne bidra positivt, er det viktig at vi er klar over den og bruker den på riktig måte. Hva som gir makt er ikke alle enige om. For eksempel sier Foucault at makt ikke er noe man automatisk har, men at det er noe man utøver (Askeland 2011). Mens Skau (1996) på sin side sier at «makt behøver ikke å bli utøvd for å eksistere, men består i selve muligheten for å få gjennomført sin vilje». Hun sier det er viktig å være oppmerksom på dette maktaspektet når vi besitter rollen som *hjelper*, og skal hjelpe *klienter* (Skau 1996).

Kunnskap gir ikke automatisk makt, men kunnskap kan både påvirke og bidra til å forsterke makten. Kunnskap kan komme frem på flere ulike måter, og en måte den kan komme frem på er gjennom ulike roller. I en del roller er det på forhånd klart hvem som besitter makten, og det kan for eksempel være fagpersonen. Språket er en annen måte for å få frem ulike maktforhold. Fagord og uttrykk kan bidra til å skape skille mellom personer, og på den måten forstørre ulikheten i maktfordelingen. Språket kan også være med på å påvirke maktforholdene. Hvordan en fagperson bruker språket, vil være med på å påvirke og sier noe om hvor vedkommende setter seg selv i forhold til den andre (Askeland 2011).

Tema som det ofte snakkes om i den sosialfaglige utdanningen og i det sosialfaglige yrkeslivet for tiden er brukermedvirkning og empowerment, som kan oversettes med myndiggjøring. Brukermedvirkning er ikke et entydig begrep, og det kan være vanskelig å konkretisere. Men kort sagt betyr det at vi på systemnivå skal få mulighet til å uttale oss om planlegging, gjennomføring og evaluering av etaters tjenester, mens det på individnivå betyr at vi skal søke etter hvert enkelt menneskes iboende ressurser og evne til mestring, og at alle skal få ha en innflytelse over eget liv. Brukermedvirkning vektlegger idealer og verdier som det er lett å slutte seg til og være enig i. Men det er vanskelig å gjennomføre det i praksis. Det ligger blant annet forventninger om at hver enkelt skal ha en økt bevissthet om sitt eget ansvar for de handlinger og valg vi tar.

Empowerment er også en form for brukermedvirkning og inneholder mange av de samme tankesettene, men i hovedsak er empowerment opptatt av makt og maktfordeling. Fokuset ligger på å myndiggjøre individet, ved å sørge for at personer opplever at de besitter makten over sitt eget liv. Denne myndiggjøringen kan på lik linje med brukermedvirkningen være vanskelig å gjennomføre i praksis når den ene sitter i en posisjon som automatisk gir han eller henne mer makt enn den andre, slik at maktfordelingen blir ulik. Eller der det er den med makt som har retten til å definere behov og hjelp for den andre. For at det skal være mulig å gjennomføre brukermedvirkning på en god måte og uten forstyrrende elementer vil det hjelpe om «hjelpere» og «hjelpetrengende» møtes på andre arena, og er tildelt andre roller. På den måten vil vi lettere kunne se på hverandre som hele mennesker, som subjekter, og når maktforholdene er endret vil det være lettere å se de erfaringene og den kompetansen hver enkelt sitter med (Jenssen og Tronvoll 2012:16-17).

Men til tross for at vi som fagpersoner ofte etterstreber å møte mennesker med et åpent sinn, og forsøker å ha blant annet brukermedvirkning sentralt i vår arbeidsmetode, kan det ofte være lettere sagt enn gjort. Vi ønsker alle å ha erfaringer i arbeidet vi gjør, for erfaringer er ofte med på å gjøre oss dyktige. Men erfaring kan også gjøre oss svakere på noen arena. Hvis vi har jobbet lenge, og sett mye av det samme, kan det være lett å møte nye situasjoner eller mennesker på måter vi tror er riktige, eller som vi har opplevd som positive tidligere. Vår forståelse av mennesker eller grupper vi jobber med kan tre inn og farge hvordan vi ser på, og møter nye mennesker.

Som sagt er makt et relevant begrep når vi ser på hvordan vi møte mennesker. Men det er også flere begreper som jeg mener er sentrale, og da kanskje særlig i møter med nye mennesker. Jeg vil videre se på tre av disse begrepene som jeg mener er viktige. Først blir det en kort presentasjon av begrepene fordommer/forforståelser, for så å se på stigma og deretter stempling.

3.2.7 Fordommer/forforståelse

Som sosiale vesen i relasjoner med andre er vi også en del av et eller flere felleskap. Alle felleskap trekker grenser omkring seg og sine, og vår identitet vil både kunne skille og forene oss med andre som tilhører ulike felleskap. Det er ikke plass for alle, og for at noen skal

kunne regnes som innenfor, må noen andre være utenfor felleskapet. Disse felleskapene bygger på at det skal være likhet innad i gruppen og det bygges et «vi», mens de utenfor blir sett på som forskjellige fra «oss» (Eriksen 2007). Felles for alle former for fordommer er at de er nettopp det, *forhånds-dommer*. Vi har gjort oss opp meninger om ting, før vi har satt oss inn i hvordan det i virkeligheten er. Vanlige fordommer kan være for eksempel generalisering av grupper. Men i virkeligheten er det ikke ofte disse fordommene er sanne. Dette fordi det innenfor en hver gruppe vil finnes variasjoner og være individuelle forskjeller. Når fordommene brukes for å stemple eller stigmatisere bestemte grupper, kaller vi dem for stereotyper. Som vil si at det er forenklete og misvisende formeninger om gruppers karaktertrekk. Men disse stereotypene kan ofte ha en kjerne av sannhet i seg (Eriksen 2007:68).

3.2.8 Stigma

Stigma er et begrep som i dag trolig er best kjent gjennom den amerikanske sosiologen Erving Goffman. Men stigma er egentlig et gammelt gresk ord som viste til et synlig merke som ble påført personer man av ulike årsaker burde unngå befatning med. Da som nå viser begrepet til noe negativt ved en person eller til nedvurderte egenskaper, og det bidrar til å gi sosial avstand til enkelte mennesker. Andres reaksjoner på oss, påvirker hvordan vi ser på oss selv, og kan dermed føre til at vi søker miljøer der vi blir akseptert for den vi er og der vi får bekreftelse på den vi ønsker å være. Selv om Stigma ofte blir sett på med fokus på det negative, er det flere stigmatiserte grupper som har valgt å gjøre stigmaet til noe positivt (Tøssebro 2010:64-65).

En av disse gruppene er homofile, som viser seg frem og er stolte av sitt stigma gjennom blant annet «gay pride». «Gay pride» er parader som arrangeres verden over, der homofile viser seg frem og med det signaliserer at de er stolte av sin legning og kjønnsidentitet. Vi har også gjennom tv-serier som «Ingen grenser» blitt utfordret på våre stigma, og hva vi tror mennesker med ulike funksjonsnedsettelse eller funksjonshemninger kan mestre av fysiske utfordringer. Her har vi sett mennesker uten armer og ben og mennesker med Cerebral Parese bestige fjell som er nærmere 2300 moh (Snøhetta) og personer nesten helt uten syn og hørsel samarbeide med en gruppe for å nå sine mål. Dette har bidratt til å snu fokuset vekk fra det

andre mener at disse menneskene ikke kan, til hva de kan klare bare de får muligheten (Tøssebro 2010). Selv Pippi Langstrømpe har forstått det når hun sier;

«Det har jeg aldri prøvd før,
så det tror jeg sikkert at jeg kan klare»
-Astrid Lindgren-

Selv om dette fokuset på ulike stigma imponerer og fanger manges oppmerksomhet på en positiv måte, er det andre som ikke blir like imponerte og som ser på det med å gå offentlig ut med sine stigma mer som et «freak show». Dette fører oss inn på en annen teori som ofte blir sett på som et med stigma, nemlig Stemplingsteori.

3.2.9 Stempling

Til tross for at de har en del felles, er disse teoriene også ulike. Mens stigma går på hvordan den daglige samhandlingen påvirkes av ulike nedvurderte egenskaper, har stemplingsteorien fokus på hvordan omgivelsenes reaksjoner kan forsterke avvik (Tøssebro 2010:73).

Stemplingsteori er sentral i forståelsen av kriminalitet og bruk av ulovlige rusmidler.

Gjennom å gjøre ulike handlinger kan vi oppleve å bli stemplet av andre utenforstående. For eksempel kan ungdom som henger i sentrum bli sett på som «dårlig ungdom» og de får lett et stempel som narkomane og kriminelle. Ved å få et slikt stempel, kan de oppleve at andre ungdommer som ikke henger i sentrum ikke vil være sammen med dem lengre. Det kan igjen gjøre at de blir opprørsk og i verste fall søker grupperinger som matcher det avvikende stemplet de har fått. De får innpass i subkulturer, og på sikt kan de dras inn i nye og mer alvorlige grupperinger, og dermed dras lengre vekk fra storsamfunnet og de lover og regler som er gjeldende der (Tøssebro 2010).

Men på lik linje med stigma, er ikke stempling nødvendigvis utelukkende noe negativt. For mennesker med ulike sykdommer eller psykiske utfordringer, kan et stempel eller en diagnose være det de trenger for å føle seg bedre. For eksempel kan personer med plager oppleve at de blir sett på som late når de ikke klarer å jobbe i en full stilling, og andre kan se på dem som sytete eller som at de snylter på systemet. Men når det foreligger en diagnose, kan personene forklare seg gjennom denne diagnosen. De er ikke late eller sytete, de er syke. De snylter ikke

på systemet, de får behandling eller støtte fordi de er avhengig av det. Dette kan også være med på å gi disse personene en opplevelse av aksept. At mennesker med synlige avvik blir behandlet på en annen måte enn personer med avvik som ikke er synlige, har vi sett helt ned i barnehagealder ifølge Ytterhus (2000). Der var barn villige til å endre leken når barn med synlige avvik skulle delta, mens for barn uten synlig avvik var det mindre forståelse for å endre leken. På samme måte som at de synlige avvikene fikk barn til å endre atferd i lek, vil diagnoser kunne bidra til at voksne anerkjenner og endrer atferd og syn på mennesker med lidelser og sykdommer (Ytterhus 2000 i Tøssebro 2010).

3.3 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Når vi er inne på temaene fordommer, stigma og stemping kommer vi ikke fra at en «gruppe» mennesker som ofte opplever alle disse tre temaene er rusmisbrukerne. Men skal vi tro på en del forskere rammer ikke rusmisbruk blindt, og derfor jobber man i forskningen ut fra en tanke om risiko og sannsynlighet. Dette fordi enkelte er mer risikoutsatt enn andre, noe som øker sannsynligheten for å utvikle et usunt rusmiddelbruk. Vi finner faktorer som påvirker risikoen; i familien til den enkelte, i relasjonene til foreldre, i vennemiljøet, blant jevnaldrende, samt hos individet selv. Men ingen kan være sikker på ikke å rammes, fordi alle har ulike former for iboende sårbarhet. Disse sårbarhetene vil påvirkes av ulike omstendigheter. Der uheldige omstendigheter, kan trigge sårbarhetene og gi negativt utfall (Schancke 2005:57).

Men mye tyder allikevel på at noen kan bære en høyere biologisk og genetisk sårbarhet enn andre. Det vil si at disse har fra naturens side en høyere risiko for å utvikle et usunt rusmiddelbruk, enn det andre har. En faktor som kan være med på å påvirke menneskers rusvaner er oppvekstmiljøet. Barn og ungdom kopierer omgivelsenes rusvaner, noe som fører til at vi kan se samfunn der det er høye rater når det kommer til rusmisbruk. Vi kan for eksempel se at det i velstående samfunnsgrupper er et høyt forbruk av rusmidler. Men til tross for dette tyder mye på at det stort sett er mennesker fra ressursvake samfunnsgrupper som får problemer med misbruk. En annen viktig påvirkning for ungdommers rusvaner ser vi i vennegjengen og blant jevnaldrende, og de fleste ungdommer begynner å ruse seg sammen med venner (Schancke 2005:142).

Vi ser også en sterk sammenheng mellom bruk av alkohol og bruk av ulovlige rusmidler. Mange av de som har et høyt forbruk av alkohol, bruker også for eksempel hasj (Fekjær 2009:91). Det samme gjelder for ulovlige rusmidler og trivsel, der vi ser en overvekt av personer med dårlig trivsel blant de som bruker ulovlige rusmidler. Men her kan vi stille spørsmål om hva som kom først; begynte de å misbruke rusmidler fordi de opplevde dårlig trivsel til livet eller bestemte situasjoner, eller har rusmiddelmissbruket ført til at de opplever dårlig trivsel. Men vi kan med sikkerhet si at de fleste som regnes som tunge rusmisbrukere, har hatt store utfordringer allerede før de begynte med rusmidler. Blant annet har mange hatt problemer på skolen, og slitt psykisk før de begynte med rusmidler, og de fleste kriminelle rusmisbrukerne, har vært arrestert før de ble misbrukere (Fekjær 2009:95).

For å kunne si noe om risikoen for å utvikle en fremtidig rusmiddelavhengighet, kan vi ikke bare se på de enkelte risikofaktorene. Vi må se på risikofaktorene som en helhet og se på hvilke beskyttelsesfaktorer som er tilstede. For det vil være den samlede livssituasjonen til hvert enkelt individ som påvirker faren for å utvikle for eksempel en senere avhengighet til rusmidler. Ofte ser vi bare på risiko- og beskyttelsesfaktorene som ytre faktorer som påvirker individet, men den enkeltes personlighetstrekk kan også være med på å påvirke utviklingen i positiv eller negativ retning. Vi kan derfor finne risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer på alle nivå, både hos individet selv, hos grupper rundt individet og i samfunnet. På internettetsiden Tidlig intervensjon finner vi en oversikt over risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer som kan øke eller minske sannsynligheten for fremtidig rusbruk. Siden er utviklet av KORUS Nord, på oppdrag fra Helsedirektoratet (Tidlig intervensjon uten dato).

Eksempler på risikofaktorer som ligger hos individet og som senere kan føre til utvikling av rusproblemer, kan være lavt selvbilde, psykiske plager, utsatt for eller vitne til vold eller overgrep, stor fattigdom, individuell sårbarhet, utagerende atferd og grad av tilknytning til viktige personer. Mens beskyttelsesfaktorer kan være sosial kompetanse, godt selvbilde, fremtidsoptimisme, medfødt robusthet, hobbyer og opplevelse av mening og sammenheng (Tidlig intervensjon uten dato).

Risikofaktorer i oppveksten kan for eksempel være en familie med manglende tilsyn og oppfølging av barna, barn med tilknytningsproblemer til viktige personer, dårlig samspill mellom omsorgspersonene og barna, mye konflikter og langvarige konflikter i familien, svak omsorgskompetanse hos omsorgspersonene, omsorgspersoner som tillater for eksempel

rusmidler, stor fattigdom, lav sosioøkonomisk status, og barn som utsettes for eller er vitne til fysiske og seksuelle overgrep. Lav sosial status i vennegjengen til barna, antisosial atferd hos venner, venner som driver med rusmidler og kriminalitet, lære- og skrivevansker og en skole med dårlig miljø er også eksempler på risikofaktorer som i oppveksten kan være med på å påvirke den fremtidige utviklingen i negativ retning. I motsatt tilfelle vil en god og stabil omsorgssituasjon basert på kontroll og kjærlighet, god kommunikasjon mellom blant andre familiemedlemmene, godt samspill i familien og en god sosioøkonomisk status være en beskyttelsesfaktor i familien. Venner med tydelige normer og en prososial atferd, og en skole som skaper god tilhørighet, bidrar med positive aktiviteter og som gir mulighet for å utvikle egen kompetanse, vil være med på å beskytte (Tidlig intervensjon uten dato).

Nærmiljøet bidrar også med både risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, der eksempler på risikofaktorer kan være lite ressurser til forebyggende arbeid, fattigdom, kriminalitet og dårlig bomiljø. Men minst en betydningsfull voksen, samfunnsstrukturer som gir mulighet for opplevelse av mestring og felles gode verdier er eksempel på faktorer som er med på å beskytte individet (Tidlig intervensjon uten dato).

Risikofaktorer påvirker oss ulikt, men jo flere risikofaktorer barnet eller ungdommen er utsatt for og jo lengre faktorene varer, jo større er sannsynligheten for at vedkommende senere skal oppleve en negativ psykososial utvikling. Men forskning viser at enkelte som har vært utsatt for mange risikofaktorer og derfor statistisk sett skulle endt opp med et komplisert liv, mot alle odds har klart seg veldig bra. Det kan være personer som kommer seg raskt igjen etter tøffe opplevelser, eller som mestrer utfordringer på en måte som gjør at de virker tilsynelatende uberørte. Dette fenomenet har mange navn, derav *resiliens* og *salutogenese*. Det er ofte snakk om individets sårbarhet når vi snakker om hvordan den enkelte takler stress. Sårbarhet er noe de aller fleste har, men graden og antallet vil variere fra person til person. Ofte brukes begrepet robusthet om de som har liten grad av sårbarhet, og som derfor mestrer stress uten å bli for berørt. Vi kan se en sammenheng mellom grad av sårbarhet, og motstandsdyktigheten til stress som vi utsettes for. Grad av stress vil også påvirke hvordan den blir taklet, og sårbarheten vil øke etter som graden av stress øker (Borgen 2010; Antonovsky 2013; Kvello 2013)

Resiliens brukes om de som til tross for høy risiko utvikler seg godt, har god psykososial fungering, mestrer stress og kommer seg igjen raskt etter at de har vært utsatt for traumer. Resiliens går på hvordan individet reagerer på, og håndterer stress og utfordrende situasjoner. Kort sagt handler det om individets normale fungering, til tross for at det opplever unormale situasjoner (Borge 2010; Kvello 2013).

Salutogenese handler om hva som holder oss frisk, og det er en motpol til begrepet patogenese som er opptatt av hva som gjør oss syke. Aron Antonovsky som står bak begrepet salutogenese kom over denne teorien i 1970 ved en tilfeldighet, da han gjennomførte en undersøkelse for å finne kvinners tilpasning til overgangsalderen. Utgangspunktet for undersøkelsen var å finne hvordan kvinnene taklet stress, som er en naturlig del av livet og vi må daglig håndtere ulike stressorer. Antonovsky mente vi kunne trekke en linje mellom ytterpunktene totalt fravær av helse, og total helse. Vi befinner oss mellom disse ytterpunktene, og utsettes daglig for stressorer som kan påvirke vår posisjon i forhold til ytterpunktene. Stressorene må håndteres for at vi skal kunne bevege oss mot siden av total helse. Hvis stressorene tar overhånd vil vi bevege oss mot siden med fravær av helse (Antonovsky 2013). Bengt Lindström (2010) har laget en tegning for å illustrere salutogenese gjennom «helse i livets elv». Elven symboliserer livet, som alltid vil føre med seg risikoer. Gjennom livet og god håndtering av risikofaktorene vil vi utvikle livserfaring, som vil hjelpe oss å håndtere og mestre senere risikoer (Eriksson og Lindström 2010). Som en del av salutogenese utviklet Antonovsky begrepet generelle motstandsressurser (GMR) som er alle faktorer som beskytter mot mange av risikofaktorene. Eksempel på generelle motstandsressurser er god økonomi, godt sosialt nettverk og godt selvbilde (Antonovsky 2013; Kvello 2013).

Antonovsky utviklet også begrepet Sense of Coherence, som på norsk blir oversatt til opplevelse av sammenheng (OAS). Begrepet OAS består av tre dimensjoner; begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Dimensjonen *begripelighet* er individets opplevelse av den stimuli det utsettes for, både i det ytre og det indre miljøet. Uønskede stimuli kan være sykdom, katastrofer og tragedier. Individet vil oppleve at stimuliet er forståelig, strukturert og satt i en sammenheng. Individet vil oppleve det som informasjon, i stede for støy. Personer med lav grad vil oppleve stimuli som uventet, uforståelig og kaotisk. De som har høy grad av begripelighet vil ved senere utsettelse for stimuli være mer klar for å takle de utfordringene som kommer og sette dem i en

sammenheng som er forståelig for individet selv. *Håndterbarhet* går på om individet opplever at det har ressurser til å håndtere de stimuliene det utsettes for. Ressursene behøver ikke å ligge direkte hos individet, men de kan ligge hos en andreperson som står individet nært og som individet har tillit til. Personer med høy grad av håndterbarhet opplever seg ikke som offer når livet blir utfordrende. De har forståelse for at livet går opp og ned, og er derfor klare for å takle utfordringene for så å komme seg videre. Den siste dimensjonen er *meningsfullhet* som er om individet opplever utfordringer som verd å engasjere seg i, involvere seg i og om det er verd å bruke kreftene sine på. Personer med høy grad av meningsfullhet møter utfordringene med en tanke om å gjøre sitt beste for å møte utfordringen og komme seg gjennom den på en god måte, og de søker mening i utfordringene de møter (Antonovsky 2013).

Antonovsky (2013) mente at til tross for at alle de tre dimensjonene er viktig, kan vi ikke si at de er like viktig. Av disse tre ser det ut til at dimensjonen meningsfullhet er den mest sentrale. Dimensjonen begripelighet ser ut til å være den nest viktigste, og håndterbarhet er den minst betydningsfulle, men den er allikevel langt fra uviktig. Men for å oppleve god mestring av utfordringer, er vi helt avhengig av god OAS på alle de tre områdene samlet (Antonovsky 2013).

3.3.1 Mestring

Et annet begrep som ligger midt i hjertet av det helsefremmende arbeidet, er Banduras teori om mestringstro. Den går ut på at hvis du gir mennesket troen på at det kan mestre de utfordringene det utsettes for, og at det opplever større kontroll, vil det i langt større grad klare å ta vare på seg selv (Espnes og Smedslund 2009:305). Mestring består av flere vilkår, og bygger i hovedsak på tilhørighet og kompetanse. Den viktigste formen for tilhørighet er at vi har *minst* en betydningsfull person. Dette er særlig viktig for små barn, og mangel på en betydningsfull person i barndommen kan ikke bøtes på senere i livet. Det vil selvsagt være bedre for barnet om det har flere betydningsfulle personer i livet sitt, men det går et klart skille mellom det å ikke ha *en* slik person og det å ha *en* (Gjærum, Grøholt og Sommerschild 2001).

En annen ting som er viktig for opplevelse av tilhørighet er en trygg familie som bygger på stabile voksne, forutsigbarhet, innflytelse på eget liv og tilhørighet. Dette er også særlig viktig for små barn. En siste ting som er viktig for tilhørigheten er et nettverk, som gjerne består av personer med felles normer og verdier. Sammen med tilhørighet, finner vi kompetanse. Vi mennesker ønsker og har et behov for å *kunne noe, være til nytte, få og ta ansvar, utfolde nestekjærlighet, og møte og mestre motgang*. Når vi har god tilhørighet og vi opplever kompetanse vil dette føre til at vi får en god opplevelse av egenverd, noe som igjen skaper en motstandskraft som gjør oss klare til å møte de utfordringene livet kommer med (Gjærum, Grøholt og Sommerschild 2001:57-59).

Mestringstro er viktig for alle mennesker, men kanskje særlig viktig å ha fokus på for de som opplever ekstra mange utfordringer i hverdagen. Ser vi tilbake på de ulike temaene som ble presentert litt lengre opp i dette kapitlet, husker vi at forskning har vist en sammenheng mellom mestringstro og både selvbilde og selvfølelse. Forskning har også påvist en positiv sammenheng mellom mestringstillit og resultater etter endt rusbehandling (Fekjær 2009:255). Det kan vel være nærliggende å tro at selvbildet og selvfølelse også kan bidra positivt både i og etter endt rusbehandling.

3.3.2 Rusbehandlingen

Et tema som ofte blir tatt opp når det er snakk om rusbehandling og rusfrihet etter endt behandlingsopplegg er tilbakefall. Tilbakefall blir veldig ofte sett på som mislykket rusbehandling, men i realiteten er det et bevis på at noe har virket i utgangspunktet i og med at personene har klart å slutte med bruk av rusmidler en periode (Holth 2008).

I 2013 fikk i underkant av 26 500 personer behandling for rusproblemer i den tverrfaglige spesialisthelsetjenesten, og av disse fikk 64% behandling for narkotika og/eller legemiddelproblemer (Sirus 2015). Gjennom forskning vet vi av flere tema som har en positiv sammenheng med rusbehandlingen. Men til tross for dette dropper i overkant av 50% ut av rusbehandlingen før de har gjennomført den. For de som gjennomfører behandlingsopplegget er statistikken mer på deres side, og de har større sannsynlighet for å klare seg bra etter behandlingsopplegget, sammenlignet med de som ikke gjennomfører behandlingen. Det har derfor blitt gjennomført mye forskning på hva som gjør at så mange avbryter rusbehandlingen, men uten at antallet drop-out har gått vesentlig ned. For å finne årsaken til

den høye drop-out prosenten, har det blitt gjennomført en studie der over 20 år med forskning på feltet har blitt gjennomgått. Denne studien har vist at mye av forskningen som har blitt gjort for å finne årsaken til vellykket behandlingsopplegg, ikke har gitt oss de svarene vi trengte. I løpet av årene har hovedfokuset for å finne årsaken til vellykket behandling vært på rusbrukeren selv og risikofaktorer for at den enkelte skal avbryte behandlingen. Mens svært lite fokus har vært på behandlingsopplegget rundt pasienten. Særlig har brukerens motivasjon fått mye fokus, uten at man har undersøkt hva som er årsaken til motivasjonen (Brorson 2014; Gjengedal 2014).

Studien som nå ble gjennomført har funnet at i stede for å ha fokuset på trekk ved den enkelte personen i behandling, må vi i fremtiden ha mer fokus på forholdet mellom de som er i behandling og behandlerne. Stipendiat Brorson kaller dette for allianse, og mener noe av nøkkelen til at pasienter fullfører behandlingsopplegget kan ligge her. Brorson sammenlikner allianse med å ha en god lærer på skolen som vi likte ekstra godt. Hun mener denne gode læreren fikk oss til å følge ekstra godt med i timene, noe som gjorde at vi fikk noe ut av timene. Brorson mener også at selve behandlingsopplegget bør få mer fokus i forskningen fremover. Hun setter dette i sammenheng med generell psykologisk forskning, som viser at det er den enkelte pasientens egne vurderinger av behandlingsopplegget som er viktig for om behandlingen blir vellykket eller ikke. Mens behandlerens opplevelse av behandlingsopplegget spiller en liten rolle for hvor vellykket behandlingen er. Brorson mener at det derfor må legges bedre til rette for at personer som er i rusbehandling selv skal evaluere sitt behandlingsopplegg underveis. Tidligere undersøkelser har blant annet vist at et vellykket behandlingsopplegg kan vise til store endringer allerede tidlig i behandlingen. Hvis det er en kontinuerlig evaluering og den som er i behandlingen evaluerer underveis, vil vi lettere kunne vite at et behandlingsopplegg ikke virker og vi kan endre det som ikke virker tidlig. Hun hevder at behandlere er flinke til å endre behandlingsopplegg hvis de først får vite at det opplegget de jobber med ikke virker. På den måte kan vi raskere få bedre resultater, og kanskje før de som er i behandling gir opp og dropper ut (Brorson 2014; Gjengedal 2014).

I og med at det ikke har vært forsket nok på om noe av årsaken til avbrutt rusbehandling ligger i behandlingsopplegget, kan vi ikke si om personer avbryter fordi de ikke opplever at behandlingen virker. Men forskning fra andre pasientgrupper viser nettopp dette, at pasientene avbryter behandlingen hvis de ikke opplever at behandlingen virker for dem og de ikke opplever positive endringer. Brorson sier at det som er svært positivt med studien er at hvis

det er slik at den høye drop-out prosenten skyldes at de som er i rusbehandling opplever at behandlingen ikke virker, har vi en reell mulighet til å endre dette. Men for å kunne si dette for sikkert trenger vi mer forskning på dette området (Brorson 2014; Gjengedal 2014).

Brorson tenker at noe av årsaken til at forskningen på rusfeltet har vært noe annerledes enn øvrig forskning på andre pasientgrupper, kan komme av at rusproblematikk inntil for noen år siden ble sett på som et moralsk- og sosialt problem som var den enkelte rusmisbrukers eget ansvar. Mens vi de senere år har endret syn, og nå ser på rusproblemer som et helseproblem som er samfunnets ansvar (Gjengedal 2014).

3.4 Helse

«Helse er en tilstand av fullkomment fysisk, psykisk og sosialt velvære,
ikke bare fravær av sykdom eller svakhet»
(WHO 1948)

I dette underkapittelet skal vi derfor se på alle de tre aspektene av helse. Både hvordan den fysiske helsen kan påvirkes av rusbruk, se på forholdet mellom rusbruk og psykisk helse, se på hvordan foreldrenes rusbruk påvirker barn og hvordan omsorgssvikt påvirker barn.

3.4.1 Den fysiske helsens påvirkning av rusbruk

De fysiske helseutfordringene hos rusmisbrukere skyldes stort sett ikke selve rusmidlene, men levemåten og sprøytene de bruker. Blant annet skyldes det at mange har dårlig hygiene, dårlig ernæring og manglende bruk av lege og tannlege. Særlig de som injiserer narkotiske stoffer kan oppleve komplikasjoner i form av at sykdommer overføres når sprøyter deles og på grunn av dårlig hygiene når sprøyten settes. Betennelser og bomskudd kan føre til ytterlige plager og infeksjoner. Hvis disse ikke blir riktig behandlet kan de utvikler seg til store langvarige sårdannelse. I verste fall kan infeksjoner som følger av sprøytebruk føre til blant annet blodforgiftninger. Ser vi på tall fra Oslo der forekomsten av sprøytemisbruk gjennomgående er høyere enn ellers i landet, finner vi at om lag 1 % av de som injiserer narkotikaen i Oslo er HIV-positiv, 70%-80% er smittebærere av Hepatitt C, 80% er feilernært eller underernært og 75% har alvorlig jernmangel (Fekjær 2004:171-172).

3.4.2 Forholdet mellom rus og psykiske lidelser

Men helsen vår består som sagt av mer enn bare den fysiske helsen. Ser vi på den psykiske helsen til mennesker med rusproblemer, ser vi at det er en overhyppighet av personer med psykiske lidelser, og blant personer med psykiske lidelser ser vi en overhyppighet av rusproblemer. Når personer har både psykiske lidelser og rusproblemer kaller vi det for dobbeltdiagnoser eller komorbiditet. Komorbiditet betyr at en person har flere sykdommer samtidig. For å bruke begrepet dobbeltdiagnose bør diagnosekravet fra det offisielle diagnosesystemet for både rus og psykiske lidelser være tilfredsstillende. Det er vanskelig å vite eksakt hvor mange som har en dobbeltdiagnose, da både rusmisbruk og psykiske lidelser finnes i ulike grader, og det derfor kan komme an på øyet som ser. Helsetilsynet har delt pasientgruppen med rusmisbrukere i fire grupper:

- Misbrukere med psykoser
- Misbrukere med alvorlig depresjon, angst, spiseforstyrrelser ol.
- Misbrukere med alvorlig grad av utagerende personlighetsforstyrrelser
- Misbrukere med kognitiv svikt, spesielt lett psykisk utviklingshemmede eller ADHD (Fekjær 2009:307).

En norsk undersøkelse som blir presentert i Fekjær (2009:308) ble gjennomført blant 462 rusmisbrukere, og skulle se på rusmisbrukernes psykiske helse før behandlingsstart. Der fant man at:

- 61% hadde/hadde hatt depresjon
- 58% hadde/hadde hatt angst
- 52% hadde/hadde hatt antisosial personlighetsforstyrrelse
- 27% hadde/hadde hatt borderline personlighetsforstyrrelse
- 62% hadde/hadde hatt tanker om selvmord
- 46% hadde/hadde hatt forsøk på selvmord

Disse tallene sier mye om hvor mange av de som er i eller skal i rusbehandling som sliter med psykiske lidelser, og de sier en hel del om alvorligheten og utfordringene disse menneskene opplever. I en annen undersøkelse som ble gjennomført på nesten 1400 personer som brukte hasj og/eller amfetamin fant forskerne at:

- Hasj førte til angst hos 2 %, depresjoner hos 1%, sløvhet/konsentrasjonsvansker hos 3% og paranoia hos 2%.
- Amfetamin førte til angst hos 3%, depresjoner hos 2%, utmattelse/tretthet hos 2%, leverbetennelse hos 1% og paranoia hos 3%.

11% av de som brukte hasj opplevde minst ett av problemene, mens blant de som brukte amfetamin opplevde 12 % minst ett av problemene (Fekjær 2009:181).

Årsaken til at det er en overhyppighet av psykiske lidelser hos mennesker med rusmisbruk er omdiskuterte. Men en årsak kan være at risikofaktorene for begge er like. Men en «høna og egget» tankegang er også ofte med i diskusjonene. Hva kom først, den psykiske lidelsen eller rusen, hva førte til hva? Fordi som vi kan se fra den ene undersøkelsen som blir presentert over kan bruk av rusmidler påvirke den psykiske helsen og føre med seg psykiske lidelser. For en del mennesker med psykiske utfordringer brukes også rusmidler som selvmedisinering for å bli kvitt plagene eller begrense utfordringene de opplever (Fekjær 2009).

Tidligere forskning viste at rusbruk førte til «amotivasjons-syndrom», der rusmisbrukere mistet interessen for skole eller arbeid. Men dette bekreftes ikke av nyere forskning, som mener fraværet fra skole og jobb skyldes mer rusmiljøet enn selve rusmidlene (Fekjær 2009).

3.4.3 Barn utsatt for dårlig eller skadelig omsorgsform

For å beskrive en omsorgssituasjon som ikke regnes som god nok, trenger vi ofte en rekke ulike begreper, da begrepet omsorgssvikt er forholdsvis upresist og ikke sier så mye om hva vi mener med det. Omsorgssvikt tar ofte for seg to ulike betydninger, der det ene går på det overordnede nivået og rommer alle former for omsorg som ikke regnes som tilstrekkelig eller god nok. Mens på den andre siden brukes begrepet ofte synonymt med begreper som vanskjøtsel eller forsømmelse av barna. Men i hovedsak kan vi dele begrepet inn i tre grupper, og består av barn som får; 1) for liten mengde omsorg, 2) for lite beskyttelse mot farer og 3) for lite, for ensidig, for uegnet og for skadelig stimulering. Gjennom forskning har man funnet

ut at omsorgssvikt i grove trekk handler om tre forhold; 1) foreldrenes egen oppvekst, 2) foreldrenes sosiale nettverk og 3) foreldrenes personlighet (Kvelling 2013:200-201).

Konsekvensene av omsorgssvikt kan grupperes i fire grupper, men jeg vil her presentere tre av gruppene da jeg mener det er disse tre som er mest relevante for oppgaven. Omsorgssvikt kan svekke den kognitive utviklingen. Den kan påvirke den emosjonelle utviklingen, som vil kunne føre til utfordringer i forhold til å forstå og gjenkjenne egne emosjoner. Det kan føre med seg ulike psykiske utfordringer og rusmisbruk.

- Svekket kognitiv utvikling. *Samspillet mellom barnet og omsorgspersonene påvirker sterkt utviklingen av barnets sentralnervesystem og hjerne. Ved lite eller dårlig samspill vil man kunne skade den kognitive utviklingen hos barnet, og i verste fall kan skaden være irreversibel, som vil si at den ikke kan rettes opp eller tas igjen.*
- Svekket emosjonell kompetanse. *I og med at samspillet mellom barnet og omsorgspersonene er så viktig for utviklingen, vil omsorgssvikt kunne svekke barns utvikling av emosjonell kompetanse. Det vil kunne medføre vansker med å både oppdage, forstå og regulere egne emosjoner for barnet.*
- Psykiske lidelser. *Omsorgssvikt kan lede til en rekke psykiske lidelser og psykiske problemer. Som blant annet selvklandring, skam og dårlig selvbilde. Om lag 40% av alle barn som utsettes for omsorgssvikt, vil i løpet av livet utvikle depresjon. Mange utvikler blant annet også angstlidelser, atferdsvansker, antisosialitet og rusmiddelmissbruk (Kvelling 2013:207-208).*

Mens vi ofte tenker omsorgssvikt som mangel på handling fra omsorgspersonene, innebærer mishandling at barn påføres handlinger som skader. Mishandling er en samlebetegnelse på flere ulike former for skade påført barn, ufødt barn, eller når barnet er vitne til eller hører om at andre i familien utsettes for skaden. Det kan være fysisk vold i form av blant annet slag, spark og liknende mot barnet. Emosjonell mishandling er når omsorgspersoner for eksempel ydmyker, nedverdiger, truer eller avviser barnet. Det er også mishandling hvis barnet er vitne til eller får høre om at omsorgspersoner har gjort materielle skader i den hensikt å skremme eller i sinne. Disse tre formene for mishandling var noen av formene for mishandling (Kvelling 2013:34-35). Gjennom ulike forskninger finner vi at det ofte er en sammenheng mellom særlig omsorgssvikt og ulike former for mishandling (Kvelling 2013).

Utnyttelse av barn og/eller overgrep overfor barn er også former for skadelig omsorgsutøvelse. Mange tenker nok med en gang på seksuell utnyttelse eller overgrep når disse begrepene blir brukt. Men også disse to er paraplybetegnelser, som rommer flere underkategorier. Deriblant seksuelle overgrep som innebærer upassende seksuelle kontakt med barnet, manipulering av barnet for senere å utnytte tilliten eller lojaliteten fra barnet, eller ulike former for parentifisering der barn trekkes inn i en voksenverden de ikke er mentalt moden for eller at barnet gis mer belastning enn det alder og modenhet skulle tilsi (Kvelling 2013:35-36). Studier gjennomført i Norden på barn utsatt for seksuelle overgrep viser at om lag 17% av jentene og om lag 6% av guttene har vært utsatt for seksuelle overgrep. Før fylte 18 år, vil trolig hver femte jente og hver sjettede gutt være utsatt for seksuelle overgrep (Kvelling 2013:39-40). Husker vi tilbake til undersøkelsen som ble gjennomført ved Frankmotunet, hadde 31,8% av alle deltakerne blitt utsatt for seksuelle overgrep før fylte 16 år, der 58,5% av kvinnene oppga at de hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep før fylte 16 år (Brandsberg-Dahl og Rokken 2003).

3.4.4 Barn av rusmisbrukere

Barn av rusmisbrukere er et begrep som favner stort, og hele gruppen som favnes av begrepet har statistisk sett en høyere risiko for å utvikle psykiske vansker. Barn som vokser opp med foreldre som misbruker rusmidler, har også en forhøyet risiko for å vokse opp i hjem der det er vold i de nære relasjonene. Å vokse opp i en familie med vold, er i seg selv en faktor som forhøyer risikoen for at barnet utvikler psykiske vansker. Dette gjelder særlig hvis barnet opplever vold i de nære relasjonene fra tidlig i livet (Duckert og Mohaupt 2010). Barn som vokser opp med foreldre som misbruker ulovlige rusmidler har økt sannsynlighet for å oppleve vold mellom foreldrene, psykiske lidelser hos foreldrene, fravær av omsorgspersoner og/eller vold rettet mot seg (Duckert og Mohaupt 2010:409).

3.5 Veier til det gode liv

I dette underkapittelet ønsker jeg å snu fokuset. Vi har sett mye på negative konsekvenser, og hatt fokus på hva som kan være risikofaktorer. Men det er også viktig å være bevisst det positive i livet, og hva som kan beskytte oss mot uhelse. Hva er det gode liv, og hvor går veien? Finnes det en fasit til hvordan vi kan oppleve det gode liv og lykke? Dette er vel noen

spørsmål vi ofte kan stille i løpet av livet. Det vil ikke komme en fasit til hvordan vi oppnår det gode livet i denne oppgaven. Men en liten presentasjon av Maslows behovspyramide og en liten introduksjon av Honneths anerkjennelsesteori skal vi se på. Jeg har valgt å ta disse teoriene med i slutten av dette kapittelet fordi de oppsummerer mye av det vi har sett på tidligere i oppgaven.

Alle mennesker ønsker å ha det godt i livet, men hva som gjør at vi har det godt vil jo være ulikt for oss. Derfor synes jeg behovspyramiden til Maslow er fin. Jeg er ikke nødvendigvis enig i hans oppbygging, og i at vi må oppnå alle nivåene for å ha det godt. Det vil variere fra person til person, hva vi trenger og opplever som viktig. Men jeg mener han trekker frem de mest grunnleggende behovene, som alle trenger. Honneths anerkjennelsesteori mener jeg bygger på mye av det samme som Maslow, og begge disse teoriene tar for seg tema vi har sett på tidligere, og tema vi skal se på videre i de neste kapitlene. Ser vi disse teoriene sammen med risiko- og beskyttelsesfaktorene for rusmisbruk, vil vi se at mange om ikke de fleste temaene fra teoriene går igjen i risiko- og beskyttelsesfaktorene. Jeg mener også at de andre temaene jeg har presentert tidligere i dette kapittelet, gjenspeiler risiko- og beskyttelsesfaktorene, anerkjennelsesteorien og behovspyramiden.

3.5.1 Maslows behovspyramide

I 1943 kom Abraham Maslow med teorien om at våre behov kunne rangeres i en pyramideform. Nederst finner vi primærbehovene som mat og drikke, mens man på toppen finner behovet for selv-realisering. Maslow mente at de nederste nivåene i pyramiden besto av såkalte mangelbehov. Disse behovene var viktig for våre instinkter, og de spilte en viktig rolle for vår motivasjon til å bevege oss videre opp i pyramiden. Det øverste nivået i pyramiden anså Maslow som et vekstbehov, som ikke kommer som er resultat av mangel på noe, men mer fordi individet hadde et ønske om å utvikle seg som person. Han mente at vi måtte få dekket eller delvis dekket behovene på det underliggende nivået, før vi kunne gå opp til neste nivå. Maslow rangerte behovene på denne måten, fra bunn til topp:

- 1) Fysiologiske behov som danner bunnen av pyramiden. Her finner vi det vi mennesker trenger for å kunne leve, som mat, drikke, luft og søvn. Maslow mente at disse

behovene var de mest grunnleggende, fordi frem til disse behovene er tilfredsstilt vil alle de andre behovene være underordnet.

- 2) Behovet for trygghet og sikkerhet
- 3) Sosiale behov, som rommer behovet for tilhørighet og kjærlighet. Individene trenger å føle at de er en del av et felleskap, oppleve vennskap, ha et forhold til enkeltpersoner eller til grupper og føle at de hører til et sted. Det er også viktig å føle seg akseptert både av sine nære omgivelser, og som en medborger i storsamfunnet.
- 4) Behovet for anerkjennelse og respekt, men også selvverd, prestasjoner, omdømme, status, selvtillit og verdighet finner vi på dette nivået.
- 5) Behovet for selvrealisering og selvutvikling, er det øverste behovet i Maslows pyramide. På dette nivået har individet krefter til å virkeliggjøre sine mål og tilfredsstille sine potensialer. Vedkommende er selvsikker, opptatt av å vokse som person og ikke så opptatt av hva andre mener (Atkinsom, Atkinson, Bem, Hoeksema og Smith 2000).

Kritikerne til denne teorien har vært mange, og flere har ment at man ikke kan rangere behovene på denne måten, da viktigheten av de ulike behovene vil være ulikt fra person til person. Det har også vært en del kritikk til Maslows øverste nivå, da de mente at definisjonen på selvrealisering vil være vanskelig å teste vitenskapelig, at undersøkelsen ble gjennomført på et lite antall personer, og at den ble gjennomført på noen personer som Maslow på forhånd trodde var selvrealiserende. Men uavhengig av kritikken, representerer Maslows behovspyramide en viktig endring i psykiatriens måte å tenke på. For i stede for å fokusere på unormal atferd og utvikling, fokuserte han på utviklingen av friske sunne individer (Atkinson m.fl. 2000).

3.5.2 Honneths anerkjennelsesteori

Som en metode for å avdekke underliggende maktforhold i samfunnet, kan vi bruke kritisk teori. Som en teori går man ut ifra at det også i de demokratiske samfunnene finnes en maktubalanse, og at det finnes ulikheter i samfunnet. Problemet er at disse ulikhetene blir sett på som naturlige og normale, noe som igjen gjør at det ikke stilles spørsmål til dem (Askeland 2011:132). Den kritiske teorien springer ut fra Frankfurterskolen, og ble videreført av blant andre Axel Honneth. Tilhengerne av Frankfurterskolen mente at det fantes noe som utgjorde

det gode livet, og for Honneth var det gode livet preget av anerkjennelse. Men for å kunne kjenne til anerkjennelse, må vi ifølge han vite hva krenkelse er. Han mener at vi i dag ser kulturelle splittelser i verden, og at ulike samfunnsgrupper opplever ulike former for sosiale krenkelser. Disse krenkelsene kan ødelegge individets identitetsdannelse og muligheten for å oppleve selvrealisering (Jenssen og Tronvoll 2012).

Honneth bygger mye av sin teori på filosofen Hegel, som mente at subjektet blir konstruert gjennom anerkjennelse fra andre. I følge Honneth finnes det tre grunnformer for anerkjennelse, og disse er kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Disse formene for anerkjennelse er basert på et krav om gjensidighet, der du skal både få og gi anerkjennelse. De tre formene for anerkjennelse påvirker ulikt, og de må ikke sees på som trinn du skal oppfylle, for så å være ferdig med dem. De må heller sees på som at de går i sirkel, der de både bygger på hverandre og virker parallelt (Jenssen og Tronvoll 2012:57-59).

Kjærlighet bygger på et behov om å oppleve omsorg, nærhet og vennskap, og gjennom kjærligheten utvikler vi selvtillit og vi kan lære oss å leve i et fellesskap. Den bygger på gjensidige relasjoner, som skal være betingelsesløs. Hvis kjærligheten krenkes vil det medføre skader på vår følelse av trygghet, den fysiske sikkerheten og vår grunnleggende selvtillit. Skillet mellom anerkjennelse og krenkelse kan være hårfint, og noen ganger kan et smil eller et nikk være med på å utgjøre forskjellen (Jenssen og Tronvoll 2012:59-60; Lysaker 2011).

Ved å ha rettigheter har du rettsstatus, det viser at du blir respektert og at du kan være selvstendig. For å oppleve selvrespekt, må man føle en rettslig anerkjennelse. Men som en motpol til de anerkjennende rettighetene finner vi krenkelser på individuelt plan, så vel som på kollektivt plan. Krenkelser av individet kan uttrykkes gjennom løgn og tyveri. Mens en kollektiv krenkelse kan komme frem ved at enkelte grupper i samfunnet blir nektet bestemte rettigheter, og begrunnelsen er at de tilhører grupper eller egenskaper. For eksempel vil en del rettigheter i en velferdsstat være kjempet frem historisk. Noe som kan være med på å bidra til at flere og flere grupper i samfunnet havner utenfor, da disse rettighetene ikke har vært med på endringene opp igjennom årene (Jenssen og Tronvoll 2012:61; Lysaker 2011).

Bak Honneths anerkjennelsesform solidaritet, ligger det å respektere hvert enkelt individ som den personene de er, med egenskaper, ressurser og talent. Dette danner grunnlaget for individets selvaktelse. Anerkjennelse av denne formen kan vi finne i blant annet arbeidslivet.

Krenkelsen kan komme frem igjennom at individet opplever nedvurdering eller forakt. Men den kan også komme frem ved stigmatisering av bestemte grupper, som opplever nedverdiggelse av for eksempel livsstil eller virkelighetsoppfatninger. Eksempel på krenkelse kan være fravær av jobb, noe som fører til at du ikke får vist hva du har å bidra med til samfunnet (Jenssen og Tronvoll 2012:63-64; Lysaker 2011).

4 Gjennomføring og metode

I denne undersøkelsen er det gjennomført seks intervju, derav intervju med tre personer som jobber innen feltet rusbehandling, og intervju med tre personer som var i behandling for sitt rusmisbruk. I tillegg er det gjennomført en analyse av to dokumentarserier, der den ene presenterte livet for rusmisbrukere i behandling, mens den andre handlet om en tidligere rusmisbruker og hvordan livet hans er nå og hvordan det var før. Formålet med undersøkelsen er å finne ut om mennesker som er i rusbehandling eller jobber innenfor feltet opplever at dyr kan være en beskyttelsesfaktor, og i så fall hva dyrene kan bidra med i behandlingen for de som søker hjelp for sin rusavhengighet.

4.1 Presentasjon av metodevalg

I forkant av undersøkelsen søkte jeg en del på internett for å finne forskning som er gjort innenfor feltet. Men jeg fant da ingen forskning som gikk på bruk av dyr i behandling av rusmisbrukere. Det har parallelt med min masteroppgave blitt skrevet en doktorgradsavhandling, der formålet var å se på blant annet bruk av hester i behandlingen av rusmisbrukere. Det er ellers gjort en del forskning på bruk av hund på blant annet sykehjem og i skole. På bakgrunn av at det finnes lite forskning på feltet valgte jeg å bruke en kvalitativ tilnærming i undersøkelsen. Et kvalitativt undersøkelsesopplegg er å anbefale hvis vi ønsker empirien i form av ord, og hvis det er historien eller meninger som er det vi ønsker å få frem. Det blir også anbefalt å bruke kvalitativ metode hvis det ikke finnes så mye tidligere forskning på det du ønsker å undersøke. Ved bruk av denne metoden vil vi få frem nyanserte beskrivelser av informantenes opplevelse eller forståelse av temaet (Jacobsen 2011).

I denne undersøkelsen har jeg å samle data på flere ulike måter, og jeg har brukt både primærdata og sekundærdata. Primærdata er data som jeg har samlet inn selv, mens sekundærdata er data som andre har samlet inn. Min viktigste datakilde har vært individuelle intervjuer med 6 informanter. Disse personene har jeg tilfeldig plukket ut fra institusjoner som brukte dyr i behandlingen, og som sa seg villige til å stille til intervju. Jeg hadde i forkant av undersøkelsen lite kjentskap til kollektivene og ingen kjennskap til informantene som stilte i undersøkelsen. 5 av informantene intervjuet jeg «ansikt til ansikt», mens et intervju ble gjennomført per telefon. Jeg fikk også observert noen av informantene sammen med andre

elever og ansatte, da jeg ble invitert til å spise middag sammen med dem mens jeg var på kollektivet. Jeg valgte i tillegg å gjøre en analyse av de 2 omtalte dokumentarene fra TV. Som jeg skrev i innledningen valgte jeg å bruke dokumentarseriene fordi det kunne supplere primærdataene, øke diskusjonsgrunnlaget, og det kunne gi en større bredde i oppgaven ved at jeg fikk data fra andre kollektiv som brukte dyr på andre måter. Men jeg valgte også å bruke sekundærdata fordi det var vanskelig å få informanter til undersøkelsen, da særlig informanter som var i behandling. Dokumentarseriene er basert på intervjuer med rusmisbrukere, der den ene dokumentarserien intervjuer rusmisbrukere som er i behandling, mens den andre intervjuer en tidligere rusmisbruker. I den ene dokumentarserien følger vi elevene ved kollektivet over en periode, og får være med på ulike aktiviteter i regi av kollektivet.

Det er et begrenset antall steder som bruker dyr i behandlingen, og det førte til at det ble vanskelig å få tak i personer som ønsket å delta og som hadde mulighet til å delta. Det ble brukt mye tid på å prøve å komme i kontakt med behandlingssteder eller personer som kunne bidra med gode forslag til behandlingsteder jeg kunne kontakte og spørre om deltakelse. Informantene kom jeg i kontakt med ved å søke på internett etter kollektiv som hadde dyr. Jeg ringte så for å forhøre meg om de kunne være behjelpelige med å rekruttere informanter. Flere kollektiv kunne ikke stille med informanter, så prosessen med å finne et tilstrekkelig antall ble vanskeligere enn først antatt. En av de ansatte informantene kom jeg i kontakt med gjennom felles bekjente som hadde jobbet ved samme behandlingsted som informanten, og som kunne sette meg i kontakt med vedkommende.

I undersøkelsen har jeg forsøkt å skille mellom primærdataene og sekundærdataene ved å bruke betegnelsen informanter eller ansatte/elever/personer i behandling på de jeg har intervjuet, mens jeg har brukt tidligere elev eller ansatt på data hentet fra dokumentarserier. I forbindelse med sekundærdataene har jeg vært i kontakt med kollektivet dokumentarserien handler om, for å forhøre meg om dokumentarserien er pålitelig som datakilde i en undersøkelse. Jeg ville vite om den viser livet på kollektivet slik det er for elevene som deltar i hundegruppen, eller om den er laget for å fange oppmerksomheten til seeren som god underholdning. Lederen ved kollektivet mente dette ga et gjenkjennelig bilde av situasjonen på kollektivet. Dermed følte jeg meg trygg på at jeg kunne bruke dokumentarserien uten at det fremmet et uriktig bilde. Men det vil alltid være noen utfordringer med å bruke sekundærdata, fordi det er andre som har laget spørsmålene, stiller spørsmålene og som har klippet til filmen for å få frem det vedkommende mener er viktig og riktig. Hensikten med å bruke

sekundærdata har vært å skape bedre drøftinger og bidra til en større bredde i oppgaven. Jeg opplever at denne måten å bruke dokumentarseriene på har bidratt positivt når det gjelder å skape et grunnlag for analysene, og at det ikke har gått ut over oppgavens troverdighet.

4.2 Ethiske refleksjoner

Når vi forsker på mennesker i sårbare situasjoner, er det særlig viktig å være bevisst på de etiske aspektene. For det første er det en meldeplikt for slike prosjekter, dette for å verne om informantenes personopplysninger. Denne undersøkelsen ble meldt inn til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste), og de godkjente prosjektet ut fra de opplysningene jeg sendte inn. Samtlige informanter som deltok i undersøkelsen har gitt sitt informerte samtykke før undersøkelsen ble gjennomført. Alle aktuelle informanter fikk et informasjonsskriv hvor det sto litt om undersøkelsen og hva de deltok i hvis de sa ja. De ble også informert om muligheten for å trekke tilbake samtykket ved en senere anledning. En informant trakk seg fra undersøkelsen da han var redd for sin anonymitet i og med at han måtte signere på samtykkeerklæringen for å delta. Ellers opplevde jeg at informantene som var i behandling hadde større behov for informasjon og forklaring før de ønsket å gi et skriftlig samtykke enn de som var ansatt. To av tre informanter i behandling trengte å trygges på at de var anonyme og at ingen navn ville bli brukt i undersøkelsen og at all informasjon ville bli behandlet konfidensielt. Datamaterialet ble anonymisert og samtykkeerklæringene ble oppbevart innelåst på mitt kontor (Dalen 2011).

Da undersøkelsen ble planlagt og spørsmålene laget, var tanken en undersøkelse som ikke skulle være støtende og der informantene fikk fortelle det de ønsket uten å føle seg krenket på noen måte. Men selv om dette var mine tanker som forsker, er det vanskelig å vite hvilke opplevelser og tanker informantene satt igjen med etter at de hadde deltatt i undersøkelsen. Alle informantene som ble intervjuet «ansikt til ansikt» forlot intervjusituasjonen på det jeg opplevde som en god måte. Tonen var lett og humøret godt, men det er allikevel vanskelig å vite eksakt hvordan de opplevde intervjuet, da det kan være flere faktorer som påvirker situasjonen, spesielt dette med makt (Kvale og Brinkmann 2012). For å prøve å sikre at informantene som var i behandling ikke følte seg krenket, ønsket jeg at de skulle få lese det som ble skrevet om dem før oppgaven ble offentlig. Men på grunn av problemer med å spore opp informantene i ettertid, ble ikke det gjennomført.

4.3 Kritisk blikk på egen oppgave

Jacobsen (2011) skriver «*Det å forske på noe betyr å se bort fra noe annet*» (Jacobsen 2011:53). Det er særlig to utfordrende faktorer som jeg tenker kan være med på å påvirke oppgaven og konklusjonen for oppgaven. Den første faktoren er min egen interesse for temaet bruk av dyr i arbeid med mennesker og mine opplevelser av hvordan dyr kan påvirke mennesker. Jeg har forsøkt å ha «meg selv som påvirkende faktor» langt fremme i pannen mens jeg har jobbet med oppgaven. Men det er ikke til å komme bort fra at det nok allikevel kan være med på å påvirke hvordan jeg leser datamaterialet jeg får inn, og det er med på å påvirke hvilken litteratur jeg finner interessant og derfor velger til oppgaven.

En annen faktor som er med på å påvirke oppgaven og konklusjonen er hvilke informanter som har valgt å delta i undersøkelsen. I denne oppgaven har alle de seks informantene en interesse for dyr og de liker å omgås dyr, dette uavhengig av om de er ansatt ved et kollektiv eller om de er i behandling. Dette gjør at jeg ikke kan generalisere funnene og konklusjonen til alle som er i rusbehandling, da en person som ikke liker dyr nok ikke vil oppleve dyrenes nærvær på den samme måten som informantene i oppgaven. Men målet med oppgaven er ikke å generalisere til alle i rusbehandling, men å se om dyrene kan bidra positivt og være en beskyttelsesfaktor for de som er i behandling, og velger å være der det er dyr fordi de har interesse for dyr og liker deres nærvær. Derfor har jeg ikke valgt å intervju personer som ikke liker å omgås dyr, selv om det også kunne vært spennende, men da med et annet mål for oppgaven.

4.4 Dataenes pålitelighet og gyldighet

Enhver undersøkelse bør ha empiri som tilfredsstillende krav. I følge Jacobsen (2011) skal empirien være:

- Valid, som vil si at den er relevant og gyldig. Empirien bør måle det vi ønsker at den skal måle og den bør være relevant for undersøkelsen. Validiteten kan deles inn i tre underkategorier bestående av *begrepsgyldighet*, *intern gyldighet* og *ekstern gyldighet*. Begrepsgyldighet vil si at vi faktisk måler det vi tror vi måler. Intern gyldighet går på om vi har dekning i empirien til å trekke de konklusjoner vi til slutt trekker. Ekstern gyldighet er et spørsmål om empirien vår er gyldig i andre sammenhenger, og om vi kan generalisere konklusjonene til å også gjelde i andre sammenhenger.

- Reliabel, vil si om empirien er pålitelig og troverdig. For å vite det må man tenke på om undersøkelsen er gjennomført på en troverdig måte og om det er noen åpenbare målefeil. Vi kan tenke «ville jeg fått de samme resultatene, den samme empirien om jeg hadde gjennomført undersøkelsen to ganger?» (Jacobsen 2011:19-20).

Jeg mener empirien er både valid og reliabel, men den kan ikke generaliseres til alle som er i behandling for sitt rusmisbruk. Dette fordi den empirien som er fremkommet av undersøkelsen er fra informanter som liker dyr og som liker å omgås dyr. De tre informantene som var ansatt hadde alle tre en genuin interesse for jobben med dyr, og de hadde selv valgt å ha dyr som en del av jobben. De tre informantene som var elever og i behandling hadde selv hatt dyr og hadde ønsket å være i behandling på et sted der det var omgang med dyr.

4.5 Analyseprosessen

Da empirien ble analysert ble det ikke benyttet *en* konkret metode å analysere på, da jeg har vært inspirert av både hermeneutikk og fenomenologi. Hermeneutikken har sterk vekt på forståelse og fortolkning. Der hovedfokuset ligger på å fortolke og lete etter en dypere mening i det som blir sagt, ikke bare ta til takke med det som blir formidlet. Mens fenomenologien er opptatt av å forstå den du intervjuer og «se det samme» som informanten ser. Hovedfokuset er det enkelte menneskets subjektive forståelse og opplevelse (Dalen 2011). I denne undersøkelsen var det viktig å forstå de subjektive opplevelsene til informantene. Dette for å kunne forstå deres opplevelse av hvordan dyrene påvirket *dem* som elever. Det var derfor særlig viktig å få fram elevenes stemme, med deres historier, tanker og følelser. Men også de ansattes fortellinger var viktige, både for å få bekreftet at det elevene fortalte også ble opplevd likt eller tilnærmet likt ved flere kollektiv, men også for å få en større helhet. Med det mener jeg at jeg gjennom intervju med ansatte og dokumentarseriene fikk flere bekræftelser på det elevene fortalte, og jeg fikk bekreftet at det elevene forteller også er synlig for de som står utenfor og skal hjelpe. Det ble derfor viktig å både høre de subjektive historiene, men også fortolke.

Den første delen i analyseprosessen var å få en forståelse av datamaterialet som fremkom av undersøkelsen (Dalen 2011). Det blir mange sider med transkribering, og det er mye jeg skulle ha en oversikt over. Jeg måtte også vurdere om sekundærdataene var relevant sammen

med primærdataene, om de kunne gi et diskusjonsgrunnlag og om de kunne være utfyllende til primærdataene.

For å få en oversikt over all datamaterialet, måtte jeg systematisere dataene. Denne systematiseringen var helt avgjørende for at jeg skulle få oversikt og for at jeg skulle få til å formidle funnene på en god og oversiktlig måte (Jacobsen 2011). Gjennom systematiseringen fant jeg noen tema som gikk igjen i undersøkelsene, og disse temaene knyttet de ulike undersøkelsene sammen og skapte en helhet (Dalen 2011). Sekundærdataene tok også for seg de fleste temaene fra systematiseringen, og var derfor relevant for det videre arbeidet med analysen og oppgaven.

Etter at datamaterialet var systematisert begynte fortolkningen av materialet. Fortolkningen var viktig for å prøve å finne en mening i den informasjonen som kom frem, for å prøve å skape en sammenheng. I tillegg til å høre informantenes subjektive historier, ønsket jeg å få med meg det som ikke ble sagt helt tydelig, eller se mønster eller sammenhenger. Blant annet, hvordan var det for elevene som var i behandling å snakke om følelser og hvor lett var det for dem å sette ord på det de ønsket å formidle (Jacobsen 2011). Til sist har jeg sett på temaene fra undersøkelsen og empirien som kom frem, sammen med litteratur jeg har presentert i teorikapittelet og drøftet disse sammen, før jeg helt til sist presenterer funnene.

5 Presentasjon av resultater

Jeg vil i dette kapitlet presentere resultatene fra undersøkelsen, og se på informantenes opplevelse av hva dyrene bidrar med i behandlingen av dem eller ved deres arbeidsplass. Jeg vil dele resultatene inn i tema, og presentere dataene fra undersøkelsen tema for tema. De første sidene av dette kapitlet av oppgaven bruker jeg på å presentere tre av spørsmålene fra undersøkelsen. Her vil jeg bruke sitatene fra undersøkelsen, og sette svarene fra de ansatte sammen med svarene fra elevene. Det er fordi jeg tenker disse svarene er med på å danne grunnlaget for den videre oppgaven, og de vil derfor være viktig å ha i bakhodet i den videre lesingen. Temaene jeg har brukt både i dette kapitlet og i drøftingsdelen kommer ut fra svarene på disse spørsmålene.

Informantene i undersøkelsen kom fra tre ulike bo- og behandlingskollektiv, og alle tre hadde dyr på kollektivet. Men hvilke dyr de hadde og hvordan de brukte dyrene i behandlingsopplegget var noe ulikt. Ingen av kollektivene brukte terapidyr, men den ene informanten som var ansatt var utdannet innen dyreassistert intervensjon. Alle de tre kollektivene hadde dyr som enten var en del av gårdsdriften eller til hundekjøring. To av kollektivene var i drift enda, mens det tredje var nedlagt, men med en tro på at de skulle få starte opp igjen snart.

5.1 Dyrenes betydning i behandlingen

Et av de siste spørsmålene i undersøkelsen var, *kan du beskrive dyrenes bidrag i behandling med 5 ord eller korte setninger?* Nesten ingen av informantene kunne komme med 5 ord. En informant som var ansatt ved et av kollektivene hadde 6 ord, mens de resterende hadde færre enn 5. En elev som nettopp hadde begynt sin behandling greide bare å komme med 1 ord. Min tanke da jeg transkriberte intervjuene og oppdaget at samtlige av elevene ikke fikk til å beskrive dyrene med fem ord, var å se dette i sammenheng med aleksitymi. Særlig siden elevene hadde større utfordringer enn de som var ansatt, og fordi jeg så at eleven som hadde vært lengst i behandling klarte flest ord, den som hadde vært nest lengst i behandling hadde større utfordringer med ordene men klarte noen ord, mens den som hadde vært kortest tid i behandling bare klarte et ord. Dette var et av de spørsmålene jeg tenkte kom til å bli lett da jeg laget intervjuguiden, men det viste seg å være det vanskeligste spørsmålet å svare på, for

samtligte av informantene. Jeg har valgt å presentere alle ordene/setningene som informantene sa, fordi de vil være sentrale for den videre oppgaven og oppgavens oppbygging. Dette var elevenes svar på spørsmålet om dyrenes betydning:

- Gir mulighet til å vise og få tillit
- Gir opplevelse av kjærlichkeit
- Skaper balanse
- Gir mulighet for å gi og oppleve omsorg
- Gir mulighet til å få og vise at de tar ansvar
- Gir glede
- Gir opplevelse av mestring
- Gir ro

På samme spørsmål svarte de ansatte:

- Kontaktskaper mellom ansatte og elev, særlig i begynnelsen
- Gir elevene opplevelse av trygghet
- Gir trening i omsorg
- Kan gi nye historier
- Bidrar når elevene skal skaper ny identitet
- Gir elevene tilbake troen på seg selv
- Gir opplevelse av mestring
- Gir motivasjon
- Elevene får følelsen av å bety noe for noen
- Dyrene dømmer, skuffer og sårer ikke, slik mennesker kan gjøre

Mens jeg transkriberte alle tre intervjuene til elevene så jeg generelt et klart skille mellom svarene til den eleven som hadde vært i behandling i 9 måneder, sammenliknet med de to andre. Denne eleven svarte mye mer utfyllende og svarte mer sammenhengende. En annen elev hadde gjennomført behandlingen tidligere, men var kommet inn igjen på et re inntak på grunn av tilbakefall og hadde bare vært på kollektivet i to uker denne gangen. Denne eleven svarte ganske utfyllende, men hadde tydelig mer utfordringer med å sette ord på det vedkommende ønsket å si, brukte lang tid og tenkte mye før vedkommende svarte. Den siste eleven hadde bare vært ved kollektivet i under en uke. Mens de to andre elevene brukte

ganske nøyaktig 1 time på intervjuet, var intervjuet med denne eleven gjennomført på 30 minutter. Denne var veldig usikker og svarte kort på spørsmålene, eller kunne ikke komme med et svar. At elevene var så forskjellige når det kom til å besvare spørsmålene, gjorde at jeg tenkte både på aleksitymi og på utfordringene de ansatte står overfor når de skal bli kjent med nye elever.

Et av de første spørsmålene i undersøkelsen var; *Hva er dyrenes bidrag i behandlingen ifølge deg?* Her svarte elevene:

«Ut i fra min tanke så er det den tilliten egentlig, men det kommer jo helt an på åssen dyr du har. Jeg tror når det gjelder dyra, i alle fall med tanke på min behandling, så er det den enorme tilliten alt sammen skaper rundt dyr. Det er...altså, menneskene ser at du tar ansvar da, dyra føler du tar ansvar. Den tilliten, den er uhyre viktig til å skape selvtillit for meg da. Selvtillit nok til å være sikker på at jeg kan klare det og slike ting. Ja tillit, det er min oppfatning».

Denne eleven var veldig opptatt av dyr, og dyr hadde alltid vært en del av hans liv, så jeg var forberedt på at han kom til å si mye fint om dyr. Men at det å få hjelpe til med dyrehold skulle inneholde så mye og gi så mye, var jeg nok ikke helt forberedt på. Ved å få delta med dyreholdet og ta seg av dyrene i fjøset, opplever eleven tillit, han får økt selvtillit og han opplever at han får ansvar, noe jeg tenker også kan bidra til mestringstro. Jeg hadde nok mer sett for meg at dyrene kun være en fortrolig samtale partner i tunge tider og den typen ting. Så jeg ble veldig overrasket over elevenes svar. En annen elev svarte:

«Jeg er ikke sikker på hva det er, men det er noe med det...med dyr.»

Jeg spør om vedkommende får til å sette ord på hva det er. Informanten svarer;

«Nei, jeg er ikke så flink til det. Hva det er? Jeg vet ikke. Sånn...da jeg var her tidligere var det en ku som alle liksom, klarte liksom ikke, hun var vanskelig å få melka og...jeg vet ikke. Jeg gikk rundt og snakket med henne, og jeg hadde aldri problemer med å melke den kua. Jeg vet ikke...»

Etter å ha snakket en stund om dette spørsmålet, og etter at jeg har stilt flere oppfølgingsspørsmål, kommer informanten frem til at dyrene gir mestringfølelse og at de ikke dømmes. Men eleven brukte ganske mye tid før han fikk til å se det. Jeg opplevde at han

hadde noen tanker om det alt i begynnelsen, men at det var litt vanskelig å skulle si det høyt til meg som en fremmed som han kanskje var litt usikker på i utgangspunktet. Men i løpet av intervjuet opplevde jeg at personen løsnet opp litt, og svarte det han tenkte, uten å være redd for mine reaksjoner. Den tredje eleven svarte:

«Nei, jeg vet ikke. Kanskje ro, at det blir litt ro. Ja, fordi, ja, de kan ikke si noe til deg. Det kan være greit».

Kanskje er det godt å ha muligheten til å trekke seg tilbake med dyrene etter lange dager med mange mennesker å forholde seg til. Flere av de andre informantene snakker også om hvordan dyrene bidro med ro, ved at elevene kunne trekke seg tilbake i fjøset eller i hundegården sammen med dyrene. En av de ansatte mente at dette kanskje var særlig viktig den første tiden etter at elevene kom til kollektivet. En av de ansatte sa det sånn:

«Jeg tenker at det er ganske enkelt, men det viktigste er kanskje den følelsen av å bety noe for noen. Som rusmisbrukere sjelden har gjort. Det er jo mye det som motiverer dem som kanskje ikke ville så mye. De vil ned og ordne med kaninene, og ordne med hestene for at de ser at de setter pris på det og de trenger at noen gjør det for seg. Så egentlig. Det er enkelt. Du kan si det sånn, ikke sant, dyreterapi og du kan gjøre det veldig avansert og alt sånn. Men jeg tenker at det enkleste, som akkurat det, er det viktigste da».

Her tenker jeg at vi ser litt av det som elevene over snakket om. De som er i behandling søker ned til dyrene, kanskje er det for å få ro eller kanskje er det for å oppleve alle de gode følelsene som ble nevnt tidligere med ansvar, tillit og økt selvtillit. Denne informanten sier også litt om det jeg tenkte i forkant av undersøkelsen. Vi tenker det ofte så stort og vanskelig, med terapidyr som kan gi alle de riktige tingene til menneskene dyret møter. Men så er det kanskje veldig enkelt i utgangspunktet. Det å få bety noe, det å ha en funksjon og det å være viktig kan være nok, og bidra til mange positive opplevelser for de som får jobbe med dyrene.

«Dyrene som er i fjøset har ikke så veldig mye makt, har ikke så mye mer enn menneskene. Så vi som går inn der, de er avhengig av oss, de har ikke noe vondt å gjøre mennesker. Det er dyr som er avhengig av deg både for å bli foret, stell, bli melket og sånn. Så det der, fra å være et menneske som ingen forventet noe spesielt

fra, til å komme inn her og har dyrene som er avhengig av deg. Det tror jeg gjør noe med oss. Så er det mange som synes de er søte, og steller dyrene, de står og klapper, børster og sånt. Om det er en ku, en hest eller noe sånt, så er det mange som synes det skaper noe spesielt. Det å få nærhet fra et så stort dyr. Så stort, men likevel avhengig av deg. Uskyldig, de er jo så uskyldig».

Denne informanten sier mye av det samme som ble sagt over. Det å bety noe og det å ha forventninger knyttet til seg, kan være svært viktig for elevene. Det å ha forventninger til seg, og at forventningene er gjennomførbare kan bidra til enormt mye. Kanskje særlig det med mestring. Hvis vi ser tilbake til teorikapittelet, er det også mange andre følelser som er knyttet opp mot det å oppleve mestring. I tillegg får elevene nærhet av dyrene, noe som også er viktig for oss mennesker. Denne informanten sier at han tror det å få nærhet fra et så stort dyr er viktig, og det er ikke umulig at størrelsen på dyret kan være med på å påvirke opplevelsen til elevene.

«Det handler jo om å lette trykket den første tiden. Det er ganske vesentlig. De skaper jo kontakt da. For kommer du fra rusmiljøet har du ofte ikke noe mye annet enn røverhistorier å fortelle. De gir jo litt identitet også. Men det er veldig mange her som ikke blir hundekjørere, men som blir glad i å være ute i naturen. Det er en vei til økt mestring, og det gir identitet som kan være med på å få tilbake troen på deg selv».

Ser vi på disse seks sitatene fra undersøkelsen ser vi at elevene er opptatt av at dyrene bidrar med å gi positive følelser. De bidrar til at elevene opplever tillit, ansvar, økt selvtilit, mestring og ro, uten at de på noe område henviser til at det er følelser de ikke opplevde så ofte eller mye av da de tilhørte rusmiljøet. Mens samtlige av de ansatte beskriver at dyrene bidrar til å gi like positive følelser som for eksempel det å bety noe for noen, bli forventet noe av, skaper kontakt gjennom å ha noe å snakke om, men alle med en henvisning til at dette er følelser eller opplevelser elevene ikke har opplevd så mye av tidligere. Det jeg tenkte i ettertid da jeg jobbet med datamaterialet var om de ansattes beskrivelser er noe de har hørt fra elever, eventuelt har erfart gjennom mange år i yrket. Eller om det er deres forforståelse som slår inn og gjør at de tenker at disse opplevelsene eller følelsene ikke er hverdagskost for elevene, eller at de i verste fall har vært helt fraværende.

På spørsmål om hva dyrene kan bidra med, som er annerledes enn det mennesker kan bidra med, svarer elevene:

«Ehhh...trenger ikke å bli nervøs og ikke vite hva man skal si og alt det der.

Ehhh...man kan bare, ja, man kan bare være der. Trenger ikke å tenke og alt det der egentlig».

Dette sier eleven som jeg opplevde hadde mest utfordringer i intervjusituasjonen. Med mest utfordringer mener jeg at denne eleven brukte kortest tid på gjennomføringen av intervjuet, og det var denne eleven som flest ganger ikke helt fikk til å svare på spørsmålene jeg stilte. En ting som jeg har tenkt mye på i ettertid er at denne eleven virket svært oppegående, hun virket svært reflektert når hun svarte. Men hun hadde problemer med å få sagt en del av det hun ønsket å si. På meg virket hun usikker, og noen ganger tenkte jeg at hun søkte meg etter et «riktig svar».

«Ehhh...igjen blir det jo hva slags dyr. Kyr gir jo ikke så veldig mye kose kjærlighetsforhold, kan du si. Ehhh...sånn som hunder liksom, som gir ubegrenset kjærlighet og sånt no. Men du kan ikke ha det ene uten det andre, det er samspillet mellom mennesker og dyr».

Her mente eleven at du kan ikke ha et behandlingsopplegg bare med dyr, uten samtaleterapi. Du må i så fall ha begge deler, fordi samtaleterapien er viktig på sin måte. Eleven bak dette sitatet var den eneste som helt tydelig sa at vi ikke kan rehabilitere rusmisbrukere bare med dyr, men at det må være et samspill mellom mennesker og dyr, og at begge er viktige for hans rehabiliteringsprosess. Men også de andre elevene sa at samtaler med mennesker er viktige, de bare sa det ikke like konkret. Før dette svaret kom, tenkte jeg at denne eleven var så opptatt av dyr, at han sikkert mente at dyrenes bidrag i rehabiliteringen ville være nok, at han ikke trengte samtaler. Men der var nok min forforståelse feil.

«Ja, altså dyrene er, er jo, dem er jo, hva skal jeg si de gir jo på en måte...ta hunden da for eksempel. Den er jo alltid glad, uansett. Den gir jo på en måte, den er jo glad i deg uansett. Det gir jo på en måte en veldig god følelse. Kyrne for eksempel står bare der og blir melket. De stiller liksom ikke noen krav, de forventer ikke noe, de er jo bare».

Informantene som var ansatt svarte:

«Nei, det er klart at vi lærer jo, vi lærer å gi omsorg blant annet. De er helt avhengig av oss».

Vedkommende mente at elevene lærer å gi omsorg, og at dyrene er avhengig av menneskene som jobber med dem.

«Det blir jo litt det samme som jeg sa, at det er noen som trenger dem, og så får man en tredjepart å spille på. Hvis vi sitter rett over hverandre i samtalerommet, kan det være veldig vanskelig for mange å snakke. Men hvis vi sitter der med en kanin, en hund eller et annet dyr, opplever jeg veldig ofte at de snakker gjennom dyret da. Altså, sånn at du forteller det til hesten, men så er det egentlig en samtale mellom meg og eleven. Men at dyret er et slags mellomledd, for det er lettere å si det til dyret. Det høres sikkert litt rart ut, men det blir litt sånn. Også er det det at vi gjør noe i tillegg».

Informanten under sier at dette med makt, eller fravær av makt er viktig og at det på en måte gir dyrene en fordel. Kanskje er det litt det samme i sitatet over. Denne informantene sier at når du kan spille på en tredjepart, som da er dyret, opplever hun at samtalen går lettere. Kanskje er det slik at denne tredjeparten som ikke besitter noe makt, bidrar til å utjevne maktforskjellene mellom den ansatte og eleven. Mens hvis de sitter overfor hverandre i et samtale rom blir maktforskjellen mer fremtredende, kanskje fremhever det rollene mer som pasient og hjelper.

«Det er som jeg sa tidligere, at dyrene ikke har så mye makt. Så vi som går inn der, dyrene er avhengig av oss, de gjør ikke noen noe vondt. De er avhengig av deg både for å blir stelt, foret, melket og sånn. Så det å være et menneske som ingen forventet noe spesielt fra, til å komme inn her og ha de dyrene som trenger deg. Det tror jeg gjør noe med oss, med de menneskene som er her».

Alle de tre ansatte peker på at dyrene kan bidra med følelser, som kan være vanskelige å få frem om de ikke hadde hatt dyr på kollektivet. Det å oppleve at noen trenger deg, og lære å gi omsorg hadde kanskje vært mer utfordrende å få til om elevene bare skulle forholde seg til de ansatte. Den ene av de ansatte peker også her på det at dyrene ikke besitter noen form for makt. For som jeg skrev i teorikapittelet vil det være nærmest umulig å ikke ha en

maktubalanse mellom de som er ansatt og de som kommer for behandling, der de ansatte besitter mer makt bare i kraft av å være ansatt og være fagperson. Mens her kan dyrene og arbeidet med dem bidra til at maktubalansen jevnes ut ved at elevene jobber sammen med de ansatte. En annen ansatt peker her på dyrenes evne til å være kontaktskapere, noe begge de andre ansatte kommenterer i løpet av undersøkelsen. Kanskje kan vi også her se det i sammenheng med makt. Hvis maktubalansen oppleves som stor, vil det kanskje være mer utfordrende i kontaktetableringen når vi ikke kjenner hverandre, enn om makten hadde vært likt fordelt. Ved å ha dyr med i møtet, utjevner vi noe av maktubalansen, og de ansatte virker ikke like skremmende.

5.2 Helse

En ansatt ved kollektivet som brukte hunder i behandlingen, forteller at kollektivet begynte å bruke hunder som en del av behandlingsopplegget fordi de så at de kom seg mer ut i naturen, og da særlig på vinteren. Det var lettere å komme seg ut med et hundespann enn om elevene skulle gå på ski, da mange av de som er i rusbehandling, i utgangspunktet er i dårlig fysisk form.

Det er ikke bare den fysiske helsen til elevene som stort sett ikke er god, den psykiske helsen er heller ikke så god for elevene. Som en av elevene sier:

«Var dårlig, både fysisk og psykisk, så det var ikke noe særlig til liv. Jeg satt alene med nerver, turte ikke se folk».

De fleste elevene som deltok i undersøkelsen forteller at de brukte rusmidler for å få bukt med psykiske utfordringer. En av elevene sier:

«Det var det at jeg gjorde noen dumme ting eller dumme valg i fylla som fikk konsekvenser, så...derfor begynte jeg på tyngre stoffer for å dempe depresjonen».

Informanten forteller om flere år med bruk av blant annet beroligende medikamenter, forskrevet av lege. Mens en annen elev forteller at rusmidler hjelper han når han har søvnproblemer:

«Men du kan ikke si til en gammel hasjrøyker at han bare kan røyke en nattis, det går ikke det må være enten eller. Men det blir veldig lett å bruke det som unnskyldning også nå da, jeg må innrømme det. Så kanskje, kanskje underbevisst så vil jeg ikke det egentlig, sove skikkelig. For da vet jeg at jeg kan falle tilbake på det».

Mens eleven besvarte spørsmålet hadde han en indre drøfting med seg selv, som til slutt endte med at eleven der og da kom frem til at han kanskje egentlig ikke ønsket å sove for da hadde han en unnskyldning for å røyke litt hasj. Da eleven hadde sagt ordene virket han på meg overrasket over det han nettopp hadde kommet frem til, det virket som om det var første gang han tenkte slik og at han fikk en forklaring for seg selv.

En annen elev forteller at hun begynte med rusmidler etter at foreldrene skilte seg, men at hun ikke er sikker på om skilsmissen til foreldrene og det at hun måtte flytte som et resultat av skilsmissen, var en medvirkende årsak til at hun begynte å bruke rusmidler. Kanskje hadde hun begynt med rusmidler selv om foreldre hadde holdt sammen eller at hun ikke hadde måttet flytte. Det kan være vanskelig å bli stilt spørsmål som gjør at vi må tenke tilbake og vurdere eller analysere hvorfor vi valgte den vegen vi gjorde, og hadde ting vært annerledes om for eksempel den skilsmissen aldri hadde funnet sted, eller om vi ikke hadde blitt mobbet som ung.

5.3 Kjærlighet, balanse, omsorg

Mange av menneskene som er i rusbehandling har hatt en oppvekst med mangel på god omsorg, og de har gjennom rusmisbruket fått innpass i rusmiljøet som kan være preget av mye vold. Flere av informantene som er i behandling sier at det å være sammen med dyrene gjør at de kan kjenne på følelse av kjærlighet. En informant sa på slutten av intervjuet:

«Man lærer kanskje å elske litt lettere, med tanke på at man driver med dyr. Veldig mange som kanskje har blitt følelsesløse gjennom mye rus. Gjennom miljøet man kommer fra, så er det mye vold og slike ting. Man blir mildere, mer kjærlighetsfull, mer elskverdig gjennom å jobbe med dyr, tror jeg».

Eleven hadde tidligere i intervjuet vært inne på hvordan dyr, med den ubetingede kjærligheten de gir, skaper balanse i livet hans. Han sier:

«Den kjærligheten som jeg har fått i fra hunden eller kattene mine, og vite at de trenger meg, mer enn andre mennesker trenger meg. Det å føle at noen har behov for at du eksisterer. Altså, hadde jeg dødd hadde hunden også etter hvert dødd. Ja, en enormt stor del av livet mitt er basert på at. Ja, det er største grunnen til at jeg ikke ligger seks fot under, det er fordi dyrene har trengt meg. Det er menneskene igjen som har gjort til at jeg har tenkt på å legge meg seks fot under jorden, ikke sant. Så dyrene har skapt en balanse, slik at jeg i alle fall har turt å holde meg...levende».

Da jeg transkriberte intervjuet fikk jeg en ny opplevelse av hvor sårt og vanskelig dette var å snakke om. Informanten tenkte mye mellom ordene og brukte mye tid på å få frem sitt budskap.

Det å kjenne at noen er avhengig av dem for å leve, betyr veldig mye for elevene. At et annet levende vesen har behov for at de står opp om morgenen og gir mat, eller går en tur, og at dyret trenger nærhet og kos av dem, sier samtlige av elevene er viktig. Det bekreftes av de ansatte at også andre elever opplever dette som viktig. Selv om de må stå opp kjempetidlig for å gå i fjøset gjør de det for at dyrene skal ha det bra og for at de skal leve. Dette er også med på å hjelpe eleven til å skape rutiner. En av elevene sa:

«Jeg har ikke forsovet meg en gang til fjøset. Du skal være på jobb kvart på seks. Etter 20 år på fylla, så ja, er det greit å sove litt av og til. Men fjøset, du kan ikke. Så man lærer fort å ta ansvar. Hvis du sluntrer unna, da går det jo ut over dyra. Så det lar seg ikke gjøre».

En annen elevene sier:

«Vi rusmisbrukere er veldig vant med å gjøre som vi vil, men det går ikke an lengre».

Regler og rutiner i behandlingen har satt en stopper for muligheten til å gjøre som de vil. Arbeidstrening er en stor del av fokuset i behandlingsopplegget på alle kollektivene. Målet med arbeidstreningen er at elevene skal komme seg i inntektsgivende arbeid når de er ferdig med behandlingen. Noen kollektiv legger til rette for at elevene skal finne seg arbeid og

begynne å arbeide før de skrives ut. For å mestre og klare å stå i en jobb, må da særlig rutiner øves inn, noe dyrene er med på å øve inn og overholde. En av de tidligere elevene som var i dokumentarserien har nå fått seg hund etter endt behandling, og hun sier:

«Det er veldig god hjelp med hunden. Det er rutiner det vet du. Må stå opp, må gi mat, må gå tur 3 ganger om dagen.»

5.4 Ansvar og tillit

Livet på disse tre Bo- og behandlingskollektivene er preget av at dagene skal vært fylt med meningsfullt arbeid, skole og aktiviteter. Kollektivene drives sammen av elever og ansatte, der de planlegger og gjennomfører oppgaver sammen. I helgene er det elevene som står for fjørdriften på et av kollektivene. Da har de ansvaret to og to sammen, uten at arbeidslederne er til stede. Forventningene er forandret, fra å være en person som ingen forventet noe særlig av da de kom til kollektivene, er de nå blitt personer som skal sørge for andre individers ve og vel. På gården er dyrene også en del av næringskilden til kollektivet, noe som gjør det ekstra viktig at de har det bra og er sunne og friske.

Kollektivet fra den ene dokumentarserien driver med hunder, og er også avhengig av at elevene gjør en god jobb med hundene for at hundene skal være sterke og friske nok til å kunne trekke og delta på løp. Men elevene i hundegruppen jobber ikke bare for hundenes ve og vel. De jobber også hardt for en plass i Femundløpet. Kollektivet hadde 10 elever i hundegruppen, men bare 7 plasser i Femundløpet. Elevene bidrar derfor litt ekstra for å vise at de tar ansvar og for å trene seg opp til løpet, slik at de kan konkurrere med sine medelever om en plass i løpet. Noen elever i hundegruppen finner ut at hundekjøring ikke er noe for dem, men de fleste holder fast på drømmen om Femundløpet.

På spørsmål om de tror miljøterapeuter som møter elevene i sammenheng med dyr får en annen kontakt med elevene enn de som møter elevene på andre arena på kollektivene, sier alle informantene som var ansatte ved kollektivene at det trodde de. En ansatt sier:

«De har jo muligheten til å treffe folk på litt andre arena, arena som kanskje gir mer tid og rom for andre typer refleksjoner».

Ved å ta nye elever med på innkjøringsleir der de er ute i fjellet og overnatter i telt og lavvo, legger de ansatte ved kollektivet til rette for tett kontakt mellom elever og ansatte, og de ansatte får vist seg frem som personer elevene kan stole på. Hunder er med på turer og de kan bidra som bindeledd mellom ansatte og elever. En ansatt forteller:

«Jeg ser jo at dem (dyrene) er kontaktskapere, og at ja, særlig i starten når folk kommer hit. Da er de ofte sky og redd. Så da er det ganske trygt å sette seg på hundetaket og klappe en hund, i stede for å snakke med folk. Mange finner trygghet sammen med hundene».

Informanten sier også at en del av elevene som kommer til kollektivet der han er har en del traumatiske opplevelser med seg, noe som gjør at de trenger nærhet og trygghet ganske lenge. Men slik det er nå, har helsemyndighetene bestemt at elevene kan være på kollektivene som ikke ligger bynært i 6 måneder, for så å overflyttes til mer bynære enheter. Det er bare noen elever som blir plassert etter barnevernloven, som kan være lengre i behandling. Dette til tross for at mange av elevene ønsker å være lengre, sier informanten.

En annen informant som jobber ved et annet kollektiv sier at han tror han får en helt annen kontakt med elevene når han jobber sammen med dem, enn om hans jobb hadde vært som behandler og at han skulle ha obligatoriske samtaler med elevene. En av årsakene til at han opplever at han får bedre kontakt, er at han og elevene er på samme nivå når de jobber sammen. De jobber skulder mot skulder, sier informanten. Mange av elevene kan jobben med dyrene, like godt som han etter en tid. Da kan de ha diskusjoner, og de kan gi gjensidige tilbakemeldinger. Diskusjoner kan begynne med dyreholdet og jobben de gjør, men kan ende opp som gode samtaler rundt mer private tema. Han og elevene er der sammen, for å gjøre en felles oppgave, og de fikser det sammen.

Hvis noen ønsker å snakke om ting de sliter med for tiden, er det mulighet for det mens de jobber. Det er mye du kan få gjort som medmenneske, uten at det er direkte samtaler. Det å jobbe sammen kan i mange tilfeller ufarliggjøre samtalene, i motsetning til å komme inn på et rom der du skal sitte for å snakke om dine problemer og det du har å stri med. Det å skulle gå til samtaler, virker mer alvorlig. Mens dyrene og jobben de gjør rundt dyrene, er med på å ufarliggjøre situasjonen. Informanten sier at dyrene og jobben de gjør sammen som et team

også hjelper han å holde en dialog med elevene og bli kjent med dem. Han ser eleven han jobber med hver dag i 7,5 time. Dette gir han muligheten til å bli kjent med elevene. Han kan se hvordan enkeltelever forholder seg til dyrene og hvordan de samhandler med andre mennesker på en annen måte enn om han hadde vært en behandler. Ved å bo sammen, ansatte og elever, får elevene se de ansattes styrker, og at de også har svakheter og feiler. På den måten blir forskjellene mindre mellom ansatte og elever.

5.5 Respekt, selvaktelse og fordommer

«Det er i møtet med andre du lærer deg selv å kjenne».

(Sitat fra Frankmotunet sin hjemmeside)

Sitatet sier mye om hvor viktig det er å bli møtt på en god måte og hvor stor betydning møtet med andre har for oss som personer. En av elevene sa:

«Så er det slik at når du kommer inn i rusmiljøet, så blir du godtatt uansett. Du er en av dem.»

Samtlige av informantene som var i behandling snakket om seg selv og refererte til seg selv som rusmisbrukere. De hadde identiteten som misbruker eller rusmisbruker. Selv etter 9 måneder i behandling, refererer en av informantene til seg selv som en 35 år gammel rusmisbruker. Den samme informanten sier også at han ser frem til å komme seg ut i arbeidstrening på en arbeidsplass utenfor kollektivet.

«Nå kan jeg endelig begynne å presentere meg selv. Ikke sant, når folk spør hva du driver med. Da kan jeg si at jeg jobber i serviceyrket, ikke sant. Jeg har gått lange omveger før, bare for å unngå spørsmålet. Hva driver du med? Nei, ingenting! Selvtilliten kommer til å styrkes veldig der.»

En av de tidligere elevene som deltok i den ene dokumentarserien forteller at han har funnet sin identitet når han har gjennomført den 400km lange løypen i Femundløpet.

«Jeg har blitt hundekjører, jeg ser på meg selv som det. Da jeg kom hit hadde jeg identitet som misbruker. Slik så jeg på meg selv ganske lenge. Men nå er jeg hundekjører, helt klart».

En av de ansatte ved kollektivet fra dokumentarserien sier:

«Ikke alle blir hundekjørere, langt ifra. Men alle får litt identitet av hundegården. Det er noe samlende rundt den. Ny identitet kan være med på å gi elevene troen tilbake på seg selv, og at dette kan de klare».

Min opplevelse da jeg gjennomførte intervjuene og transkriberte dem, og da jeg så på dokumentarseriene, var at dette med identitet var viktig, selv om ordet identitet ble lite brukt av andre enn de ansatte. De hadde identiteten som rusmisbruker, og brukte den beskrivelsen på seg selv eller brukte ord som jeg oppfattet som knyttet opp mot beskrivelsen. Jeg opplevde også at det var vanskelig å bli kvitt den identiteten de tilla seg selv, og jeg har tenkt på hvordan det påvirker dem og deres rehabilitering. Var det slik at de så på seg selv som rusmisbrukere? Eller følte de at jeg gav dem den identiteten da jeg kom for å intervju dem om livet med rus og behandlingen? Dette var også tanker jeg var innom i prosessen. Dessverre får jeg ikke svar på disse tankene, og det vil derfor forbli mine tanker og fortolkninger som bæres frem.

Flere av informantene forteller om oppvekst preget av mobbing og isolering. Etter flere år med mobbing, kan følelse av makt og respekt fra andre være med på å påvirke ganske mye, og kanskje særlig når et nytt liv, en ny rolle og en ny identitet skal skapes. En av informantene gir et bilde på hvor viktig respekten og makten kan være.

«Jeg begynte å selge hasj da. Det gav meg en makt som jeg på en måte aldri hadde vært borti før. Jeg ble veldig tent på akkurat den der. Her får jeg sånn respekt, hva er det? Jo, fordi jeg selger hasj liksom, det skal ikke mere til enn det liksom. Det er ikke noen ekte respekt, det er ikke det jeg sier. Men den stimulerte meg så mye, det er derfor jeg er tilbake her nå».

Informanten hadde gjennomført behandlingen ved kollektivet tidligere, og var tilbake etter et tilbakefall. Han fortalte om årevis med mobbing og utestengning fra det sosiale laget i barne- og ungdomsårene. Selv etter å ha flyttet til nytt sted, opplevde han at mobbingen fulgte etter

han. Det å da få innpass i et miljø og få anerkjennelse fra andre ble utrolig viktig for han. Informanten forteller at det ble veldig mye hasj, særlig i ungdomsårene når han skulle etablere seg sosialt, og finne ut hvem han var og hvor han sto.

«Den hasj-biten har blitt, eller har vært, for mye av min identitet da. Jeg sto der og solgte hasj, og røykte hasj, og hasj, hasj, hasj, hasj. Så egentlig har jeg aldri klart å få tilbake den identiteten da, eller min...».

De hadde mistet den identiteten de hadde før de begynte å ruse seg, eller før de fikk identiteten som misbruker. Nå skulle en ny identitet bygges opp, ny respekt skulle gjenvinnes og det var viktig å bli møtt med åpne sinn for å kunne få en frisk start. De tre elevene som deltok i undersøkelsen hadde alle gjort seg en del erfaringer i løpet av årene med rusbruk, og alle tre hadde valgt å søke seg til rusbehandling i sammenheng med soning av fengselsdom. Alle de tre bemerket på et eller annet tidspunkt i intervjuet at «*Dyrene dømmer ikke*», og det samme bemerket nesten alle de ansatte. Det virket som om det var et viktig tema, og jeg har lest at det blir sagt av flere andre som tilhører andre grupper i samfunnet. Kanskje er det godt å bli møtt helt uten fordommer hvis du flere ganger har opplevde at du blir møtt av mennesker som dømmer deg ut fra de valgene du har tatt, helt uten å kjenne deg. Elevene og de ansatte bemerket også at dyrene viser glede når de ser alle mennesker, uavhengig av hvem du er, hvilken bakgrunn du har og hvilke veivalg du har tatt i livet. De gir alle en sjanse, hører på alt du har å si og de stiller opp med trøst og god kos på tunge dager helt uavhengig av hvem du er. Som en elev poengterte gir dyrene ro når du har behov for det, de er stille og sier ingenting. En av de ansatte i dokumentarserien forteller at:

«Når elevene kommer til kollektivet, er det fint å kunne gå i hundegården og sitte med en valp og snakke med den. Jeg har sett elever vi har blitt kjent med gjennom hunden.»

Alle de ansatte i undersøkelsen bekrefter dette ved å si at dyrene er fine å bruke i kontaktetableringen, for ved å snakke om dyrene kan elever og ansatte bli kjent med hverandre på en ufarlig arena. For nettopp det å bli kjent med hver enkelt av elevene er viktig. Men utfordringer som kan gjøre det vanskelig finnes det nok av. Derfor er det flott med en ufarlig arena, og ansatte med åpne sinn som tørr å se bak det som blir sagt eller ikke sagt og det som blir gjort eller ikke gjort.

5.6 Læring, og mestring

«Det finnes ingen lette veger,

men ingen av dere har levd et lett liv»

(Sagt av en ansatt til elevene i den ene dokumentarserien)

Det er mye som skal læres i løpet av tiden i behandling. En av de viktigste lærdommene elevene skal gjøre mens de er i behandling, er å finne ut hvem de er når de ikke er ruset. Flere av elevene, både informant i undersøkelsen og fra dokumentarserien, har nettopp begynt rusbehandlingen, og sier at de nå for første gang på lenge møter seg selv helt uten rusmidler eller medisiner. De skal nå bli kjent med seg selv igjen, noen etter å ha brukt rusmidler store deler av livet sitt. Mange har levd etter en bruk og kast mentalitet i rusmiljøet, noe som gjør at elevene også må lære å ta vare på sine egne eiendeler når de kommer til kollektivene. Denne læringsprosessen kan ofte ta tid. Men i tillegg til dette, har de fleste elevene behov for opplæring på det følelsesmessige planet også. De fleste elevene på kollektivene har et behov for å lære seg å gi omsorg. Mange har hatt et liv preget av lite omsorg selv og de har levd flere år i tøffe rusmiljø. De har derfor liten erfaring både når det kommer til å gi omsorg og motta omsorg. Men for å kunne mestre en tilværelse i samfunnet utenfor kollektivene og et liv uten rus, vil det også være viktig med kjennskap til og erfaring med å oppleve kjærlighet, føle tillit og ansvar, ha gode rutiner og føle trygghet nok til at de tør å slippe seg fri og tørre å være sårbare.

For at elevene skal lykkes og oppleve mestring, må det legges til rette for hva de kan klare på det nivået de er på. En informant forteller at på en annen behandlingsinstitusjon har de akvarium for de som er i behandling. Han sier at et akvarium er mer enn nok for dem å håndtere, for de vil ikke være i stand til å ta vare på noe mer da de er så dårlige på grunn av avrusning. Men han mener det viktigste er å ha annet liv rundt seg. Forskjellene er store. Mens noen har nok med å ta vare på et akvarium, skal andre trene utholdenhet og lære å ta vare på seg selv og et hundespann under et av Norges tøffeste hundeløp. En av de ansatte sier:

«Det er ofte utholdenhet som er manko for mange av elevene som kommer hit. De har levd som rusavhengige, og levd fra hånd til munn, og ikke holdt ut noe særlig i arbeid og sånn».

En elev sier:

«Slik er det å være rusmisbruker, man blir ofte rastløs i forhold til ting».

Men utholdenhet kan trenes opp med riktig og god hjelp. De fleste som har forsøkt en atferdsendring vet at det ikke er gjort i en håndvending. Ut fra alle overskrifter i magasin, aviser og på internett, forsøker veldig mange å endre noe så «enkelt» som å spise mindre og trene mer. Men selv en slik endring vil for mange mislykkes, vi har ikke utholdenhet til å stå i endringene når suget blir for stort og motivasjonen for svak. Så da kan vi tenke oss hvor vanskelig det må være å endre livet slik disse menneskene gjør gjennom rehabiliteringen.

«Det var nesten -40 grader da hun kjørte. Fantastisk pågangsmot- hun gir ikke opp. Hun kan være bildet på en rehabilitering; starter livredd, og kommer i mål fornøyd».

Dette sier en av de ansatte om en av de tidligere elevene i den ene dokumentarserien. Dette sitatet sier ganske mye om hvilke utfordringer elevene gjennomgår for å mestre et løp som Femundløpet, men det sier også litt om prosessen de gjennomgår generelt og hvilken utholdenhet de utvikler i løpet av behandlingen. I Femundløpet stiller alle likt, og elevene fra kollektivet kjører mot erfarne hundekjørere. For de fleste elevene er målet å gjennomføre løpet uavhengig av plassering. Men til tross for at de fleste ikke deltar med et mål om å vinne, har elevene opp igjennom årene fått mange gode plasseringer. En tidligere elev er i dag en av de mest profilerte hundekjørerne i Norge. Han startet opp med hundekjøring etter at han hadde vært i behandling ved et kollektiv som drev med hundekjøring, og han fikk sin første hund fra kollektivet. Dette ble starten på et nytt liv. I en av dokumentarseriene forteller han om livet som hundekjører og om livet som rusmisbruker. Han snakker om hvordan hans liv bokstavelig talt er avhengig av hundene i hundespannet, når han kjører Finnmarksløpet. Hvis hunden stopper opp under løpet, og ikke vil gå mer, risikere han å fryse i hjel. Når det er -40 grader og vind, kroppen er kald og hendene er forfrosset, holder han seg oppe og fortsetter løpet med å tenke:

«Jeg har hatt det vondere, jeg har hatt det verre før. Det er verre å sitte i en eller annen park og ikke vite hva morgendagen vil bringe.»

En av de ønskede måloppnåelsene til kollektivene ved å bruke dyr som en del av behandlingsopplegget, er å gi økt mestring. I den ene dokumentarserien sier en av de ansatte:

«Det å møte en stor hundeflokk er en ganske betydelig utfordring.»

En av elevene i dokumentaren sier:

«Jeg sitter og har kontroll over 13 hunder og en bil. Jeg er stolt av meg selv.»

Dette siste sitatet viser tydelig opplevelse av mestring. En annen elev i undersøkelsen forteller om en ku som skulle føde, men der det ble noen komplikasjoner, slik at eleven måtte bistå og fysisk dra kalven ut av kua. Eleven hadde en opplevelse av mestring, og han fikk et nært forhold til denne kalven i ettertid. Eleven forteller at han melket moren for hånd, og matet kalven med melken på tåteflaske. Han sier også at han var nede i fjøset en del og passet på kalven, også ut over arbeidstiden.

En av de tidligere elevene fra dokumentarserien får spørsmål om hvorfor hun ønsker å delta på Femundløpet. Svaret hennes er:

«Det er folk som ikke tror jeg vil klare det, så da må jeg bevise det.»

Jeg spør en ansatt om han opplever at det er noen forskjeller på hvor bra elevene klarer seg i ettertid, hvis man sammenlikner de elevene som har deltatt på Femundløpet og de elevene som har deltatt ved kollektivet på annen måte. Den ansatte svarer at det aldri har vært gjennomført noen undersøkelse på om det er forskjeller på hvor bra de klarer seg i ettertid, så det er derfor litt vanskelig å si. Men han sier at det ut fra *hans* opplevelse kan se ut som om elever som har deltatt i løpet klarer seg bedre i ettertid, uten at det er konkrete tall på det.

5.7 Motivasjon og trivsel

Flere av informantene sier at dyrene bidrar til motivasjon og trivsel ved kollektivene. En av elevene forteller at hun fikk tilbud om å få dekket behandling på privat klinikk av faren sin. Men at det for henne var så viktig å være et sted der de hadde dyr at hun takket nei til tilbudet og heller ventet på ledig plass ved kollektivet hun er i behandling på nå. Alle elevene som deltok i undersøkelsen, sier at dyrene var en viktig faktor for at de søkte seg til kollektivet. De forteller også hvordan dyrene har bidratt til deres trivsel i behandling. En av elevene sier:

«Jeg har hatt mine beste kvelder nede i fjøset egentlig sånn. Når jeg har hatt kveldsstellet jobber man helt alene der, og da blir det litt annerledes, for da er du jo alene. Sånn når det er andre i fjøset blir det ikke det samme. Da kan jeg gå å synge litt for kuene og sånn.»

En ansatt forteller om en tidligere elev ved kollektivet som hadde vært veldig dårlig da hun kom i behandling, og den ansatte tror ikke de hadde greid å beholde henne ut behandlingsløpet om det ikke hadde vært for hundene og hundegruppen hun fikk delta i da hun var i behandling.

En av de tidligere elevene i dokumentarserien forteller i ettertid av behandlingen:

«Hadde det ikke vært for hundene hadde jeg nok ikke hatt den innstillingen jeg hadde da. Hundene og naturen har betydd utrolig mye for meg, hadde jeg ikke fått den pakken hadde jeg nok ikke levd. Så pass var det.»

Ingen av de tre kollektivene ligger bynært, og ved det ene kollektivet sier en ansatt at han tror kollektivet hadde vært nedlagt om det ikke hadde vært for dyrene de har der. De ligger ikke bynært nok og ikke nærme nok sykehus til å være attraktiv bare som rusbehandling, men til tross for det har de så mange søkere at de må avvise noen.

6 Drøfting og analyse

I dette kapittelet vil jeg drøfte empirien opp mot teori. Jeg har valgt å bruke temaene fra empirien, men har satt de i en litt annen rekkefølge. Temaene er ikke ulike faser elevene går igjennom for så å være ferdig med dem, de vil være parallelle prosesser som følger elevene i gjennom rehabiliteringen.

6.1 Helse

Etter år med misbruk av rusmidler, er det ingen selvfølge med god helse. Den dårlige helsen hos rusmisbrukere skyldes som oftest ikke selve rusmidlet de tilfører kroppen, men levemåten og sprøytene de bruker. Særlig de som injiserer narkotiske stoffer kan oppleve komplikasjoner i form av sykdommer som overføres ved deling av sprøyter eller dårlig hygiene når sprøyter settes. Ser vi tilbake på tallene fra Oslo, er så mange som 70-80% smittebærere av Hepatitt C og 80% er feilernært eller underernært. Mange rusmisbrukere har også dårlig hygiene. De prioriterer heller ikke å bruke lege eller tannlege, noe som fører til at sykdom og skader har utviklet seg langt før det blir behandlet. I undersøkelsen sa også en av informantene som var ansatt ved et av kollektivene at elevene ofte hadde dårlig fysisk og psykisk helse når de ankom kollektivet.

6.2 Respekt og fordommer

I Maslow sin behovspyramide er det fjerde og nest siste behovet, behovet for anerkjennelse, respekt, omdømme og opplevelse av verdighet. Her mener jeg vi finner selve kjernen i det med respekt og fordommer. Men også det tredje behovet, sosiale behov, går under menneskers ønske om respekt. Det sosiale behovet rommer individets behov for tilhørighet, få være en del av et fellesskap og føle seg akseptert, både av våre nærmeste, men også som en medborger i samfunnet. Honneth mener også at respekt er viktig for å oppleve det gode livet, når han i anerkjennelsesformen *solidaritet* har understreket at dette betyr å «respektere hvert enkelt individ som den personen det er med egenskaper, ressurser og talent». Han mener krenkelse av solidariteten kommer frem når individet opplever at det blir nedvurdert eller opplever forakt, men han sier at krenkelsen også kan komme frem gjennom stigmatisering av bestemte grupper som opplever nedverdiggelse.

Mennesker er sosiale vesen som ønsker å være en del av et fellesskap og ønsker å bli akseptert, men vi besitter også en identitet som sier noe om hvem du er. Identiteter både skiller og forener mennesker. Vi søker fellesskap med de menneskene som passer med vår identitet. Men ved å søke til et fellesskap med de som likner på oss, søker vi også vekk fra de vi anser som ulike. På denne måten blir det et «vi» og et «dem». Det er nettopp disse andre, de som er annerledes, forskjellige fra oss vi har fordommer til. Dette mener jeg er viktig å ha med i bakhodet når vi som hjelpere skal jobbe med andre mennesker. For eksempel tilhører ikke så mange sosialarbeidere gruppen rusmisbrukere. Denne gruppen vil være annerledes fra oss, og vi kan derfor lett ha noen forforståelser eller forhåndsdommer til hva og hvem en rusmisbruker er.

Mange rusmisbrukere har opplevd stigmatisering og stempling, som er to former for fordommer, også kalt for stereotyper. Mange av de som kommer til bo- og behandlingskollektivene har lite kapital i form av Bourdieu sine kapitalformer, og de vil derfor være langt nede i hierarkiet i storsamfunnet. Men i og med at mange har søkt andre miljøer utenfor storsamfunnet, har ikke disse formene for kapital vært like viktig. Hierarkiet i miljøet de har tilhørt har heller ikke bygget på disse formene for kapital, men mer på gatekapitalen (Pedersen og Sandberg 2009). Som en av informantene som var i behandling sa, var den respekten og makten han fikk ved å besitte gatekapitalen svært viktig for han. Han sier «*den stimulerte meg så mye, det er derfor jeg er tilbake her nå*». Han sier egentlig ganske mye om hvor viktig det er å få tilhørighet hos noen. Han fikk ikke innpass i storsamfunnets sosiale lag, og søkte derfor til en subkultur for å bli akseptert. Her fikk han innpass, men det har kostet han dyrt. I dag er han en voksen mann som forsøker å bli utdannet og er fortsatt på søken etter innpass i storsamfunnet. Men etter år med andre regler, fokus på andre ferdigheter, andre ressurser og andre former for kompetanse kan det være vanskelig å få innpass i storsamfunnets «vi». Fordi storsamfunnet ønsker mennesker som passer til våre former for kapital, har vi en lei tendens til å dømme før vi har gitt dem en sjanse.

Det er på fordommer og forforståelser vi har mye å lære av dyrene. Samtlige av elevene som deltok i undersøkelsen påpekte at dyrene ikke dømmer deg, det samme sa nesten alle de ansatte. I artikkelen til Larsen og Lingaas (1997) refererer de til en undersøkelse der en informant skal ha sagt «*they don't criticize; they don't leave*» om hunden sin, og hva som skiller hunden fra menneskene. Denne deltakeren var med i undersøkelsen som ble

gjennomført på homofile menn med HIV/AIDS, som også er en gruppe mange dømmer på forhånd. Dyrene dømmer deg ikke, og de forlater deg ikke selv om du ikke passer i storsamfunnets rammer. Flere informanter sier også noe om hvordan det er å bli møtt av et dyr som viser glede når det ser deg, uavhengig av hvem du er. Dyret gir deg oppmerksomhet, gir deg en sjanse og låner øre når det er noe du ønsker å fortelle. Når du føler det trist og lei, bidrar dyret med trøst og kos om du trenger det. Det gir ubetinget kjærlighet.

En av de fineste opplevelsene jeg satt igjen med etter undersøkelsen var gjennomført var hvordan arbeidet med dyrene, og så klart det at ansatte og elever bodde sammen, gjorde at de ikke «bare var» elever i behandling, de var kollegaer og på mange måter likesinnede med de ansatte. De hadde også et eierforhold til fjøset og hundegården. Slik jeg opplevde det følte de at de fikk respekt fra de ansatte ved å få ansvar og vise at de var ansvaret verdig. Flere av elevene forteller om hvordan de jobber i fjøset og om hvordan de klarer å gjøre jobben like bra når de må gjøre den alene, som når de ansatte er tilstede.

De ansatte beskriver at de blir kjent med elevene, kjent med selve individet, på en annen måte gjennom arbeidet med dyrene. Noen elever ble de til og med kjent med via dyrene. På den måten kan vi kanskje unngå forhåndsdommer. For har vi Aamodt (2014) sin undersøkelse i bakhodet, kan vi forstå at det i en ren terapeutisk sammenheng kan være vanskelig å bli kjent med det enkelte individet og da kan fordommene lett få for stor plass. For noen kan elever som ikke får til å sette ord på følelser bli sett på som elever som ikke går inn for å lykkes i behandlingen. På den måten kan man komme i skade for ikke å gi dem den respekten de fortjener og trenger for å komme videre. Da kan dyrene fremme interaksjonen, og i beste fall skape en setting der det blir lettere å fortelle om vonde følelser.

6.3 Relasjon, tillit og ansvar

Vi mennesker er sosiale vesen, som trenger andre mennesker for å bli kjent med og for å utvikle oss. Men vi trenger også andre for å få ulike stimuli som vi søker og har behov for. Vi trenger omsorg, kjærlighet og bekreftelse fra andre. Forskning har vist at relasjonen og tilliten mellom behandler og den som er i behandling har større betydning for behandlingsprosessen enn selve metoden som blir brukt. (Engen, Jansen og Tjersland 2010:124-125) Det viser viktigheten av å bygge gode, trygge relasjoner så tidlig som mulig.

Ved et av kollektivene var det lagt opp til en egen tur for å prøve å skape tillit og bygge trygge og gode relasjoner mellom de ansatte og elevene. Her i den første tiden, var dyrene gode verktøy for å skape kontakt. Dyrene er i første omgang med på å ufarliggjøre situasjonene. Vi vil for eksempel aldri komme bort ifra at det er en ubalanse i maktfordelingen mellom de ansatte og elevene. De ansatte kan definere rollene med hvilke ord de bruker. Som ansatt har du mange fagord og faguttrykk, som ikke er kjent for «mannen i gata». Du sitter også med makten over elevenes behandlingsperiode på mange måter, du sitter på godene som permisjoner eller deltakelse i Femundløpet, du definerer hvilke tema behandlingssamtaler/gruppesamtaler skal bygge på og du er med på å gi de andre ansatte et bilde av hvordan de ulike elevene er. Det du velger å gjøre i forhold til elevene vil derfor være viktig.

På to av kollektivene bodde de ansatte sammen med elevene. Dette var noe en av informantene mente var viktig for forholdet mellom de ansatte og elevene. Kanskje blir det mer et hjem, enn en institusjon, når de ansatte også bor der. I tillegg til å bo sammen, jobbet de også sammen «*skulder mot skulder*», som en sa. Elevene jobber i noen av de samme jobbene som de ansatte, og etter hvert kan de dyreholdet like godt som de som er ansatt for å jobbe i fjøset. Da kan de ha likeverdige og faglige samtaler og diskusjoner om det temaet.

Det at den enkelte ansatte, og da særlig de som har mest med elevene å gjøre, er med på å påvirke de andres oppfatning av den enkelte eleven, gjør at det er viktig at de ansatte får et riktig bilde av hver enkelt. Men ser vi tilbake på artikkelen til Aamodt (2014), som bygger på hennes masteroppgave, ser vi at rusmisbrukere ofte har vansker med å sette ord på blant annet følelser, og vil også ha vansker med å vise hvem de virkelig er den første tiden de er i behandling. Ved å ha de nye elevene med sammen med dyrene har de ansatte mulighet til å bli kjent med dem på en mer ufarlig og kanskje mer uhøytidelig arena, enn om en ansatt og en elev skal sitte i et samtalerom for å snakke sammen og bli kjent. Alle informantene som var ansatt sa i undersøkelsen at de syntes det var fint å kunne bruke dyrene, og da særlig i den første tiden. To av tre sa de hadde opplevd å bli kjent med elever gjennom dyrene. En informant sier at dyrene var mellomledd i samtalen, ved at eleven snakket gjennom dyret for å få sagt det vedkommende ønsket å si. Den tredje informanten sa at han opplevde at det ble lettere å snakke med elevene han ikke kjente så godt enda, hvis han kunne snakke med dem i fjøset mens de jobbet med kyrne. Da hadde de et åpenbart samtaletema, ved å snakke om

dyrene og jobben som skulle gjøres i fjøset, og han kunne lære dem å kjenne igjennom hvordan de var overfor han, dyrene og de andre elevene.

Ser vi tilbake på tallene fra undersøkelsen som ble gjennomført ved Frankmotunet, ser vi at mange av de som var i behandling ved kollektivet, i oppveksten hadde hatt situasjoner og opplevelser som kan være med på å svekke tilliten deres til andre. Over halvparten av elevene har opplevd at en eller begge de som skal være deres trygge base har misbrukt rusmidler, nesten 20 % har vært utsatt for incest og nesten 25 % har vært utsatt for overgrep utenfor familien. Nesten 60 % av kvinnene hadde vært utsatt for seksuelle overgrep før fylte 16 år. (Ravndal 2007)

I undersøkelsen sa alle de tre som var i behandling at de hadde isolert seg fra omverden i perioder. De fortalte også om ulike opplevelser som kan karakteriseres som svik fra andre mennesker rundt dem. En fortalte om skilsmissten til foreldrene, en om hvordan menneskers svik hadde ført til at han ikke ønsket å leve lengre, mens den tredje fortalte om årevis med mobbing. To av de tre beskrev at dyr gav dem en tillit som var viktig for dem. En sier at det skapes tillit med dyrene som er uhyre viktig når hans selvtillit skapes. Ved å jobbe med dyrene opplever elevene at de får tillit av de ansatte. Ved å få jobbe i fjøset gis de en tillit om at de vil ta vare på dyrene og sørge for at de har det bra. En elev sa «*menneskene ser at du tar ansvar, og dyrene føler at du tar ansvar*». Ved å jobbe med levende vesen er kollektivene ekstra avhengig av at elevene tar del i arbeidet og at de gjør det på en god måte, slik at dyrene har det bra og forblir friske. For kollektiv med fjøs er dyrene en viktig del av næringskilden, i tillegg til en arbeidsplass. Det kan derfor sees på som en tillitserklæring at kollektivene betror elevene så viktige oppgaver. Dyr er avhengig av daglig og godt stell og trenger at eleven har noenlunde samme rutiner i oppgaven de skal gjøre, uavhengig av om det er fjøsdrift eller om de skal ta seg av en stor hundegård.

Flere av informantene sa i undersøkelsen at de opplevde at det å få ansvar var et tegn på tillit, både fra de ansatte og fra dyrene. Det å få ansvar vil kunne være med på å påvirke makt ubalanse og bidra til opplevelse av brukermedvirkning. Gjennom å få ansvar, er elevene med på å påvirke sin egen arbeidshverdag. Elevene er med på å planlegge driften og får et eierforhold til det kollektivet driver med. Det å oppleve at vi tildeles ansvar kan være med på å styrke oss i arbeidslivet og som yrkesutøvere, og det kan bidra til at vi får en faglig og yrkesmessig utvikling. Men også personlig vil vi oppleve at vi utvikler oss når vi får ansvar

som vi lykkes i å ta. Vi får gjennom ansvar også vise at vi mestrer utfordringer, og vår mestringstro vil utvikles når vi lykkes i de utfordringene vi stilles overfor.

6.4 Læring og mestring

Som jeg skrev tidligere i oppgaven er begrepet mestring svært sentralt i den helsefremmende tankegangen, og det er påvist at det er en sammenheng mellom mestring og resultater etter endt rusbehandling. Ved å oppleve at vi mestrer ulike utfordringer i livet, får vi en økt tro på oss selv og vi får følelsen av mer kontroll over eget liv. Vi mennesker har ulike behov, som vil være med på å gi en opplevelse av mestring og økt egenverd når vi får tilfredsstilt dem. Vi har for eksempel behov for å kunne noe, være til nytte og utfolde nestekjærlighet. Vi har også behov for å møte og mestre motgang, for bare på den måten kan vi vite at vi takler de utfordringene vi kommer over, for så å utvikle oss som individer. For det er gjennom mestring av motgang, vi utvikler motstandskraft til å mestre nye utfordringer igjen.

Tilbakefall blir ofte sett på som mislykket rusbehandling, ergo er det noe negativt. Men tilbakefall er jo i realiteten et bevis på at noe har virket i utgangspunktet. (Holth 2008). Vedkommende har jo mestret å bli rusfri, for så å ta et skritt tilbake med en sprekk. Ved det ene kollektivet dro elevene hjem på prøveturer for å prøve seg ute i samfunnet, for så å komme tilbake til kollektivet. Under disse prøveturene var det akseptert hvis du hadde en sprekk og ruset deg, men det var ikke akseptert om du ruset deg mens du var på institusjonene. Det var fordi det var nettopp det disse prøveturene skulle vært, det skulle være en prøve og det var akseptert om personer ikke mestret live ute i samfunnet enda. Da viste man at personene ikke er klar for å gå videre ennå.

Elevene som er i rusbehandling skal lære mye i løpet av tiden de er i behandling. Det er særlig viktig å lære seg selv å kjenne som nykter og finne ut hvem de er når de ikke er påvirket av rusmidler. For de elevene som skal gjennomføre Femundløpet vil det også være avgjørende at de utvikler sin utholdenhet, noe som kan se ut til å påvirke hvordan de mestrer livet etter endt behandlingstid. Elevene skal også læres opp i ferdigheter som gjør at de vil kunne stå i en utdanning og en jobb senere. En stor del av opplegget på bo- og behandlingskollektivene er at elevene skal utføre arbeid eller gå på skole mens de er i behandling. Størsteparten av elevene har gjennomført grunnskolen. Men ser vi tilbake på tallene fra undersøkelsene fra

Frankmotunet og Solliakollektivene hadde 50% eller flere grunnskolen som høyeste gjennomførte utdanning. En av informantene som var i behandling sa at rusmisbrukere er vant til å gjøre som de vil, og det vil derfor kunne være vanskelig å stå i en jobbsituasjon over tid. I tillegg til å lære ferdigheter som skal få elevene ut i skole eller jobb etter behandlingen skal de også lære å ta vare på seg selv. De skal gjøre det som er best for dem, og de skal lære å ta vare på andre gjennom å ta vare på dyrene. Jeg tror nettopp det at det er levende vesen som brukes for denne lærdommen er viktig. De er avhengig av elevene for å ha det bra og ikke minst for å overleve. Uavhengig av om lærdommen kommer mens eleven trener på å bli klare for Femundløpet eller om dyrene er en del av næringskjeden ved kollektivet, er elevene avhengig av sunne friske dyr for å kunne bruke dyrene til det ønskede formålet.

6.5 Kjærlighet og omsorg

Både Maslow og Honneth er opptatt av menneskers behov for å oppleve kjærlighet. Abraham Maslow anser kjærlighet som en del av våre sosiale behov, sammen med vårt behov for tilhørighet, være en del av et fellesskap, og vårt behov for å få aksept for den vi er, både fra våre nærmeste og som en del av storsamfunnet. Mens Axel Honneth ser på kjærlighet som en av de tre grunnformene for anerkjennelse, som igjen fører til «det gode liv». Han mente kjærligheten bygger på behovet for å oppleve omsorg, nærhet og vennskap. Vår selvtillit og evne til å leve i fellesskap utvikles også gjennom kjærlighet, ifølge han.

De fleste vil nok være enige i at kjærlighet, uavhengig av om du er enig i Maslow sin rangering av behovet eller ikke, er viktig for et menneske. Alle informantene som var i behandling sa på et eller annet punkt i undersøkelsen at de hadde følt seg sviktet eller såret av mennesker, og alle hadde de i perioder holdt seg mest for seg selv og ikke vært så sosiale. Mens alle forteller om livet med dyrene sine, om alt det positive de fikk fra dyrene, og om hvordan dyrene hadde vært der sammen med dem når de unngikk omverden. En av informantene i behandling forteller hvordan mennesker har fått han til å ønske å begå selvdrap, mens dyrene han hadde skapte en balanse i livet med den kjærligheten de gav ham, som igjen gjorde at han ikke tok sitt eget liv. Den samme informanten mente at de som var i behandling og jobbet med dyr, kanskje ble mildere, mer kjærlighetsfull, elskverdig og lærte å elske litt lettere. Særlig fordi han tenkte at mange som har vært rusmisbrukere og vært i rusmiljøet kan ha blitt følelsesløse, da rusmiljøet er tøft og hardt med mye mistillit og vold.

Men kjærlichkeit er ikke bare viktig overfor andre, det er ogs a viktig at vi har kjærlichkeit til oss selv, da det vil p avirker hvordan vi ser p a oss selv. For eksempel vil selvbildet p avirkes av omgivelsene rundt oss, men ogs a av oss selv og hvordan vi opplever v are ferdigheter (Schiefloer 2010). Gjennom kjærlichkeit vil v art selvbilde utvikles (Jenssen og Tronvoll 2012). V ar selvf olelse utvikles ogs a etter hvordan vi opplever oss selv (Hanssen og R oknes 2007). B ade selvbildet og selvf olelsen er forbundet med mestring.  okt selvf olelse og selvbilde gir  okt mulighet for  a oppleve mestring (Gj arum, Gr oholt og Sommerschild 2001; Fauske og  oia 2003). Det vil derfor v are viktig  a  oke elevenes kjærlichkeit til seg selv, slik at de f ar bedre selvbilde og bedre selvf olelse. Da det kan p avirke mestringsf olelsen til elevene, og mestringsf olelsen kan p avirke resultatene etter ende rusbehandling (Fekj ar 2009).

I f olge Honneth bygger kjærligheten blant annet p a v are behov for  a oppleve omsorg, n arhet og gjensidige relasjoner (Jenssen og Tronvoll 2012). Mange vil nok se p a kjærlichkeit og omsorg som to gjensidige sider. Jeg tenker at vi gjennom omsorg som regel kan oppleve kjærlichkeit. Ved  a vise omsorg viser vi den andre kjærlichkeit, og ved  a oppleve omsorg fra andre f oler vi den andres kjærlichkeit til oss. For elevene er det viktig  a f a vise omsorg, og da s arlig at et annet levende vesen er avhengig av dem for  a overleve, betyr mye for elevene. At dyrene er helt avhengig av elevene, er med p a  a p avirke dem til gode rutiner. Dyrene m a ha mat, turer, trening og stimuli hver dag, flere ganger om dagen, og elevene m a gi dem det. Den ene informanten som var i behandling fortalte at han aldri forsov seg n ar han skulle i fj oset, fordi dyrene ikke fikk mat, ble ikke melket og fikk ikke g a ut f or han var p a jobb. Dyrenes behov for n arhet og kos, p avirker ogs a elevene og de mener det er viktig for seg.

6.6 Motivasjon og trivsel

Jeg tenker at trivsel vil være nærmest avgjørende for å ha nok motivasjon til å gjennomføre behandlingsopplegget ved kollektivene. De tre kollektivene jeg har hatt informanter fra har alle vært plassert på avsidesliggende steder, langt fra by og sykehus. De to kollektivene jeg har brukt tidligere undersøkelser fra og henvist til ved flere anledninger, Solliakollektivet og Frankmotunet, ligger begge forholdsvis usentralt, men de kan vise til gode resultater i rusbehandlingen. Derfor tenker jeg at noe av det viktige for å klare å gjennomføre hele opplegget er trivsel og motivasjon. Flere av informantene, både elever og ansatte, pekte på at tid i behandling er avgjørende for gode resultater etter avsluttet behandling. Noe som også blir bekreftet av undersøkelsene fra Frankmotunet og Solliakollektivet. For å klare å gjennomføre et langt behandlingsopplegg vil jo også trivsel og motivasjon være viktig.

Samtlige av informantene som var i behandling uttrykte at dyrene var viktig for deres trivsel ved kollektivet. Også tidligere elever som var med i dokumentarserier uttrykte at dyrene hadde vært viktig for dem, og noen hevdet at dyrene og livet som fulgte med det å jobbe med dyrene ikke bare hadde vært viktig, men helt avgjørende for at de gjennomførte behandlingen. Informanter som var ansatt uttrykte også viktigheten av dyrenes tilstedeværelse for at elever klarte å gjennomføre behandlingsopplegget. Kollektivene i undersøkelsen har alle fokus på meningsfylt arbeid i hverdagen, og kanskje er arbeidet med dyr så meningsfylt som det er mulig å få det for elevene. En av elevene i behandling pekte på viktigheten av å se og være sammen med andre levende vesen, det å se andre former for liv. Det tenkte han var viktig for de menneskene som er i behandling.

6.7 Individet

Både Eriksen (2007) og Garsjø (2007) er opptatt av at vi som individer skapes og utvikles i våre relasjoner til andre, og at det er i dette samspillet vi lærer å skille våre egne tanker, følelser og behov fra alle andres. Det er også i disse relasjonene vår egen identitet skapes og utvikles.

6.7.1 Identitet

Som jeg skrev i teoridelen er identiteten mer enn roller, status og posisjoner, den sier noe om «*hvem vi er*». Vår identitet består av en personlig identitet, som gjør hvert enkelt menneske unikt og som gjør at vi er forskjellig fra alle andre. Vi har en sosial identitet som er vår rolle i sosiale lag. Når denne rollen blir bekreftet, får vi bekreftet at vi lever opp til andres rolleforventninger til oss, ved at vi får anerkjennelse fra de menneskene vi har rundt oss. Vi har også en kulturell identitet som består av felles språk, normer og verdier, i tillegg til felles opplevelser, til de menneskene vi omgås med (Eriksen 2007; Garsjø 2007; Schiefloe 2010).

I undersøkelsen var det særlig en av de ansatte som ble intervjuet som var opptatt av identitet. Han snakker mye om hvordan elevene får ny identitet, og han snakker særlig om hvordan dyrene bidrar til at elevene får identitet. Etter årevis med rusmisbruk brukte både informantene som ble intervjuet i undersøkelsen, og de tidligere elevene som var med i dokumentarseriene definisjonen rusmisbruker på seg selv. Andre mennesker utenfor kollektivet vil trolig tenke at rusmisbruker ikke er en hyggelig betegnelse å bruke om seg selv. Men for de fleste av elevene har trolig rusmisbruker blitt en sosial rolle de har tatt eller fått fra omgivelsene, og som de lever opp til ved å ruse seg over flere år. Den kulturelle identiteten har de også fått gjennom å tilhøre et rusmiljø. Her kommer vi tilbake til gatekapitalen. Gjennom tilhørigheten til rusmiljøet har de fleste utviklet felles normer og verdier, de har et felles språk og de har felles opplevelser. Disse tingene er blant annet med på å skape samhold.

Rusmisbrukere er en gruppe som av de fleste i samfunnet kan bli både stigmatiserte og stemplet. Derfor søker de sammen, og skaper et *vi*, med samhold og fellesskap. Men til tross for at det kan høres fint ut med en slik gruppe med «likesinnede» og personer i samme situasjon, forteller informantene om tøffe miljøer, med blant annet vold og svik. Du får respekt fra de andre om du dealer rusmidler, og du vil på den måten oppnå makt i miljøet. En av informantene som var i behandling uttrykker at han selv etter å ha vært i behandling tidligere, ikke har klart å få tilbake sin identitet, den han hadde før han «ble en rusmisbruker».

Igjennom opplegget ved kollektivene skal en ny identitet skapes. Selv om du fortsatt omgås mennesker som har tilhørt samme miljø som deg eller samme type miljø som deg, skal dere nå samme skape noe nytt på en ny arena. Blant annet gjennom hundekjøringen. En av de som deltok i en dokumentarserie ble intervjuet etter at han hadde gjennomført Femundløpet. Han

sa at da han kom inn på kollektivet for behandling så han på seg selv som en misbruker, og at han gjort det ganske lenge. Men nå var han blitt en hundekjører, helt klart. En ansatt som deltok i undersøkelsen sier at det er klart at ikke alle som er ved kollektivet blir hundekjørere, men at alle får litt identitet av hundegården, fordi det er noe samlende ved den. Han mener også at ny identitet kan være med på å gi elevene tilbake troen på seg selv, og troen på at dette skal de klare.

Elevene skal også gjennom arbeidstrening og da forhåpentligvis ha en fast stilling innen de avslutter behandlingen, få ny identitet. En informant som var i behandling sier at han nå endelig kan begynne å presentere seg, etter at han har unngått situasjoner med presentasjoner tidligere. Dette fordi vi mennesker har en tendens til å spørre andre om hva de driver med eller hva de jobber med. Tidligere har eleven måttet svare at han ikke gjør noen ting, men nå kan han svare at han jobber i et yrke. Det at han kan presentere seg som en person i arbeid, mener han kommer til å styrke selvtilliten hans veldig fremover.

6.7.2 Selvbilde, selvfølelse og selvtillit

Mens identiteten sier noe om *«hvem vi er»*, sier vårt selvbilde noe om *«hvordan vi er»*. Selvbildet er også et resultat av mennesket som sosialt vesen som påvirkes både av seg selv som tenkende og handlende vesen, men også av de omgivelsene vi omgir oss med. Vår opplevelse av oss selv og våre ferdigheter er vår selvoppfatning, hvordan vi oppfatter *våre egne* ferdigheter. Men i tillegg til vår oppfatning av oss selv, dannes selvbildet i samspill med andre og deres reaksjoner på oss gjennom at vi «speiler» oss i våre betydningsfulle personer (Garsjø 2007; Schiefloe 2010).

Som skrevet tidligere er det viktig å skille mellom selvfølelse og selvtillit. Selvtilliten kommer når våre ferdigheter utvikles, og denne utviklingen blir møtt med ros og anerkjennelse. Selvfølelsen påvirkes av hvordan vi ser på oss selv som menneske, og utvikles ved at vi som individer blir sett, forstått og anerkjent av de menneskene som er betydningsfulle for oss (Hanssen og Røkenes 2007).

For at elevene skal kunne utvikle et godt selvbilde mens de er i behandling, vil det være viktig hvordan de speiler seg i omgivelsene. Det vil derfor være avgjørende hvordan omgivelsene

opplever elevene, og dermed hvilke signaler omgivelsene sender ut til elevene. Her tenker jeg elever som opplever aleksitymi (Aamodt 2014) kan møte noen utfordringer. Hvis de ikke klarer å sette ord på følelser og ikke klarer å vise hvem de er, kan signalene som omgivelsene sender ut bli uriktige og misvisende.

7 Avslutning

I denne undersøkelsen har problemstillingen vært «*Kan bruk av dyr i behandlingen av rusmisbrukere være en beskyttelsesfaktor?*» Formålet i rusbehandling vil være å styrke/øke individets beskyttelsesfaktorer, og redusere risikofaktorene.

Dyrene bidrar til bedre trivsel for de som er i behandling, noe som virker motiverende og som er med på at elevene fullfører behandlingen. Dyrene er kontaktskapere og et verktøy i kontakt etableringen mellom ansatte og elever, noe som bidrar til gode relasjoner bygget på tillit. Det at elevene omgås dyrene gir de ansatte en mulighet til å bli kjent med elevene igjennom hvordan de forholder seg til dyrene, og dyrene kan være en «ice breaker» og bidra som ufarlig samtaletema. Dyrene kan også være en tredje part hvis kommunikasjon mellom elev og ansatt er vanskelig eller skremmende. Ved å bruke dyrene, da særlig i den første tiden av behandlingen, kan vi åpne opp for kommunikasjon og måter å bli kjent på, som kan føre til gode relasjoner mellom elev og ansatt, som igjen kan gjøre behandlingsopplegget bedre i og med at det er bygget på tillit og trygghet.

Dyrene bidrar også til at elevene utfordrer seg fysisk, og igjennom turer med hundene eller hardt arbeid i fjøset blir elevene i bedre fysisk form. Særlig elevene som jobber for å delta på Femundløpet bedrer sin fysiske helse betraktelig.

Den psykiske helsen bedres også gjennom bruk av dyr. Elevene opplever mestringsfølelse, og de «læres opp» til å kjenne på følelser som blant annet å føle på kjærlighet igjen. Årevis med rusbruk og tilhørighet til tøffe miljøer har gjort at flere har blitt flate eller harde i følelsene sine. Kjærligheten de opplever at dyrene gir dem, og kjærligheten de tør å føle overfor dyrene gjør at mange får kontakt med en del av seg selv som de har vært fraværende fra over lengre tid.

Dyrene er også med på å bidra til at elevene lærer å forholde seg til rutiner og ta ansvar igjen, noe som igjen er avgjørende for at de skal fungere ute i storsamfunnet. I og med at dyrene er helt avhengig av elevene for å overleve, tar elevene dette ansvaret på alvor og gjennomfører de oppgavene de blir satt til, til fastsatte tider. De kommer seg opp tidlig om morgenen for å få i fjøset, for at kyrne skal få maten sin og bli melket. Det at de har ansvar for levende vesen, gjør at de ikke føler de kan skulke unna på samme måte som de kan ved andre oppgaver.

For elevene som skal kjøre Femundløpet er godt og riktig dyrehold helt avgjørende for at de skal få muligheten til å delta i løpet.

Ut fra den empirien og litteraturen som har blitt brukt i oppgaven, mener jeg at bruk av dyr i behandling av rusmisbrukere både kan være en beskyttelsesfaktor og kan være helsefremmende. Men det er viktig å presisere at bruk av dyr i behandlingen ikke i seg selv er nok for å fullføre behandlingen og for å få gode resultater etter endt behandling. Elevene er avhengig av andre behandlingsformer i tillegg. Dyr kan være gode redskap til å lære elevene opp på områder som kanskje vil være vanskelig eller utfordrende å lære seg uten dyr. Men også som verktøy som kan lette den første prosessen i jobben når vi skal bruke andre behandlingsmetoder i form av for eksempel samtaleterapi eller bare bli kjent og bygge gode trygge relasjoner. Forutsetningen for å kunne bruke dyr i behandlingen er at de som er i behandling liker dyr og ikke har allergi.

8 Litteraturliste

Aamodt. H.L. (2014). Med rus- uten ord. Rus og samfunn: nr.2

Andresen. A.S. (1990). Du skal få en dag. Solliakollektivet 20 år. J.W. Cappelens Forlag as.

Antonovsky. A. (2013). Helsens mysterium. Den salutogene metoden. Oversatt av Ane Sjøbu. Oslo: Gyldendal Akademisk.

AntrozoologiSenteret (uten dato). Dyreassistert intervensjon. Hentet 11.02.2015 fra <http://azs.no/dyr-og-menneskeantrozoologi-2/dyreassisterte-intervensjoner/>

Askeland. G.A. (2011). Kritisk refleksjon i sosialt arbeid. Oslo: Universitetsforlaget

Atkinson. R.L., Atkinson. R. C., Bem. D.J., Nolen-Heksema. S., Smith. E.E. (2000). Hilgard's Introduction to Psychology. Orlando: Harcourt College Publishers

Borge. A.I.H. (2010). Resiliens. Risiko og sunn utvikling. Oslo: Gyldendal Akademisk

Brandsberg-Dahl. A. og Rokkan. T. (2003). Tyrili 10 år etter- en evaluering av Frankmotunet. Tyrili Skriftserie nr.5. Oslo: Tyrili Forskning og utvikling

Brinkmann. S. og Kvale. S. (2012). Det kvalitative forskningsintervju. Oslo: Gyldendal Akademi

Brorson. H.H. (2014). Reduser frafallet i rusbehandling. Rus og samfunn. Oslo: Universitetsforlaget

Bahr. R. (2008). Aktivitetshåndboken. Fysisk aktivitet i forebygging og behandling. Oslo: Helsedirektoratet

Dahl. R. A. (1957). The concept of power. Hentet 24.02.2015 fra http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Dahl_Power_1957.pdf

- Dalen. M. (2011). Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming. Oslo: Universitetsforlaget
- Duckert. F. og Mohaupt. H. (2010). Barn av rusmisbrukere- drøfting av sentrale risikofaktorer. Tidsskrift for Norsk Psykologforening: nr.47. 408-414
- Engen. G., Jansen. U. og Tjersland.O.A. (2010). Allianser. Verdier, teorier og metoder i sosialt arbeid. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Eriksen. T.H. (2007). Flerkulturell forståelse. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksson. M. og Lindström. B. (2010). The hitchhiker's guide to salutogenesis. Salutogenic Pathways to Health Promotion. Helsinki: Folkhelsan
- Espnes. G.A. og Smedslund.G. (2009). Helsepsykologi. Oslo: Gyldendal Akademi
- Fauske. H. og Øia. T. (2003). Oppvekst i Norge. Oslo: Abstrakt forlag as.
- Fauske. H. (2011). Oppfølgingsundersøkelse av elever ved Solliakollektivet utskrevet i perioden 2006-2009.
- Fekjær. H.O. (2004). Rus: Bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Fekjær. H.O. (2009). Rus. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Fredriksen. A.M.R. og Rode.U. (2013). Gravid igjen. Graviditet, Fødsel og den større familien. Danmark: Scanprint AS
- Garsjø. O. (2007). Sosiologisk tenkemåte. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag as.
- Gjengedal.K. (2014). Rusforskning på villspor. Hentet 04.02.2015 fra <http://www.sv.uio.no/psi/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2014/rusforskning-pa-villspor.html>

Gjærum. B. og Grøholt. B. og Sommerschild. H. (2010). Mestring som mulighet i møtet med barn, ungdom og foreldre. Oslo: Tano Aschehoug

Hanssen. P-H. og Røkenes. O.H. (2007). Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon I arbeid med mennesker. Bergen: Fagbokforlaget

Hardiman,D. (2010). Animal-assisted therapy in mental health. The SCAS journal: autumn 2010. 14-17

Holth,P. (2008). Læringsbasert rusbehandling. Tidsskrift for norsk psykologforening: nr.10. 1276-1284

Jenssen. A.G. og Tronvoll. I.M. (2012). Brukermedvirkning. Likeverd og anerkjennelse. Oslo: Universitetsforlaget

Jacobsen. D.I. (2011). Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode. Kristiansand: Høyskoleforlaget as

Kern-Godal. A. (2013). Å ri ut av avhengigheten. Hentet 03.02.2015 fra <http://rus.no/id/820>

Kvello. Ø. (2013). Barn i Risiko. Skadelige omsorgssituasjoner. Oslo: Gyldendal Akademisk

Larsen. B.A. og Lingaas. F. (1997). Hund og helse. En oversikt over dokumenterte sammenhenger. Den norske lægeforening: nr.30. 4375-4379.

Letnes. O. (2007). Rusa på kroppens egne stoffer. Hentet 20.11.2014 fra <http://forskning.no/hjernen/2008/02/rusa-pa-kroppens-egne-stoffer>

Linder. J.C.W. (2011). Dyreassisterte intervensjoner: En empirisk gjennomgang av effekt og metodologiske utfordringer. Masteroppgave. Trondheim: NTNU

Lysaker. O. (2011). Anerkjennelse og menneskeverdets forankring. Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics: nr.2. 101-122.

Malm. A. (2014). Ruset på skjønnhet. Hentet 20.11.2014 fra <http://forskning.no/alkohol-og-narkotika-medisinske-metoder-menneskekroppen/2014/02/ruset-pa-skjonnhet>

NOU 2010:3: Drap i Norge i perioden 2004-2009, Helse- og omsorgsdepartementet.

NOU 2012:5: Bedre beskyttelse av barns utvikling, Barne-, Likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NRK1 (2012). Ut i naturen.

Odendaal, J.S.J. (2000). Animal-assisted therapy- magic or medicine? Journal of psychosomatic research: nr.49. 275-280

Odendaal, J.S.J. og Meintjes, R.A. (2003). Neurophysiological correlates of affiliative behaviour between humans and dogs. The veterinary journal: nr.165. 296-301

O'Haire, M. (2010). Companion animals and human health: benefits, challenges, and the road ahead. Journal of veterinary behavior: nr.5. 226-234

Pedersen. W. og Sandberg. S. (2009). Gatekapital. Oslo: Universitetsforlaget

Ravndal. E. (2007). Evaluering av behandlingkollektiver i rusomsorgen: har de fortsatt en plass i dagens rusbehandling? Tidsskrift for Norsk Psykologforening: vol.44 eller nr.1. 17-2

Schancke. V.A. (2005). Forebyggende og helsefremmende arbeid, fra forskning til praksis. En kunnskapsoppsummering med råd og anbefalinger. Narvik: Nordnorsk kompetansesenter-Rus

Schiefloe. P. M. (2010). Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse. Bergen: Fagbokforlaget

SIRUS (2015). Nær 17 000 fikk behandling for narkotikaproblemer i 2013. Hentet 15.02.2015 fra <http://www.sirus.no/naer-17-000-fikk-behandling-for-narkotikaproblemer-i-2013/#sthash.aetry2ek.dpuf>

Skau, G.M. (1996). Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper. Oslo: Universitetsforlaget

Skyrud, B. (2014). Video som redskap i hesteassistert terapi. Masteroppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus

Tidlig intervensjon (Uten dato). Risiko- og beskyttelsesfaktorer. Hentet 27.02.2014 fra <http://tidligintervensjon.no/Risiko-og-beskyttelsesfaktorer/Veileder/Risiko--og-beskyttelsesfaktorer/>

TV2 (2014). Hentet 30.01.2015 fra <http://www.tv2.no/v/868850/>

TV2 (2014). Vårt lille land. Hentet 04.09.2014 fra <http://www.tv2.no/v/799880/>

Tøssebro, J. (2010). Hva er funksjonshemming. Oslo: Universitetsforlaget

VG helg (2013). Terapeutiske hestekrefter. Hentet 03.02.2014 fra <http://www.oslo-universitetssykehus.no/SiteCollectionDocuments/Om%20oss/Avdelinger/Psykisk%20helse%20og%20avhengighet/Rus-%20og%20avhengighetsbehandling/Ung,%20avhengighetsbehandling/Terapeutiske%20hestekrefter.pdf>

Whitehead, S. (2007). The complete guide to the dog. Oslo: Tun Forlag AS.

WHO (1948). World Health Organization. Hentet 24.02.2015 fra <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>

Øvreberg, E. (2011). Fornuftig forelskelse. Hentet 20.11.2014 fra <http://forskning.no/sex/2011/07/fornuftig-forelskelse>

Vedlegg

Vedlegg 1: Samtykkeerklæringsskjema

Vedlegg 2: Intervjuguide for informanter som var ansatt

Vedlegg 3: Intervjuguide for informanter i behandling

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Kan hund være en friskfaktor i behandlingen av rusmiddelavhengige?”

Bakgrunn og formål

Dette er en undersøkelse i forbindelse med en masteroppgave, der problemstillingen er «kan hund være en friskfaktor i behandlingen av rusmiddelavhengige?»

Utvalget vil være tilfeldig utplukket.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i denne undersøkelsen vil gå ut på at informanten stiller til et intervju med studenten. Intervjuet vil ta omlag 1 time. Hvis det lar seg gjøre, vil også studenten være med og observere hvordan hunden brukes i behandlingsarbeidet. Det vil ikke bli hentet inn informasjon om informantene på annen måte enn den informasjonene de selv ønsker å dele under intervjuet. Intervjuet vil bli tatt opp med lyd samtidig som studenten kan notere litt underveis. Senere vil lydopptaket bli transkribert til skriftlig form. Spørsmålene i undersøkelsen vil i mindre grad omhandle forholdet til rus, mens hovedvekten vil ligge på forholdet til hund og hvordan hunden kan bidra i behandlingen.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Studenten og veilederen vil ha tilgang til personopplysningene, og alle opplysninger vil bli lagret hjemme på studentens kontor. Prosjektet skal etter planen avsluttes **01.07.2014**. Da vil alt av opptak bli slettet, og personopplysninger vil bli slettete eller anonymisert. Det skal ikke være mulig å gjenkjenne personer i den publiserte masteroppgaven

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med studenten Trine Grytten på telefon 90 78 42 05 eller per e-post på *gryttentrine@hotmail.com*. Eller med veilederen Berit Berg på telefon 73 59 25 56 eller per e-post på *berit.berg@svt.ntnu.no*.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta i intervju

Jeg samtykker til at personopplysninger kan publiseres/ lagres etter prosjektslutt]

Vedlegg 2

Intervjuguide

Kjønn: _____

Alder: _____

Antall år som miljøterapeut: _____

Hvor lenge har du brukt dyr i arbeidet? _____

- Hva skiller denne institusjonen fra andre behandlingsinstitusjoner for rusmiddelavhengige?
- Hva er årsaken til at du ønsker å bruke dyr i arbeidet?
- Har ditt forhold til dyr endret seg etter at du begynte å bruke de i jobben? I så fall, på hvilken måte?
- Hva er dyrenes bidrag i behandlingen, ifølge deg?
- Hva bidrar dyr med i behandlingen, som er annerledes enn et menneske?
- Hvor viktig er det som kan sies med ord i behandling?
- Jobber dere miljøterapeuter som bruker dyr, på en annen måte enn de som ikke gjør det? I så fall, på hvilken måte?
- Hva er ønsket måloppnåelse ved bruk av dyr i behandlingen?
- Kan dyrene være en port åpner for *pasientene* når de er ferdig i behandlingen her?
- Vil du si at dyrene tar en plass, der mennesker har sviktet tidligere? I så fall, på hvilken måte
- Kan du beskrive dyrenes bidrag i behandlingen med 5 ord/ korte setninger?

- Er det noe du vil legge til på slutten?
- Har du noen spørsmål du vil stille før vi avslutter?

Tusen takk for at du tok deg tid til å være med på denne undersøkelsen

Vedlegg 3

Intervjuguide

Kjønn: _____

Alder: _____

- Kan du si litt om din egen rushistorie?
- Hvordan startet det hele?
- Hvilke forhold tror du har hatt betydning for at du ble rusmisbruker? (Hvilken betydning mener du egen barndom og oppvekst har hatt, og hva handler første og fremst om miljøet rundt deg?)
- Når kom du første gang i kontakt med behandlingsapparatet? Hva skjedde videre?

- Ditt forhold til dyr før du kom hit?
- Ditt forhold til dyr etter at du kom hit?
- Har det endret seg? I så fall, på hvilken måte?
- Dyrenes bidrag i behandlingen, ifølge deg?
- Hva bidrar dyrene med i behandlingen, som er annerledes enn et menneske?
- Hvor viktig er det som sies med ord i behandlingen?
- Jobber de miljøterapeutene som bruker dyr, på en annen måte enn de som ikke gjør det? I så fall, på hvilken måte?
- Vet du hva som er ønsket måloppnåelse ved bruk av dyr i behandlingen?
- Kan alle dyr bidra på samme måte?
- Kan dyrene være en port åpner for deg når du er ferdig i behandlingen her?
- Vil du si at dyrene tar en plass hos deg, der mennesker har sviktet tidligere? I så fall, på hvilken måte?

- Kan du beskrive dyrene og deres bidrag i behandlingen med 5 ord/korte setninger?
- Er det noe du vil legge til på slutten?
- Har du noen spørsmål du vil stille før vi avslutter?

Tusen takk for at du tok deg tid til å være med på denne undersøkelsen